

Warszawa, 23 marca 2009 r.

**MINISTRSTWO
SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI**

**SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI
PROGRAMU NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI ROMSKIEJ W POLSCE
W 2008 ROKU**

Podstawą finansowania *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* w 2008 roku były środki przekazane z rezerwy celowej, a także środki pozostające w gestii Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Na finansowanie *Programu* przeznaczono 10 000 000 zł w ramach rezerwy celowej budżetu państwa, uruchamianej po zatwierdzeniu przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji podziału dotacji. Powyższa kwota została rozdysponowana przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji za pośrednictwem wojewodów. Dodatkowo - z części 43 budżetu państwa - Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji przekazał kwotę 358 000 zł na stypendia dla studentów romskich i uczniów romskich uzdolnionych artystycznie. Ponadto z rezerwy ogólnej budżetu państwa przekazano kwotę 116 000 zł na dofinansowanie zadania inwestycyjnego Urzędu Gminy Bulkowo, dotyczącego budowy budynku mieszkalnego dla rodzin romskich.

W porównaniu z rokiem ubiegłym powyższe kwoty pokazują nieznaczny (0,36%) łączny wzrost środków finansowych na realizację *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*. Na realizację części zadań w dziedzinie edukacji przekazano kwotę wysokości 700 000 zł z budżetu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (część 30 budżetu państwa).

W 2008 roku, ze środków własnych oraz innych źródeł finansowania, podmioty realizujące zadania dodatkowo zgromadziły 3 246 352 zł (w tym ze środków własnych 3 103 532 zł), przeznaczając je na dofinansowanie zadań programowych. Jest to kwota o 288 173 zł wyższa w porównaniu z ubiegłym rokiem. Najwięcej środków własnych na zadania programowe przeznaczyły województwa: śląskie – 901 615 zł (wzrost

o ponad 400 000 zł) dolnośląskie – 689 016 zł, podkarpackie – 387 179 zł oraz małopolskie – 321 993 zł i mazowieckie 289 924 zł) oraz (wykresy nr 1 i 2). Jedynie województwo opolskie i zachodniopomorskie zrealizowało wszystkie zadania objęte *Programem* wyłącznie ze środków budżetowych.

Sumując powyższe dane należy stwierdzić, że w 2008 roku na sfinansowanie zadań *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* przeznaczono kwotę w wysokości 14 615 759 zł), to jest o ponad 620 000 zł więcej niż w 2007 roku (wykresy nr 3 i 4). Z tej kwoty na realizację wszystkich zadań objętych *Programem na rzecz społeczności romskiej w Polsce* w 2008 roku wykorzystano łącznie 14 125 272 zł (wykresy nr 5 i 6).

Największą kwotę na realizację *Programu*, tj. 3 605 977 zł, wykorzystало województwo małopolskie. Na powyższą kwotę składają się: dotacja z rezerwy celowej (2 908 241 zł), dotacja z części 30 budżetu państwa (173 309 zł) oraz inne środki, w tym własne (321 993 zł). Następnie, na zbliżonym poziomie plasuje się województwo dolnośląskie (2 662 622 zł) i dalej śląskie (1 726 633 zł). W województwie dolnośląskim z rezerwy celowej wykorzystano 1 832 435 zł i z części 30 budżetu państwa 141 172 zł. Pozostała kwota (689 016 zł) pochodzi ze środków własnych. Z odmienną strukturą wykorzystania środków mamy do czynienia w województwie śląskim. Tu główną bazą finansowania zadań *Programu* są środki własne w wysokości 901 615 zł, uzupełnione dotacją z rezerwy celowej w wysokości 749 607 zł oraz części 30 budżetu (53 585 zł). W kolejnym roku najniższy poziom wykorzystania środków na zadania *Programu* wykazuje województwo pomorskie, gdzie z rezerwy celowej, części 30 budżetu i środków własnych wydano 42 232 zł (w 2007 roku - 16 315 zł).

W trakcie realizacji zadań *Programu* w 2008 roku niewykorzystano 490 488 zł, co stanowi 3,3% (w 2007 roku 2,66%) wszystkich zaangażowanych środków (wykresy nr 7 i 8). Powyższa kwota została zwrócona do budżetu państwa. Na łączną sumę środków niewykorzystanych złożyły się: 459 714 zł z rezerwy celowej i 30 768 zł z części 30. Relatywnie najwięcej zwróciło województwo świętokrzyskie (23%). Powyżej średniej (3,9%) plasują się województwa: kujawsko-pomorskie (7,6%), małopolskie (7%), opolskie (5,5%) dolnośląskie (4,6%) oraz śląskie (4,1%). Województwo wielkopolskie zaangażowane środki wykorzystało w całości.

Na realizację *Programu* złożyło się 638 zadań (wykresy nr 9 i 10) realizowanych przez 368 podmiotów (wykresy nr 11 i 12). Wśród realizatorów największą grupę stanowiły jednostki samorządu terytorialnego (239) oraz podmioty niezaliczone do sektora finansów publicznych (122), w tym organizacje romskie (94). Najwięcej zadań (106) zrealizowano w województwie dolnośląskim; tam w *Programie* uczestniczyło 66 podmiotów. Za województwem dolnośląskim plasuje się małopolskie, gdzie 70 podmiotów zrealizowało 104 zadania.

Liczbę uczestniczących podmiotów oraz liczbę zrealizowanych zadań w poszczególnych dziedzinach *Programu* ilustrują wykresy nr 13 i 14.

Program realizowany był w ośmiu dziedzinach, spośród których za priorytetową uznano edukację. Łącznie na realizację zadań w tej dziedzinie wydano 6 459 540 zł (w tym z rezerwy celowej 3 662 677 zł). Powyższa kwota stanowi 38% (w 2007 roku 42,9%) wszystkich wydatków poniesionych na realizację *Programu*. Największą kwotę wykorzystano województwo małopolskie (1 336 357 zł), co stanowi 21,8% wszystkich środków wydatkowanych w ramach *Programu* w dziedzinie edukacji (wykresy nr 15 i 16). Następnie, z kwotą 1 281 154 zł plasuje się województwo śląskie (20,9%), a za nim, województwo dolnośląskie (835 461 zł – 13,6%). Dziesięć województw mieści się w przedziale kwotowym pomiędzy 465 906 zł (województwo mazowieckie) i 118 110 zł (województwo lubelskie). Najmniej środków na zadania w omawianej dziedzinie wykorzystano w województwach: wielkopolskim (92 251 zł), świętokrzyskim (82 069 zł) i pomorskim (28 200 zł). Kwoty te stanowią odpowiednio: 1,5%, 1,3% i 0,5% wszystkich środków wydatkowanych w dziedzinie edukacji. Struktura wykorzystania środków finansowych pochodzących z rezerwy celowej (wykresy nr 17 i 18) wyrażona w liczbach bezwzględnych jest wyraźnie inna. Przewoduje województwo małopolskie (23,6% - 854 425 zł) i dalej kolejno znajdują się województwa: dolnośląskie (13,2% - 479 068 zł), śląskie (11,4% - 411 925 zł), mazowieckie (7,4% - 267 598 zł) i łódzkie (7,1% - 258 746 zł). W dziedzinie edukacji procentowy udział środków własnych zaangażowanych w *Programie* wyniósł 24,83% (1 612 954 zł) wszystkich wykorzystanych nakładów finansowych w tej dziedzinie.

Podjęte przez 144 podmioty działania w dziedzinie edukacji dały efekt w postaci realizacji 358 zadań. Wśród podmiotów realizujących te zadania w kolejności

należy wymienić: 95 jednostek samorządu terytorialnego, 48 podmioty niezaliczone do sektora finansów publicznych (w tym 34 organizacje romskie) oraz 1 podmiot o innym charakterze.

Sytuacja bytowa jest dziedziną, która zajmuje kolejne miejsce na liście priorytetów. Na podjęte działania w tej dziedzinie (wykresy nr 19 i 20) wydano 5 178 402 zł (w tym z rezerwy celowej 3 912 886 zł), co stanowi 41,1 % wszystkich wydatków poniesionych na realizację *Programu*.

Czołową pozycję z wykorzystaniem środków na poziomie 1 571 477 (30,3% wszystkich środków wydanych w tej dziedzinie) zajmuje województwo małopolskie. Odpowiednio mniej wykorzystwały województwo dolnośląskie 1 379 651 (26,6%) i dalej na niższym poziomie województwa: podkarpackie 576 575 zł (11,1%) i mazowieckie – 421 061 zł (8,1%). Najniższy poziom wydatków na poziomie 6 419 zł (0,1%) wykazuje województwo pomorskie. Województwa lubuskie i łódzkie, w 2008 roku nie zrealizowały zadań w tej dziedzinie. Struktura wydatków pochodzących z rezerwy celowej (wykresy nr 21 i 22) w rozbięciu na województwa, jak w przypadku edukacji jest zbliżona. I tak, przoduje województwo małopolskie – 38,1% (1 490 627 zł), dalej plasuje się województwo dolnośląskie – 25,9% (1 012 376 zł). Należy zwrócić uwagę, że procentowy udział zaangażowanych tu środków własnych – choć utrzymał się na poziomie roku poprzedniego - jest nadal wysoki i wynosi 22% (1 145 210 zł) wszystkich wykorzystanych nakładów finansowych w tej dziedzinie. Na realizację *Programu* w dziedzinie Sytuacja bytowa złożyło się 69 zadań zrealizowanych przez 59 podmiotów, w tym 54 jednostki samorządu terytorialnego. Listę uzupełniają 4 organizacje romskie.

Praca – bezrobocie jest dziedziną zajmującą kolejne miejsce na liście priorytetów programowych. Podejmowane tu działania zamknęły się kwotą 335 873 zł (wykresy nr 23 i 24), co stanowi 2,4% wszystkich nakładów finansowych poniesionych na realizację *Programu*, w tym z rezerwy celowej 233 339 zł (wykresy nr 25 i 26). Z tej kwoty najwięcej, to jest – 68 655 zł, wykorzystano województwo dolnośląskie (29,4% wszystkich środków wydatkowanych w omawianej dziedzinie). Następne miejsca zajmują kolejno województwa małopolskie – 63 200 zł (27,1%), zachodniopomorskie – 43 000 zł (18,4%) i warmińsko-mazurskie 30 613 zł (13,1%). Najmniej środków na podjęte działania wykorzystano w województwach opolskim –

1 400 zł (0,6%) i lubelskim – 971 zł (0,4%). Województwa: kujawsko-pomorskie, lubuskie, łódzkie, mazowieckie, podkarpackie, podlaskie, pomorskie, śląskie i świętokrzyskie w 2008 roku nie realizowały zadań w omawianym zakresie. W prezentowanej dziedzinie 22 podmiotów (w tym 14 jednostek samorządu terytorialnego) zrealizowało łącznie 18 zadań. W tej grupie mieści się także osiem organizacji romskich.

Zdrowie, jako kolejna dziedzina *Programu*, powiązane jest bezpośrednio z omawianą wyżej problematyką socjalną i bytową. W tej dziedzinie (wykresy nr 27 i 28) wydano 377 870 zł (w tym z rezerwy celowej 303 330 zł), co stanowi 2,4% wszystkich wydatków poniesionych na realizację *Programu*. Największą kwotę wykorzystano województwo małopolskie (166 399 zł) – 44,0% wszystkich środków wydatkowanych na działania w dziedzinie Zdrowie. Na następnej pozycji - na znacząco niższym poziomie - z kwotą 54 921 zł, znajduje się województwo dolnośląskie (14,5%), a za nimi województwo zachodniopomorskie (34 700 zł – 9,2%). Najmniej środków wykorzystano w województwach łódzkim (3 000 zł – 0,8%) i opolskim (2 312 zł – 0,7%). Województwa: lubuskie, mazowieckie, podlaskie i pomorskie, w 2008 roku, w omawianej dziedzinie nie realizowały zadań. Struktura wykorzystania środków finansowych pochodzących z rezerwy celowej (wykresy nr 29 i 30) jest niemal analogiczna. Przewoduje województwo małopolskie – 43,2% (131 085 zł) i dalej, jak poprzednio, plasują się województwa: dolnośląskie – 13,1% (39 657 zł) i zachodniopomorskie – 11,4% (34 700 zł). Na realizację *Programu* w dziedzinie Zdrowie złożyło się 28 zadań zrealizowanych przez 28 podmiotów, w tym 18 jednostek samorządu terytorialnego, 9 podmiotów niepublicznych, w tym 6 organizacji romskich.

W dziedzinie Kultura i zachowanie romskiej tożsamości etnicznej wydatkowano 1 130 880 zł (wykresy nr 31 i 32), w tym z rezerwy celowej 954 608 zł. Najwięcej środków wydano w województwach: małopolskim – 209 229 zł (18,5%), dolnośląskim – 172 773 zł (15,3%), zachodniopomorskim – 161 423 zł (14,3%), a najmniej w województwie wielkopolskim - 8 119 zł i pomorskim – 7 613 zł (0,7%). W 2008 roku we wszystkich województwach zadania w tej dziedzinie były realizowane. Struktura wydatków pochodzących z rezerwy celowej (wykresy nr 33 i 34) prezentuje podobny obraz. W tej części najwyższy poziom zanotowały

województwa: małopolskie 19,5% (180 189 zł), zachodniopomorskie 17,5% (161 423 zł), dolnośląskie 15,6% (143 793 zł) i opolskie 14,2% (130 552 zł).

Podjęte przez 70 podmiotów działania w dziedzinie Kultura i zachowanie romskiej tożsamości etnicznej dały efekt w postaci realizacji 109 zadań. Wśród realizatorów dominowały jednostki samorządu terytorialnego (40), a udział podmiotów niepublicznych (29), w tym organizacji romskich (24), był relatywnie wysoki, co jest charakterystyczną cechą tej dziedziny.

Należy zwrócić uwagę na poziom wydatków w dziedzinie Romowie a społeczeństwo obywatelskie. Łącznie wydano tu 300 568 zł (w tym 256 558 zł z rezerwy celowej), co stanowiło 2,7% całości poniesionych kosztów *Programu*. Dominujący udział w podjętych inicjatywach (wykresy nr 35 i 36) miały województwa: małopolskie – 20,7% (62 102 zł), śląskie – 17,4% (52 447 zł), zachodniopomorskie – 17,4 % (52 200 zł) oraz dolnośląskie – 14,6% (43 785zł). Struktura wydatków z rezerwy celowej jest nieco inna; najwięcej środków wykorzystano w województwie śląskim - 52 446 (20,4%), zachodniopomorskim – 52 000 zł (20,3%), dolnośląskim – 42 885 zł (16,7%) i małopolskim – 41 565 zł (16,2%). W województwach: lubelskim, lubuskim, podkarpackim, podlaskim, pomorskim i warmińsko-mazurskim, zadania w omawianej dziedzinie, w 2008 roku nie były realizowane. Odnotowania wymaga także liczba podmiotów (24), w tym znaczący udział organizacji romskich (14), jak również ilość zrealizowanych przez nie zadań (15).

Nakłady na dziedzinę Wiedza o społeczności romskiej wyniosły łącznie 278 139 zł, w tym 228 887 zł pochodziło z rezerwy celowej. Najwięcej środków z rezerwy wydano w województwach: małopolskim – 119 150 zł (52,1%) i dolnośląskim 46 000 zł (20,1%). Wydatki w pozostałych 7 województwach mieściły się w przedziale od 17 512 zł (województwo lubelskie) do 4 000 zł (województwo warmińsko-mazurskie). W województwach: kujawsko-pomorskim, lubuskim, łódzkim, podkarpackim, podlaskim, pomorskim i świętokrzyskim, zadania w omawianej dziedzinie, w 2008 roku nie były realizowane. Na uwagę zasługuje także fakt, że aż dziewięć województw zrealizowało łącznie 27 zadań w tej dziedzinie.

Pozostałe środki, w wysokości 28 000 zł (0,2% wszystkich poniesionych kosztów) i pochodzące w całości z rezerwy celowej, wydatkowano w województwie

małopolskim na zadania realizowane w dziedzinie Bezpieczeństwo, przestępstwa popełniane na tle etnicznym.

Wysokość wszystkich wykorzystanych środków finansowych oraz środków pochodzących z rezerwy celowej, w podziale na poszczególne dziedziny *Programu* ilustrują wykresy nr 37 - 40. Przedstawiona wyżej analiza struktury wydatków spełnia oczekiwania stawiane w *Programie na rzecz społeczności romskiej w Polsce*.

W 2008 roku po raz kolejny dane liczbowe dotyczące realizacji *Programu* zostały zgromadzone za pomocą ujednoliconego formularza sprawozdawczego wypełnianego przez Urzędy Wojewódzkie. Wykorzystane instrumentarium, w tym także zastosowana metodologia nie zawsze jest doskonała i w dalszym ciągu, w szczególnych okolicznościach wymaga bieżących modyfikacji. Dlatego też zaprezentowany niżej obraz – choć w dużej mierze obiektywny – może w jednostkowych przypadkach odbiegać od rzeczywistości. Powyższe uwagi dotyczą głównie zagadnień edukacyjnych, w tym liczby dzieci romskich objętych oraz realizujących obowiązek szkolny, a także danych dotyczących stopy bezrobocia wśród Romów.

Edukacja

Według danych pochodzących ze wszystkich województw w roku szkolnym 2007/2008 – 3 191 dzieci romskich objętych było obowiązkiem szkolnym (w roku szkolnym 2006/2007 – 3 107). Z tej liczby – 2 680 dzieci romskich realizowało obowiązek szkolny (w roku szkolnym 2006/2007 roku – 2 670). Najwięcej dzieci romskich było objętych obowiązkiem szkolnym w województwach małopolskim (650) i dolnośląskim (639), a najmniej w pomorskim (wykresy nr 41 – 44). W porównaniu do ostatniego roku, największy przyrost liczby dzieci romskich w tej grupie wystąpił w województwach kujawsko-pomorskim (45,7%), wielkopolskim (29,2%) oraz warmińsko-mazurskim, podkarpackim i mazowieckim (16,3% - 13,8%), a spadek w województwie łódzkim (34,7%), świętokrzyskim (23,9%) i śląskim (15,2%). Pełną charakterystykę zachodzących zmian uzyskujemy mierząc je wyrażonym w procentach stosunkiem liczby dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny do liczby dzieci romskich objętych obowiązkiem szkolnym. Najwyższą wartość

wykazały województwa: podlaskie, warmińsko-mazurskie i lubelskie, gdzie ok. 98% dzieci romskich objętych obowiązkiem szkolnym obowiązek ów realizują (wykresy nr 45). Na kolejnych miejscach plasują się województwa: małopolskie (95,4%) dolnośląskie (95,1%), i śląskie (91,4%). Najniższy poziom realizacji obowiązku szkolnego wykazały województwa podkarpackie (58,6%), mazowieckie (61,3%) i wielkopolskie (62,1%). W porównaniu do roku szkolnego 2006/2007 z największą dynamiką wzrostu (wykresy nr 46) mamy do czynienia w województwach: warmińsko-mazurskim (22,8%) i łódzkim (13,6). Wyraźną tendencję spadkową obserwujemy w województwach: pomorskim (50%), podkarpackim (48,6%) i mazowieckim (22,8%).

Głównym celem podejmowanych działań w dziedzinie edukacji była poprawa poziomu nauczania oraz frekwencji uczniów pochodzenia romskiego. Średnia ocen uczniów pochodzenia romskiego oscyluje pomiędzy oceną mierną i dostateczną. Dane z województw (wykresy nr 47) wskazują, że w roku szkolnym 2006/2007 i 2007/2008 najwyższe oceny (średnia 3,6) otrzymały dzieci pochodzenia romskiego w województwach lubuskim i zachodniopomorskim. W większości województw dominowały jednak oceny dostateczne (średnia 3,1), a w pozostałych mierne. W omawianym okresie, jedynie w województwach: zachodniopomorskim, śląskim, podlaskim, lubelskim i dolnośląskim można zaobserwować nieznaczną poprawę wyników nauczania. W porównaniu do roku szkolnego 2006/2007 średnia ocen wzrosła tam średnio o 0,2. Frekwencja wśród dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny, w roku szkolnym 2007/2008 (wykresy nr 48), mieściła się w przedziale od 55% (łódzkie) do 100% (województwo pomorskie). Porównanie z danymi z poprzedniego roku szkolnego wskazuje, że frekwencja utrzymuje się na stałym poziomie (76%). Największy postęp odnotowano w województwach (wykresy nr 49): kujawsko-pomorskim (15,6%), śląskim (10,8%), łódzkim (5,6%), podlaskim (3,9%). Ze zjawiskiem spadku frekwencji mamy do czynienia w województwach: wielkopolskim i świętokrzyskim (ok. 15%), opolskim (11,1%), mazowieckim (9,9%) oraz dolnośląskim (1,9%, a więc w granicach błędu statystycznego).

Wspieranie uczniów romskich w klasach zintegrowanych realizowane było głównie poprzez zatrudnianie asystentów edukacji romskiej. Asystenci zapewniają wszechstronną pomoc uczniom romskim w kontaktach ze środowiskiem szkolnym.

Do ich obowiązków należy również utrwalanie dobrego kontaktu między rodzicami uczniów a szkołą. W roku szkolnym 2007/2008, w ramach *Programu* zatrudniono 87 asystentów edukacji romskiej, to jest średnio o 6,5% mniej niż w roku poprzednim (wykresy nr 50 i 51). Największą liczbę asystentów romskich zatrudniono w województwach małopolskim (21) i dolnośląskim (17), a w pozostałych liczba ta oscyluje od 1 (województwo: kujawsko-pomorskie, łódzkie świętokrzyskie) do 12 zatrudnionych (województwo śląskie). Procentowy wzrost liczby zatrudnionych asystentów romskich należy odnotować w województwach: lubelskim (50%) i warmińsko-mazurskim (33,38%). W pozostałych województwach liczba zatrudnionych asystentów edukacji romskiej utrzymała się na poziomie ubiegłego roku lub spadła.

Nieznacznie wzrosła liczba dzieci pochodzenia romskiego realizujących obowiązek szkolny przypadająca na jednego zatrudnionego asystenta edukacji romskiej (wykresy nr 52 i 53). W roku szkolnym 2006/2007 wskaźnik ten wyniósł 29, a w roku szkolnym 2007/2008 – 31 dzieci. Wyraźnie poniżej średniej lokują się województwa: łódzkie (100), kujawsko-pomorskie (75), świętokrzyskie i mazowieckie (58) i wielkopolskie (50). W porównaniu do poprzedniego roku, największy postęp zanotowały województwa lubelskie, pomorskie i małopolskie.

Równie ważnym elementem wsparcia uczniów romskich w klasach zintegrowanych było zatrudnianie nauczycieli wspomagających (wykresy nr 54). To oni, najlepiej znając metodykę pracy w grupach zróżnicowanych kulturowo, sprawują bieżący nadzór nad postępami dzieci w nauce, prowadzą zajęcia wyrównawcze, pomagają w odrabianiu lekcji oraz utrzymują stały kontakt z rodziną. W roku szkolnym 2007/2008, w ramach zadań objętych *Programem*, w całym kraju zatrudniono 138 nauczycieli wspomagających (w poprzednim roku - 100). Największy wzrost liczby zatrudnionych nauczycieli wspomagających obserwuje się w województwie mazowieckim (2006/2007 – 35, 2007/2008 – 69) i dolnośląskim (2006/2007 – 4, 2007/2008 – 14). Należy odnotować, że w województwach: lubelskim i opolskim w roku szkolnym 2007/2008 - podobnie jak roku poprzednim - nie zatrudniono nauczycieli wspomagających (wykresy nr 54). Pomimo to, obserwujemy znaczący (ponad 27%) spadek liczby dzieci pochodzenia romskiego realizujących obowiązek szkolny przypadająca na jednego nauczyciela wspomagającego, z 27

w roku szkolnym 2006/2007, do 19 dzieci w roku następnym (wykresy nr 56). Zdecydowanie gorzej niż średnia lokują się województwa: wielkopolskie (100), warmińsko-mazurskie (48), podkarpackie (45) i dolnośląskie (43). W porównaniu do roku szkolnego 2006/2007 (wykresy nr 57) największą poprawę zanotowały województwa lubuskie, mazowieckie, podlaskie i pomorskie.

Drugą grupę zadań w dziedzinie edukacji stanowiły programy wychowawcze i edukacyjne dla rodziców i dzieci romskich, w tym poradnictwo psychologiczne i pedagogiczne oraz zajęcia pozalekcyjne i wyrównawcze. Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży romskiej odbywało się najczęściej poprzez prowadzenie pozalekcyjnych zajęć wyrównawczych z różnych przedmiotów oraz specjalistycznych zajęć korekcyjno-kompensacyjnych i logopedycznych. Dane wskazują na wzrost liczby dzieci pochodzenia romskiego korzystających z różnych form zajęć pozalekcyjnych. W roku szkolnym 2007/2008 w tego typu zajęciach systematycznie uczestniczyło 1609 dzieci romskich, to jest średnio o 5,4% więcej, niż w roku poprzednim (wykresy nr 58 i 59). Największy przyrost liczby dzieci romskich korzystających z zajęć pozalekcyjnych odnotowujemy w województwach warmińsko-mazurskim (2006/2007 – 34, 2007/2008 – 79) i dolnośląskim, (2006/2007 – 374, 2007/2008 – 410), natomiast największy spadek tej liczby obserwujemy w województwach małopolskim (2006/2007 – 300, 2007/2008 – 280) i zachodniopomorskim (2006/2007 – 75, 2007/2008 – 67). Najwięcej dzieci na zajęcia pozalekcyjne uczęszcza w województwach dolnośląskim (410) i małopolskim (280). Pełną charakterystykę zachodzących zmian obserwujemy mierząc je - wyrażonym w procentach - stosunkiem liczby uczniów romskich uczestniczących w zajęciach wyrównawczych do liczby dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny (wykresy nr 60). Najlepszy wynik wykazują województwa: podkarpackie (89,9%) warmińsko-mazurskie (82,3%), opolskie (73,7%) i lubuskie (72,5%). W dziewięciu województwach wystąpił wzrost wartości współczynnika (liczony rok do roku), w tym największy w województwie warmińsko-mazurskim o 48% i podkarpackim o 44,5%.

Oddzielną grupę realizowanych zadań w dziedzinie edukacji stanowiły szeroko rozumiane: wypoczynek i rekreacja. Warto wymienić tu organizację kolonii i półkolonii letnich, zimowisk, obozów harcerskich, a także wycieczek turystyczno-

krajoznawczych, zajęć sportowych i rekreacyjnych. W roku szkolnym 2007/2008 w tak zorganizowanym wypoczynku uczestniczyło 843 dzieci pochodzenia romskiego, to jest średnio o 3,5% mniej, niż w roku poprzednim (wykresy nr 61 i 62). Najwięcej dzieci romskich (300) skorzystało z kolonii i półkolonii letnich oraz zimowisk w województwie małopolskim. W roku szkolnym 2007/2008 we wszystkich województwach realizowano tego typu zadania.

Dane wyrażone procentowym stosunkiem: liczby uczniów romskich uczestniczących w zorganizowanym wypoczynku, do liczby dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny, ujawniają najlepszy wynik w województwach małopolskim (48,4) zachodniopomorskim (46,5%) i podkarpackim, w którym 44,9% dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny uczestniczyło w zorganizowanych formach wypoczynku i rekreacji (wykresy nr 63). Odnotowania wymagają również wyniki z województw: warmińsko-mazurskiego (36,5%), dolnośląskiego (31,3%), kujawsko-pomorskiego i opolskiego (ok. 26%). Najniżej lokuje się województwo podlaskie (4,6%).

Uzupełnieniem podejmowanych działań w dziedzinie edukacji była pomoc materialna. Dotyczyła ona głównie dofinansowania umożliwiającego systematyczne uczęszczanie dzieci romskich do przedszkoli i klas zerowych. W tym zakresie trzeba również wymienić i inne formy działań takie jak: zaopatrzenie uczniów szczególnie potrzebujących pomocy materialnej w podręczniki, przybory szkolne, pomoce dydaktyczne, a w mniejszym stopniu dofinansowanie dożywiania dzieci w szkole, dojazdów do i ze szkoły, a także ubezpieczenia uczniów od nieszczęśliwych wypadków.

Ważnym elementem dopełniającym działania edukacyjne finansowane z rezerwy celowej były zadania realizowane ze środków MEN. Miały one nieco inny charakter niż omówione wyżej. I tak, w pierwszej kolejności należy wymienić zakupy podręczników, przyborów szkolnych, pomocy dydaktycznych, strojów gimnastycznych i środków czystości dla uczniów pochodzenia romskiego, a także książek, w tym lektur dla bibliotek szkolnych.

Drugą grupę zadań stanowiły programy wychowawcze i edukacyjne dla rodziców i dzieci romskich, w tym poradnictwo psychologiczne i pedagogiczne oraz

zajęcia pozalekcyjne i wyrównawcze. Ponadto finansowano pobyt dzieci romskich w przedszkolach i klasach „zerowych” oraz szkołach podstawowych i gimnazjach.

Uzupełnieniem zrealizowanych zadań edukacyjnych było sfinansowanie przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji stypendiów dla studentów romskich oraz uczniów romskich szczególnie uzdolnionych.

Sytuacja bytowa

W hierarchii celów wynikających z *Programu*, poprawa sytuacji bytowej plasuje się bezpośrednio po edukacji. Sytuacja mieszkaniowa rodzin romskich jest niezwykle trudna. W 2008 roku aż w 13 województwach zrealizowano w tej dziedzinie szereg zadań. Prace remontowe podjęto w województwach: dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, lubelskim, małopolskim, mazowieckim, opolskim, podkarpackim, podlaskim, śląskim, świętokrzyskim, warmińsko-mazurskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim, a ich efektem było wyremontowanie 434 mieszkań (wykresy nr 64). Należy stwierdzić, że w skali całego kraju, w porównaniu do 2007 roku, dynamika podejmowanych prac remontowych nieznacznie spadła (o 4,4%). Istotnym dopełnieniem działań w zakresie poprawy sytuacji mieszkaniowej społeczności romskiej była budowa mieszkań socjalnych lub mieszkań w zakupionych budynkach kontenerowych. Działania podjęte w województwach kujawsko-pomorskim, małopolskim i mazowieckim doprowadziły do wybudowania 16 nowych mieszkań.

Ważnym zadaniem realizowanym w 2008 roku były prace zmierzające do poprawy sytuacji sanitarnej, polegające na podłączeniu mieszkań do kanalizacji i wodociągów, udostępnieniu bieżącej wody oraz energii elektrycznej. Roboty takie prowadzone były w województwach: dolnośląskim, lubelskim, małopolskim, mazowieckim i zachodniopomorskim. W efekcie podjętych działań do 48 mieszkań została doprowadzona instalacja wodno – kanalizacyjna. Najwięcej robót instalacyjnych wykonano w województwach zachodniopomorskim (19), opolskim (11) dolnośląskim (10), małopolskim (6) i mazowieckim (2). Trzeba odnotować, że w kolejnym roku, w skali całego kraju, obserwowany jest stały wzrost (4,3%) liczby zrealizowanych tego typu zadań. Inne formy aktywności takie jak np. pomoc w

otrzymaniu dodatków mieszkaniowych, występowały sporadycznie i w ograniczonym zakresie.

Zdrowie

Problemy zdrowotne powiązane są bezpośrednio ze złą sytuacją socjalną części środowiska romskiego. W 2008 roku w całym kraju badaniami profilaktycznymi lub szczepieniami ochronnymi objęto 1258 Romów (wykresy nr 65). W porównaniu do roku poprzedniego, odnotowujemy w tym zakresie nieznaczny spadek, w wysokości 11,6%. Największą liczbę Romów objęto badaniami profilaktycznymi w województwach: małopolskim (650), dolnośląskim (251), kujawsko-pomorskim (105), a także zachodniopomorskim (80). Najwyższy roczny spadek liczby Romów korzystających z badań profilaktycznych (wykresy nr 66) wystąpił w województwach mazowieckim (87,1%), opolskim (77,4%), śląskim (63,8%) i zachodniopomorskim (50,6%). W roku 2008 w 5 województwach (lubuskie, podkarpackie, podlaskie, pomorskie, świętokrzyskie) nie prowadzono badań profilaktycznych dla środowisk romskich.

Działania mające na celu szeroko rozumianą profilaktykę zdrowotną realizowane były głównie poprzez zatrudnianie pielęgniarek środowiskowych. Niosą one bezpośrednią pomoc medyczną, prowadzą także proste poradnictwo medyczne, a także zajmują się dystrybucją zakupionych z dotacji leków i środków higieny osobistej. W 2008 roku, w ramach realizowanych zadań programowych, w 8 województwach zatrudniono łącznie 35 pielęgniarek środowiskowych (wykresy nr 67). Jest to o 59,1% więcej, niż w roku poprzednim. Najwięcej pielęgniarek środowiskowych (8) zatrudniono w województwie dolnośląskim.

Wyrażony w procentach, stosunek liczby Romów objętych badaniami profilaktycznymi do liczby zatrudnionych pielęgniarek środowiskowych (wykres nr 68), ujawnia najlepszy wynik w województwie mazowieckim, gdzie (średnio) jedna pielęgniarka ma pod opieką 5 Romów. Ponadto, warto podkreślić, że średni wynik z całego kraju wskazuje na spadek z 65 do 36 Romów pozostających pod opieką jednej pielęgniarki. Ważnym uzupełnieniem powyższych działań była organizacja tzw. „białych dni”, w trakcie których lekarze różnych specjalności udzielali bezpłatnych porad medycznych. W 2008 roku, w ramach *Programu*, w czterech województwach

zorganizowano łącznie 40 „białe dni”, w tym po 10 w województwie zachodniopomorskim i dolnośląskim (wykresy nr 69).

Przeciwdziałanie bezrobociu

Głównym celem działań podejmowanych w tej dziedzinie jest zmniejszenie współczynnika bezrobocia wśród Romów. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, gdy wykazuje ono charakter długotrwały i obejmuje większość społeczności romskiej. Według zgromadzonych danych w 2008 roku (wykresy nr 70) najwyższa stopa bezrobocia wśród Romów występowała w województwach: kujawsko-pomorskim (100%) oraz warmińsko-mazurskim, śląskim, podlaskim i lubelskim (98%). Z najmniejszym odsetkiem bezrobotnych mieliśmy do czynienia w województwach: pomorskim i mazowieckim (70% i 71%). W porównaniu do ostatniego roku największy wzrost liczby bezrobotnych obserwuje się w województwie pomorskim, gdzie w 2007 roku bez pracy pozostawało 60%, a w 2008 roku 70% Romów, a także mazowieckim, gdzie w 2007 roku bez pracy pozostawało 62%, a w 2008 roku 71% Romów. Warto podkreślić, że w obu województwach poziom bezrobocia wśród Romów jest najniższy. W województwach (wykres nr 71) dolnośląskim, łódzkim i śląskim można odnotować nieznaczny spadek bezrobocia oscylujący pomiędzy 4,6% - 0,5%, a więc zbliżony do błędu statystycznego. W pozostałych województwach nastąpił wzrost bezrobocia lub nie uległo ono zmianie.

W celu aktywizacji zawodowej społeczności romskiej w ramach *Programu* podjęto szereg działań mających na celu utworzenie nowych miejsc pracy i zatrudnienie osób pochodzenia romskiego. Działania takie wykonywane były przy współudziale powiatowych urzędów pracy. Pomimo, że w 2008 roku wzrosła liczba województw realizujących tego typu zadania, należy stwierdzić, że w skali całego kraju, w ostatnim roku wystąpił spadek liczby Romów korzystających z miejsc pracy subsydiowanej, z 73 w roku 2007 do 44 w roku 2008 (39,7%). W ramach tej formy aktywizacji najwięcej Romów zatrudniono w województwach: dolnośląskim (29) i małopolskim (6).

Ważnym uzupełnieniem działań w tej dziedzinie było organizowanie szkoleń podnoszących i zmieniających kwalifikacje zawodowe oraz poradnictwo zawodowe. W ostatnim roku liczba Romów objętych szkoleniami spadła z 50 do 42. Z tej formy

aktywizacji zawodowej (wykresy nr 72) najwięcej Romów skorzystało w województwach: warmińsko-mazurskim (11) małopolskim (10), dolnośląskim i zachodniopomorskim (7).

Biorąc pod uwagę, że sytuacja na rynku pracy uległa pogorszeniu, należy stwierdzić, że w przyszłości organizowanie tego typu działań będzie coraz trudniejsze i wymagać będzie od realizatorów solidnego przygotowania; tym bardziej, że koszt takich przedsięwzięć jest relatywnie wysoki.

Kultura i zachowanie romskiej tożsamości etnicznej

Kultura i zachowanie romskiej tożsamości etnicznej to dziedzina, która stanowi tradycyjnie główny obszar aktywności środowisk romskich. Analogicznie jak w latach poprzednich, podjęte w 2008 roku działania cechowała duża różnorodność form szeroko prezentujących dorobek kultury romskiej poprzez organizację dni kultury, koncertów, wystaw, plenerów, warsztatów itp. Należy podkreślić, że w tej grupie zrealizowanych zadań współorganizatorami - najczęściej bezpośrednimi wykonawcami - poszczególnych przedsięwzięć były stowarzyszenia romskie. Fakt ów ma podstawowe znaczenie, ponieważ romskie inicjatywy artystyczne i kulturalne adresowane są również do ludzi, którzy rzadko stykają z tym środowiskiem. Drugą grupę zadań stanowiło wspieranie istniejących i pomoc w powstawaniu nowych zespołów muzycznych działających przy ośrodkach i centrach kultury oraz świetlicach.

Romowie a społeczeństwo obywatelskie

Wzrost aktywności w dziedzinie Romowie a społeczeństwo obywatelskie jest ściśle powiązany ze skutecznym rozwiązywaniem najważniejszych i najpilniejszych problemów społeczności romskiej. Na odnotowanie zasługuje systematyczne wsparcie istniejących w kilku województwach Centrów Porad Obywatelskich, a także pomoc w organizacji nowych placówek tego typu. Ważną rolę pełnią tu również zorganizowane przez jednostki samorządu terytorialnego spotkania konsultacyjne z udziałem społeczności romskiej, lokalnych władz, straży gminnych i Policji oraz lokalnych organizacji pozarządowych, ale także wsparcie organizacyjne

i techniczne udzielane organizacjom romskim na ich działalność związaną z realizacją zadań *Programu*.

Bezpieczeństwo, przeciwdziałanie przestępstwom popełnianym na tle etnicznym

W dziedzinie Bezpieczeństwo, przestępstwa popełniane na tle etnicznym, warto odnotować funkcjonowanie w Komendzie Wojewódzkiej Policji w Krakowie, w strukturze Wydziału Prewencji, koordynatora ds. związanych z realizacją *Programu*. Podobne kroki podjęli komendanci Komend Powiatowych i Miejskich Policji z województwa małopolskiego, na terenach zamieszkanym przez Romów. Na uwagę zasługuje również zorganizowana przez Komendę Wojewódzką w Krakowie akcja informacyjno-prewencyjna oraz cykl szkoleń dla policjantów poświęconych zagadnieniom przeciwdziałania przestępstwom popełnianym na tle etnicznym.

Wiedza o społeczności romskiej

Wśród wielu różnorodnych zadań na szczególną uwagę zasługuje kontynuacja prowadzonych od kilku lat na Akademii Pedagogicznej w Krakowie, zajęć w ramach dwu-semestralnych studiów romologicznych pn. *Sytuacja Romów w Polsce – historia, prawo, kultura, stereotypy etniczne*. Warto odnotować także inicjatywę Romskiego Stowarzyszenia „Harangos”, polegającą na stworzeniu strony internetowej pn. *Wszystko o Romach w sieci – Romanet*.

Podsumowanie

Największą, a zarazem najważniejszą dziedziną, podejmowanych w ramach *Programu* zadań, była edukacja. Charakterystyczną cechą dla roku szkolnego 2007/2008 jest niewielki wzrost liczby dzieci romskich objętych obowiązkiem szkolnym przy utrzymującym się od kilku lat stałym poziomie dzieci ów obowiązek realizujących. Fakt, że sukcesywnie wzrasta liczba województw, w których prawie wszystkie dzieci romskie realizują obowiązek szkolny jest niewątpliwym osiągnięciem *Programu*.

Od pewnego czasu wyraźnie zauważalna jest utrzymująca się na stałym poziomie, zadawalająca frekwencja uczniów romskich. Relatywnie zwiększa się liczba uczniów romskich korzystających z różnych form zajęć pozalekcyjnych. Bez

wątpienia w zakresie omawianych zjawisk mamy do czynienia ze stałą tendencją wzrostową. Na trwały charakter zachodzących zmian w sposób decydujący wpływa systematycznie rosnąca liczba zatrudnionych nauczycieli wspomagających i towarzysząca jej tendencja zahamowania spadku zatrudnianych asystentów edukacji romskiej.

Wzrasta zaopatrzenie uczniów romskich w podręczniki i przybory szkolne. Rodzice coraz chętniej i liczniej uczestniczą w zebraniach informacyjnych, podejmują współpracę z nauczycielami w zakresie realizowanych zadań edukacyjnych z udziałem dzieci romskich. Na stałym, wysokim poziomie utrzymuje się również liczba dzieci korzystających z: kolonii i półkolonii letnich, zimowisk, obozów harcerskich, a także wycieczek turystyczno-krajoznawczych, zajęć sportowych i rekreacyjnych. Tym pozytywnym tendencjom towarzyszą ciągle utrzymujące się na niskim poziomie wyniki w nauce.

W dziedzinie Sytuacja bytowa, rok 2008 jest kolejnym, w którym nastąpiło utrzymanie wysokiej liczby wyremontowanych mieszkań, przy jednoczesnym wzroście liczby wybudowanych mieszkań socjalnych. Satisfakcjonuje także liczba realizowanych inwestycji w infrastrukturze sanitarnej, co w zasadniczy sposób podnosi efektywność podjętych działań. Poprawa ogólnych warunków socjalno bytowych, choć wyraźna, w dłuższej perspektywie wymaga dalszym ciągu, co najmniej utrzymania na dotychczasowym poziomie nakładów finansowych w tej dziedzinie.

Z sytuacją bytową Romów bezpośrednio wiąże się problematyka stanu i ochrony zdrowia. W 2008 roku obserwujemy zahamowanie liczby Romów objętych badaniami profilaktycznymi lub szczepieniami ochronnymi, a także – choć mniej znaczący – spadek liczby zorganizowanych tzw. „białych dni”, przy jednoczesnym wzroście liczby zatrudnionych pielęgniarek środowiskowych. Działalność pielęgniarek środowiskowych oraz organizowanie tzw. „białych dni” w istotnym stopniu zmieniają stosunek Romów i ich rodzin do problemów zdrowotnych, - podejmowane w przyszłości działania wymagają więc niezbędnych korekt i rozwijania właśnie tych zadań w przyszłości.

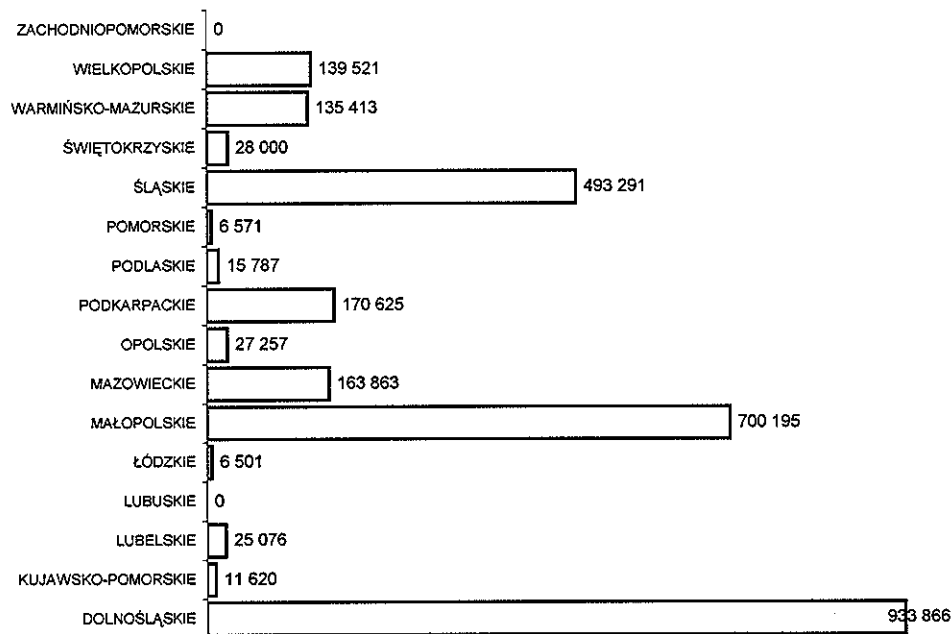
Ogólna sytuacja na rynku pracy jest w dalszym ciągu niezwykle trudna i pogarsza się. Ostatni rok nie przyniósł wzrostu liczby Romów objętych szkoleniami

podnoszącymi i zmieniającymi kwalifikacje zawodowe. W dalszym ciągu odnotować należy niewielki spadek liczby Romów korzystających z miejsc pracy subsydiowanej. Wydaje się, że tendencja ta ma charakter trwały. Zważywszy trudne do przewidzenia skutki kryzysu gospodarczego, kolejne lata wymagają podjęcia stosownych działań zaradczych. W dalszym ciągu należy realizować zadania zmierzające do poszerzenia oferty prac interwencyjnych przeznaczonych dla Romów.

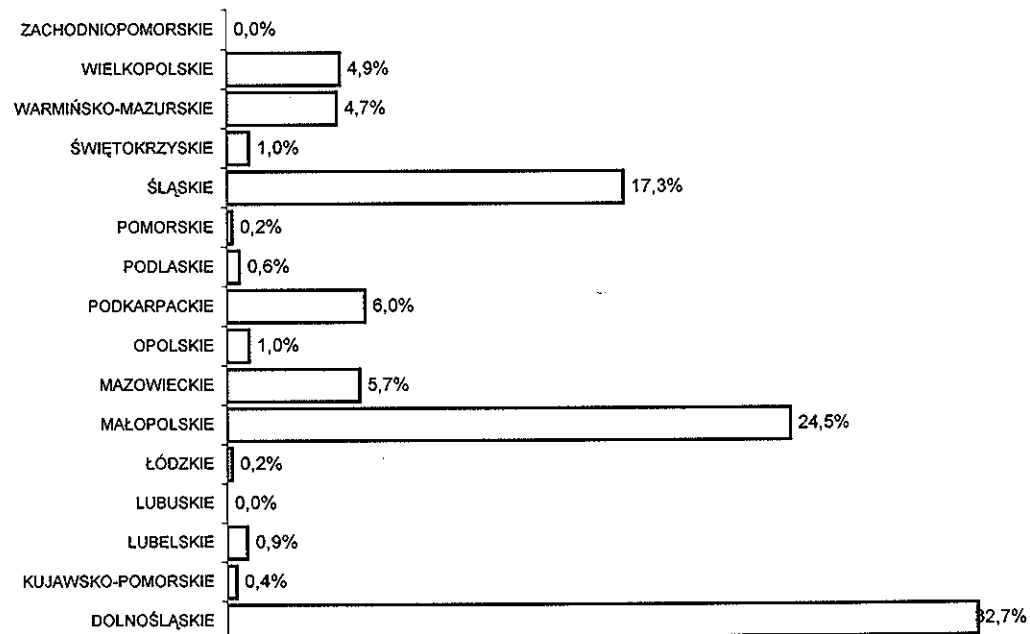
Nadal duże znaczenie dla skuteczności działań programowych mają inicjatywy podjęte w sferze kultury. Pozwalają one społeczności romskiej na kultywowanie własnej tradycji oraz podtrzymywanie tożsamości etnicznej. Poprzez swój walor popularyzatorski upowszechniają wiedzę o Romach, ich kulturze i historii w środowiskach lokalnych, czym przyczyniają się do przełamywania stereotypów.

Efekty zadań zrealizowanych w roku 2008 należy ocenić pozytywnie. Warto podkreślić, że w 2008 roku udało się utrzymać wysokość środków pochodzących z rezerwy celowej na poziomie 10 000 000 zł. Utrzymujący się od dwóch lat - relatywnie wysoki poziom nakładów, nie spowodował ograniczenia udziału środków własnych jednostek samorządu terytorialnego realizujących zadania *Programu*. Można zatem przyjąć, że jest to ważny sygnał wskazujący na akceptację podejmowanych działań przez lokalne wspólnoty.

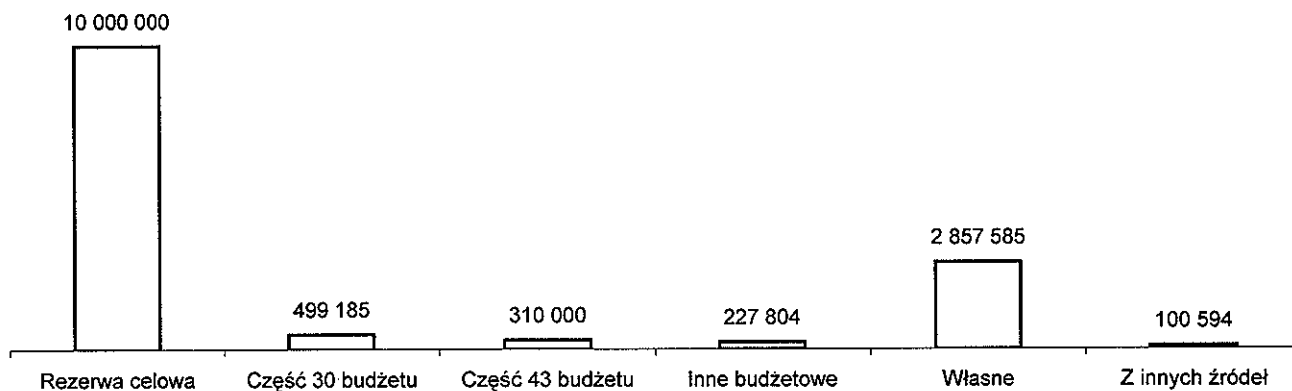
Wykres nr 1. Wysokość zaangażowanych środków własnych w poszczególnych województwach (w zł)

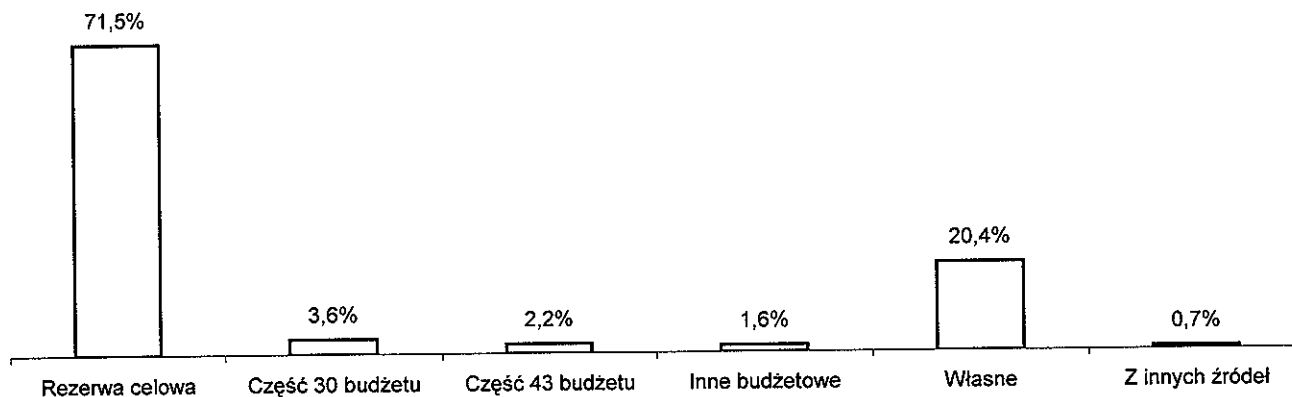
Wykres nr 2. Wysokość zaangażowanych środków własnych w poszczególnych województwach (w %)

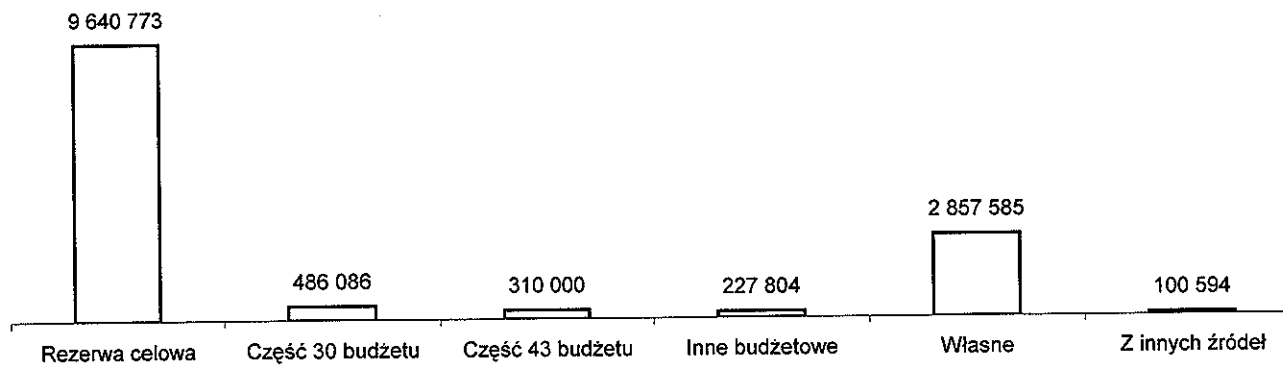
Wykres nr 3. Wysokość zaangażowanych środków w zależności od źródła pochodzenia (w zł)

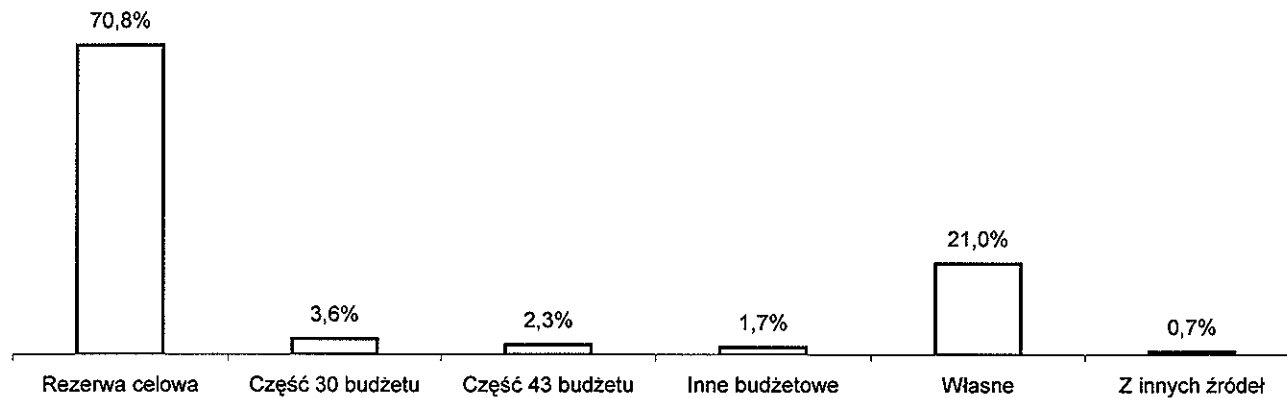
Wykres nr 4. Wysokość zaangażowanych środków w zależności od źródła pochodzenia
(w %)

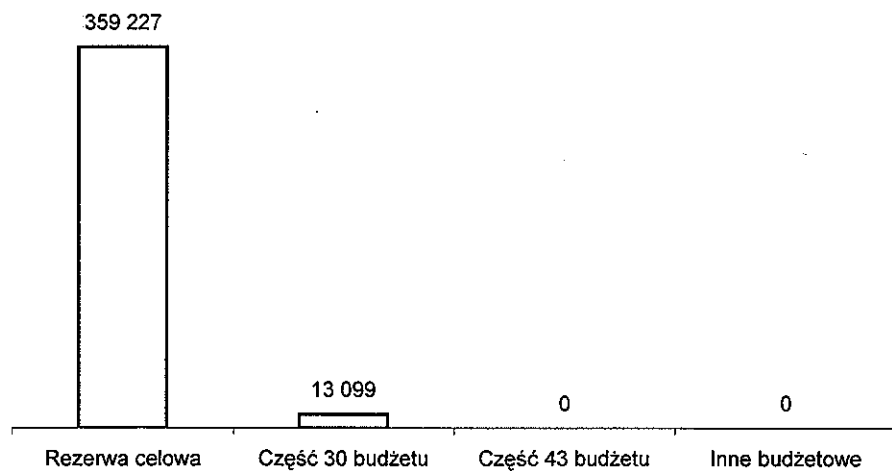
Wykres nr 5. Wysokość wykorzystanych środków w zależności od źródła pochodzenia
(w zł)

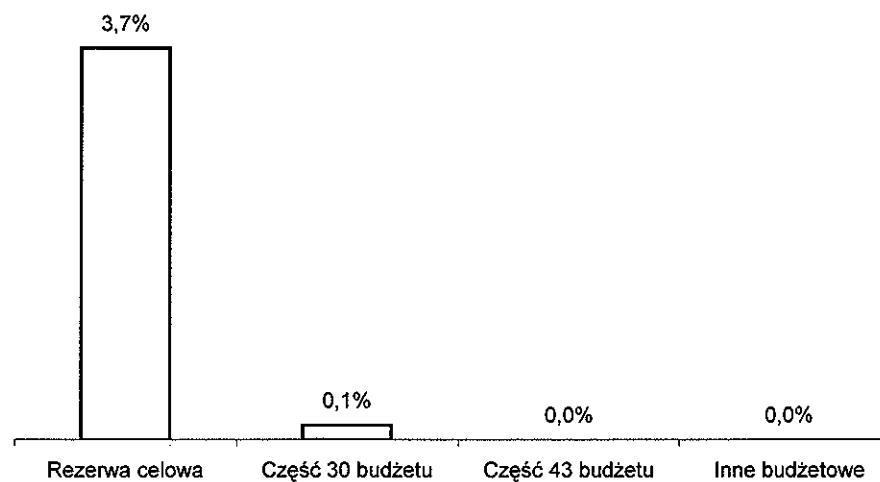
Wykres nr 6. Wysokość wykorzystanych środków w zależności od źródła pochodzenia (w %)

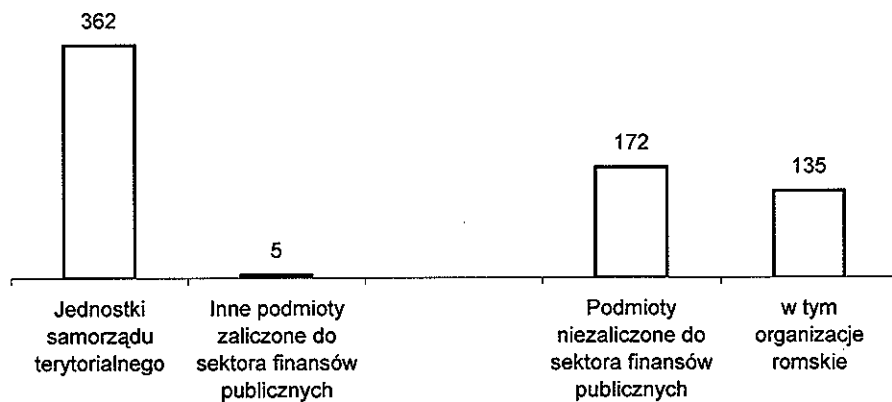
Wykres nr 7. Środki zwrócone do budżetu (w zł)

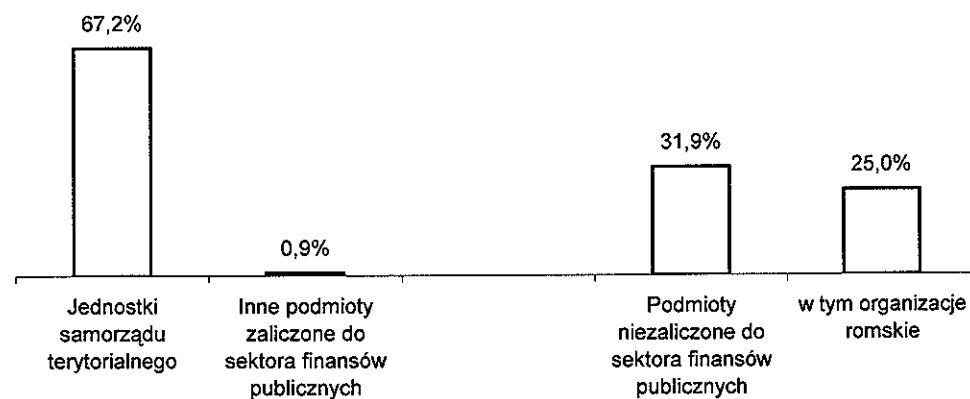
Wykres nr 8. Środki zwrócone do budżetu (w %)

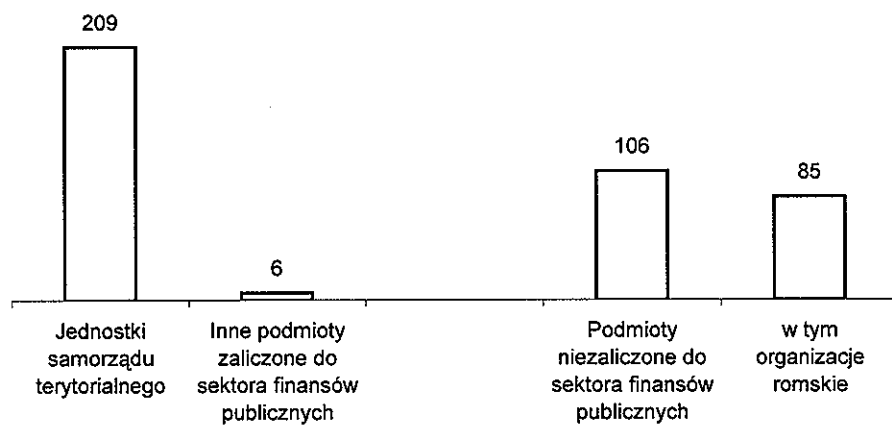
Wykres nr 9. Liczba zrealizowanych zadań

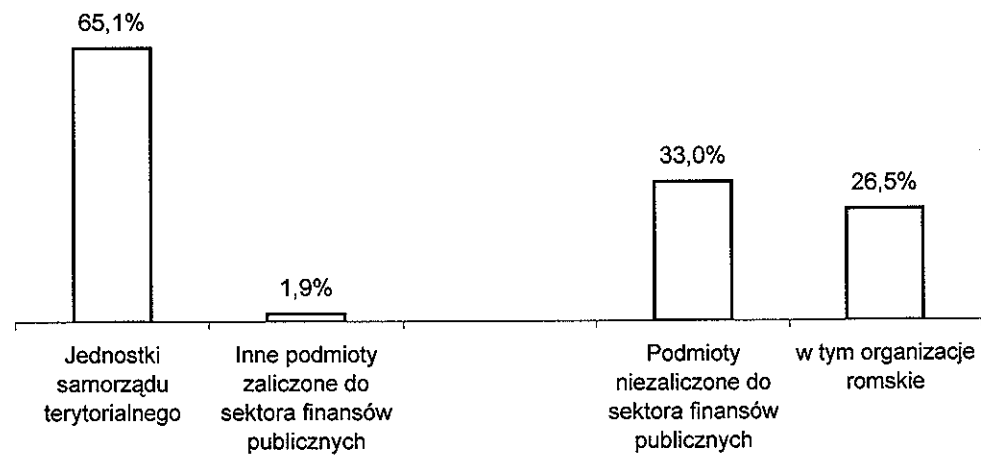
Wykres nr 10. Liczba zrealizowanych zadań (w %)

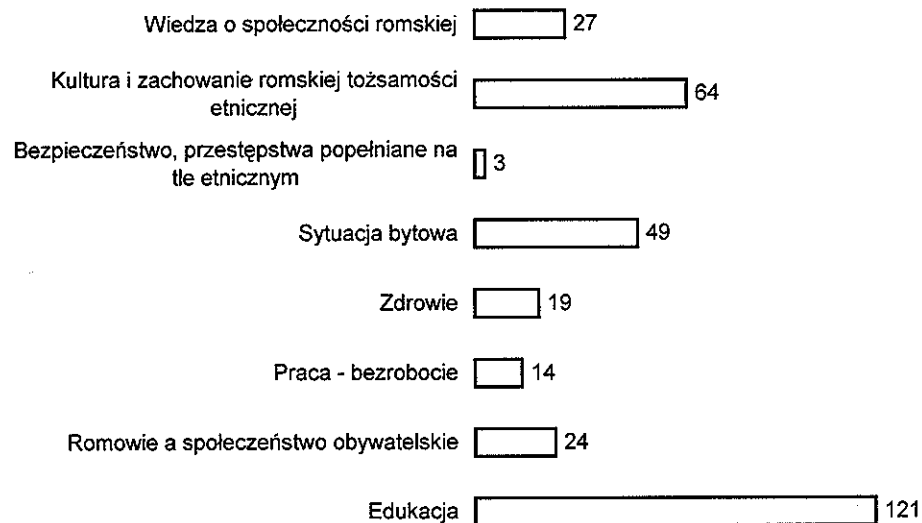
Wykres nr 11. Liczba uczestniczących podmiotów

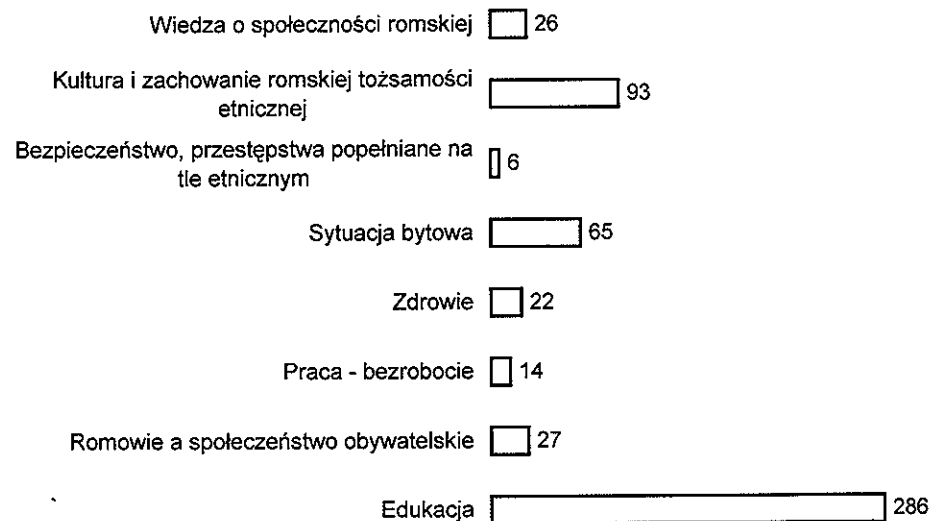
Wykres nr 12. Liczba uczestniczących podmiotów (w %)

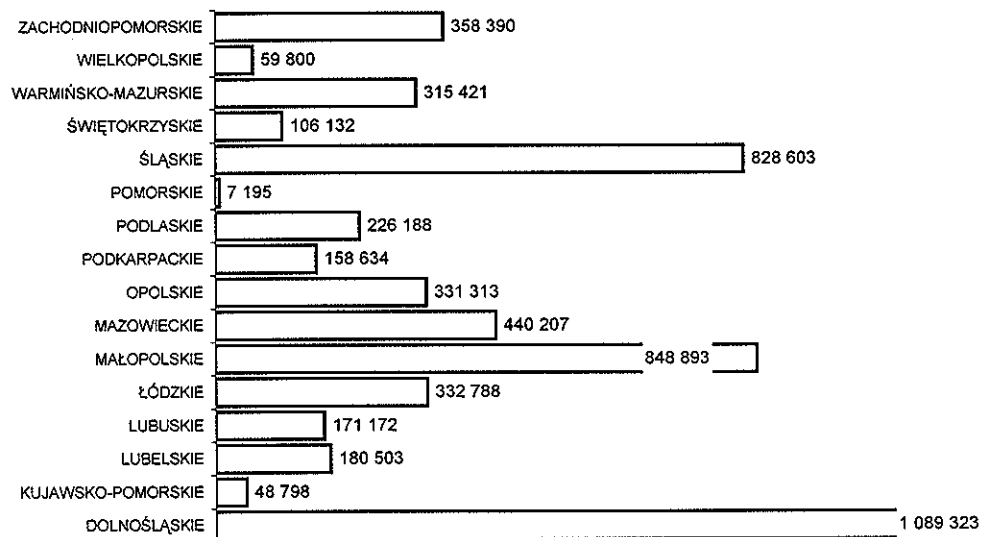
Wykres nr 13. Liczba uczestniczących podmiotów w poszczególnych dziedzinach

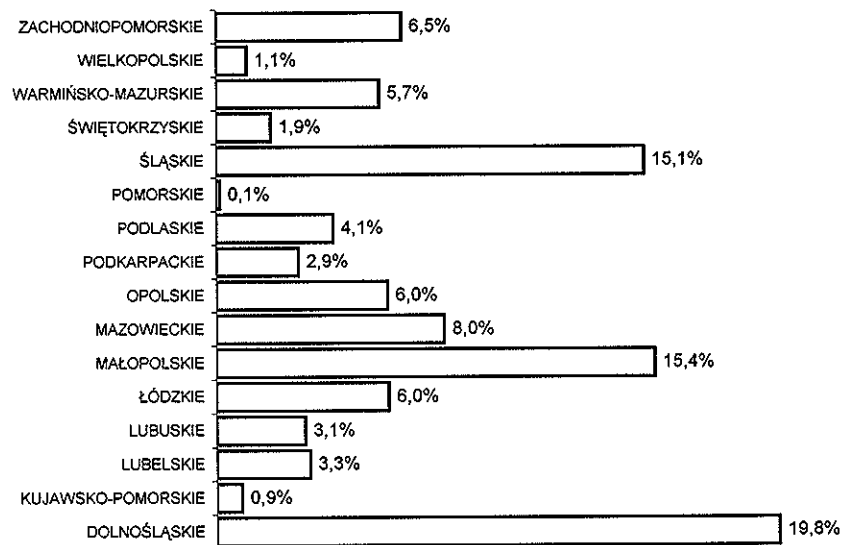
Wykres nr 14. Liczba zrealizowanych zadań w poszczególnych dziedzinach

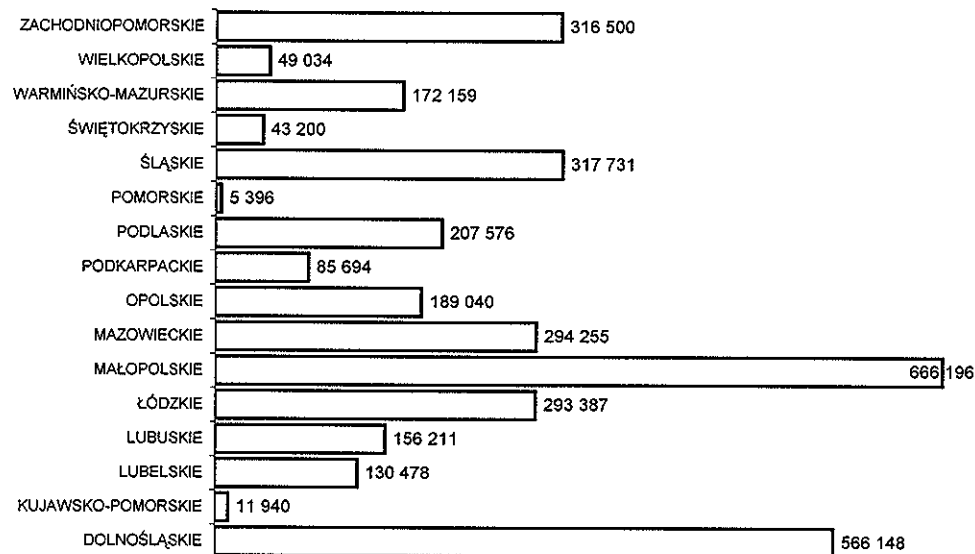
Wykres nr 15. Wysokość wykorzystanych środków w dziedzinie Edukacja w poszczególnych województwach (w zł)

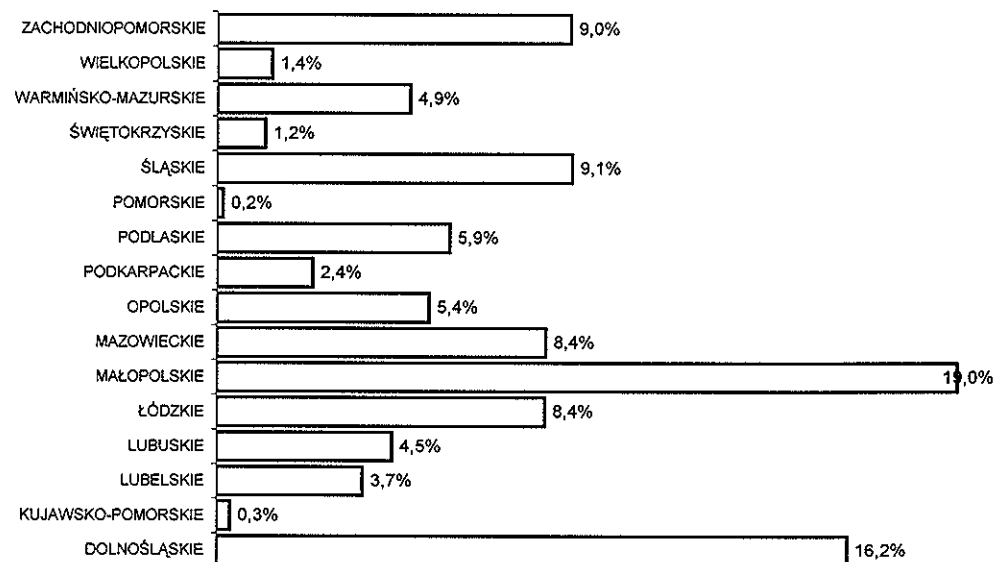
Wykres nr 16. Wysokość wykorzystanych środków w dziedzinie Edukacja w poszczególnych województwach (w %)

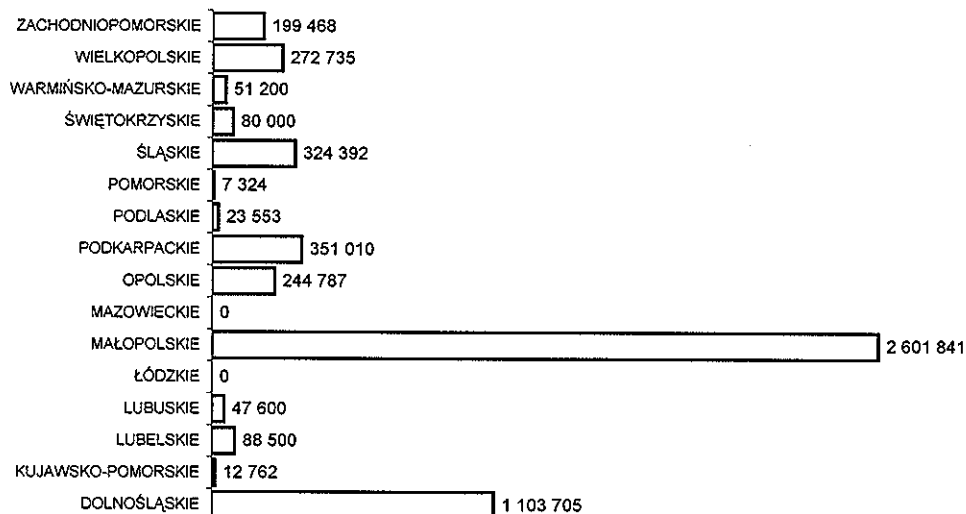
Wykres nr 17. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w dziedzinie Edukacja w poszczególnych województwach (w zł)

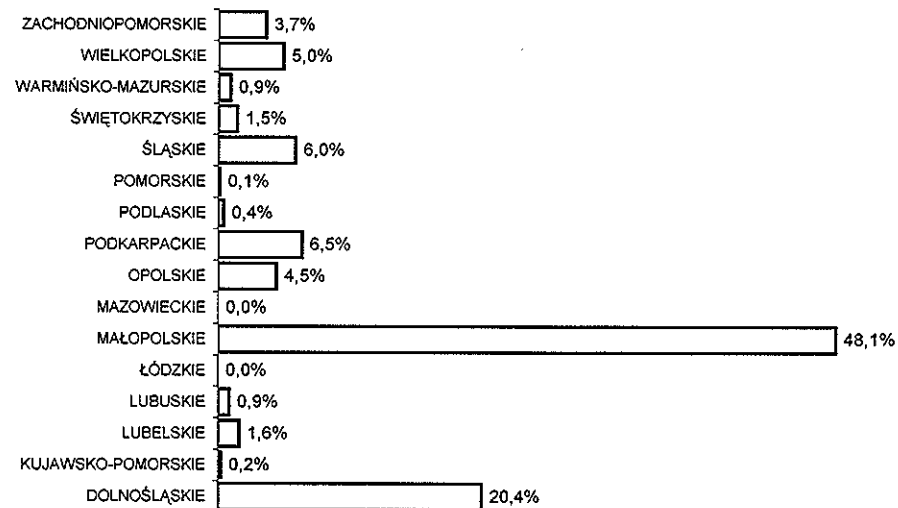
Wykres nr 18. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w dziedzinie Edukacja w poszczególnych województwach (w %)

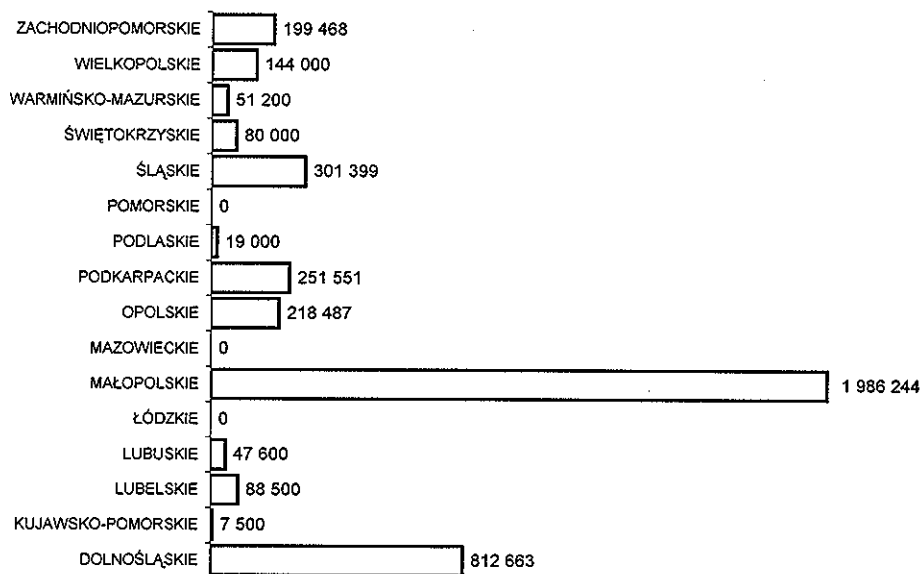
Wykres nr 19. Wysokość wykorzystanych środków w dziedzinie Sytuacja bytowa w poszczególnych województwach (w zł)

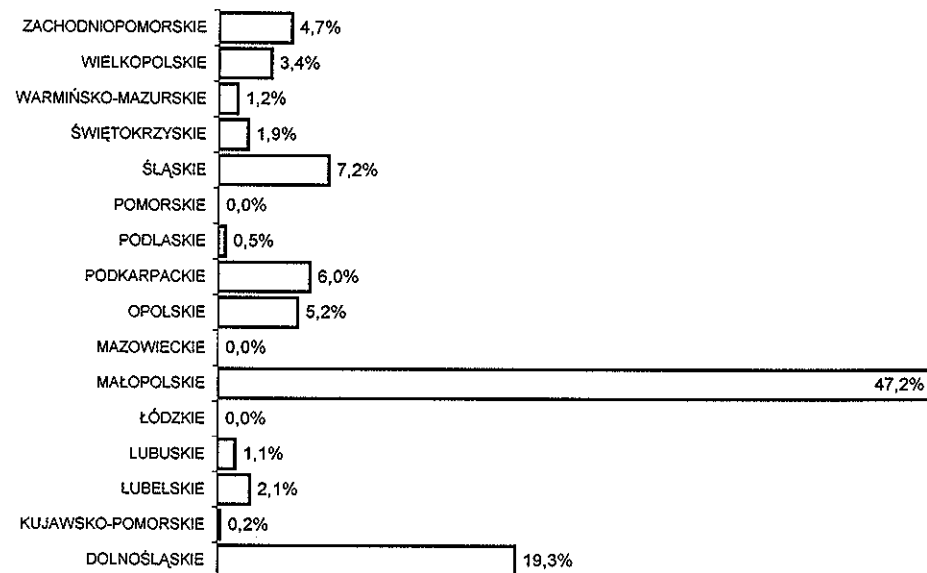
Wykres nr 20. Wysokość wykorzystanych środków w dziedzinie Sytuacja bytowa w poszczególnych województwach (w %)

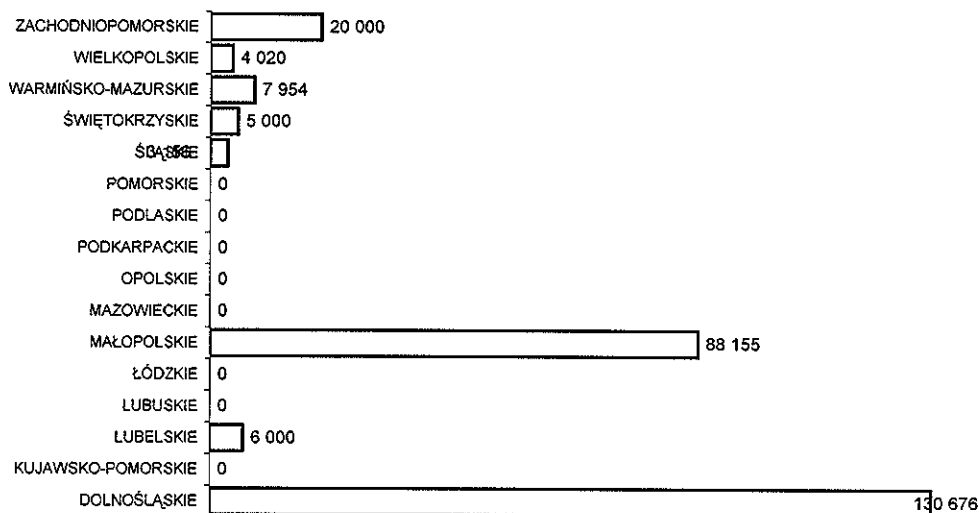
Wykres nr 21. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w dziedzinie Sytuacja bytowa w poszczególnych województwach (w zł)

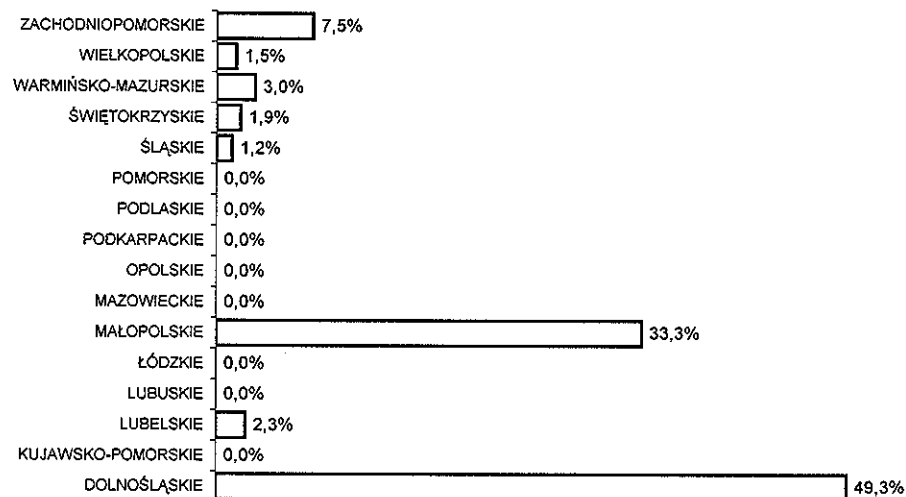
Wykres nr 22. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w dziedzinie Sytuacja bytowa w poszczególnych województwach (w %)

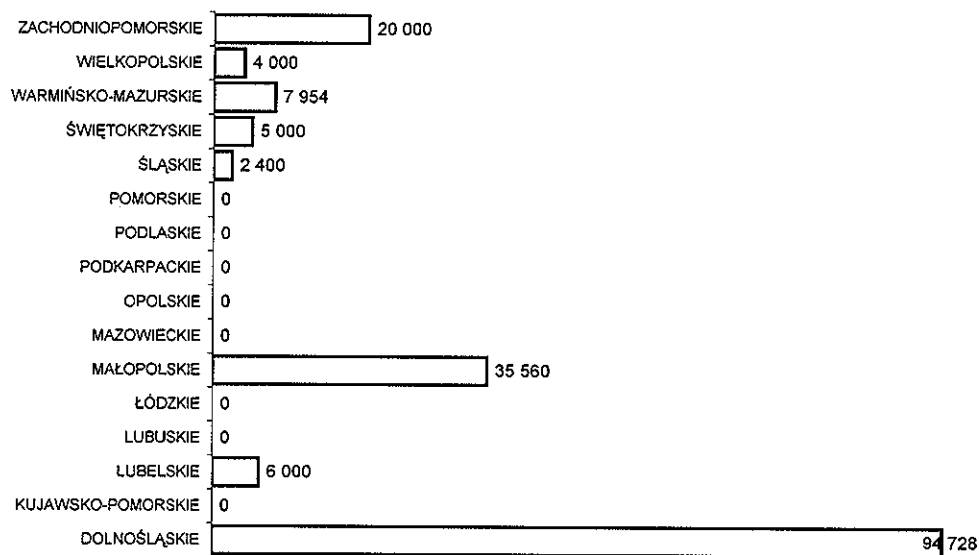
Wykres nr 23. Wysokość wykorzystanych środków w dziedzinie Praca - bezrobocie w poszczególnych województwach (w zł)

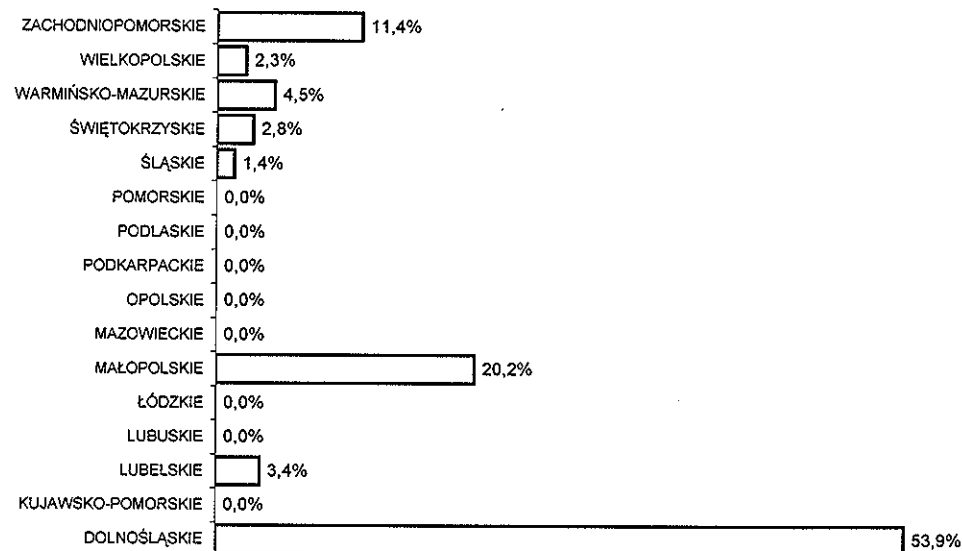
Wykres nr 24. Wysokość wykorzystanych środków w dziedzinie Praca - bezrobocie w poszczególnych województwach (w %)

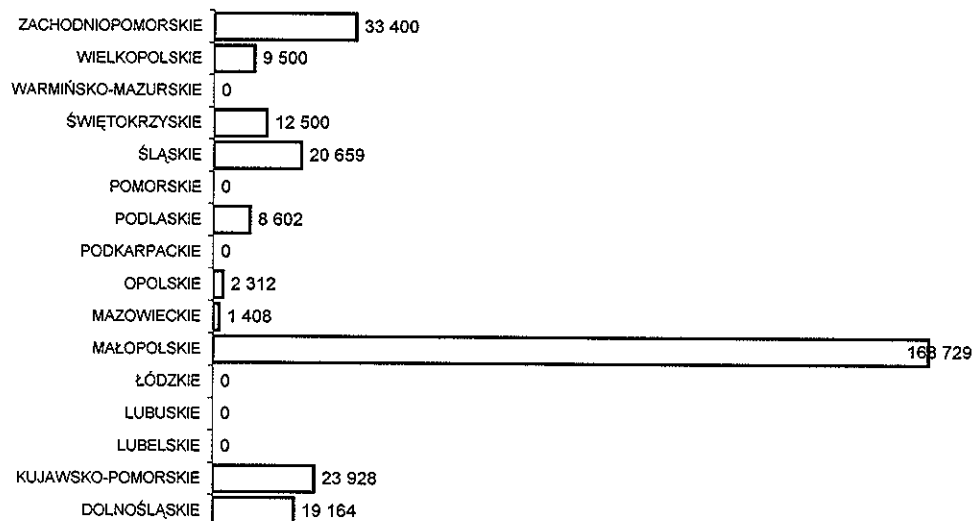
Wykres nr 25. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w dziedzinie Praca - bezrobocie w poszczególnych województwach (w zł)

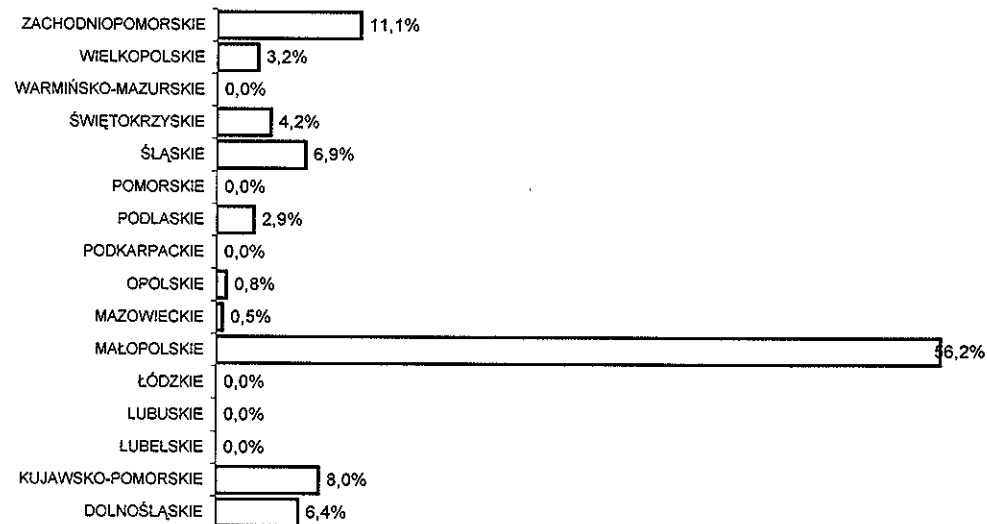
Wykres nr 26. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w dziedzinie Praca - bezrobocie w poszczególnych województwach (w %)

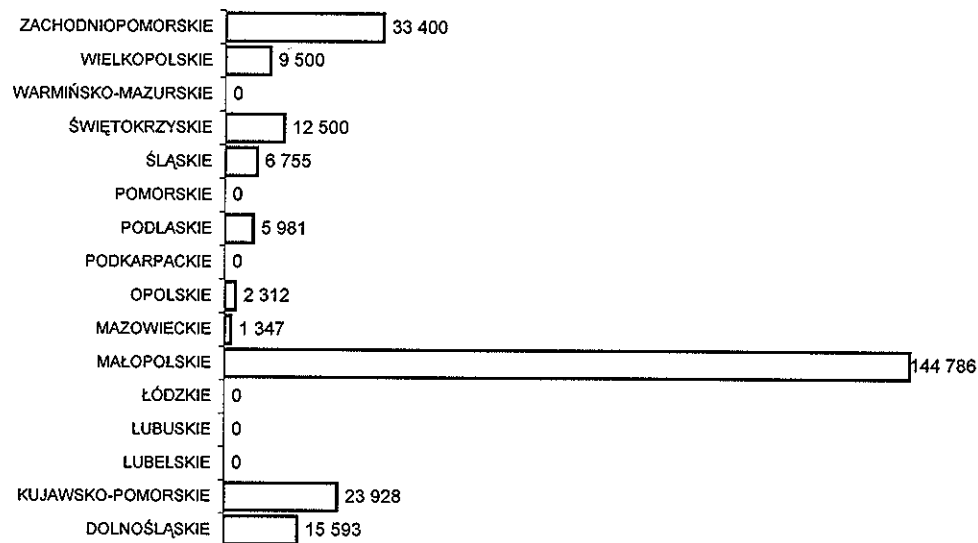
Wykres nr 27. Wysokość wykorzystanych środków w dziedzinie Zdrowie w poszczególnych województwach (w zł)

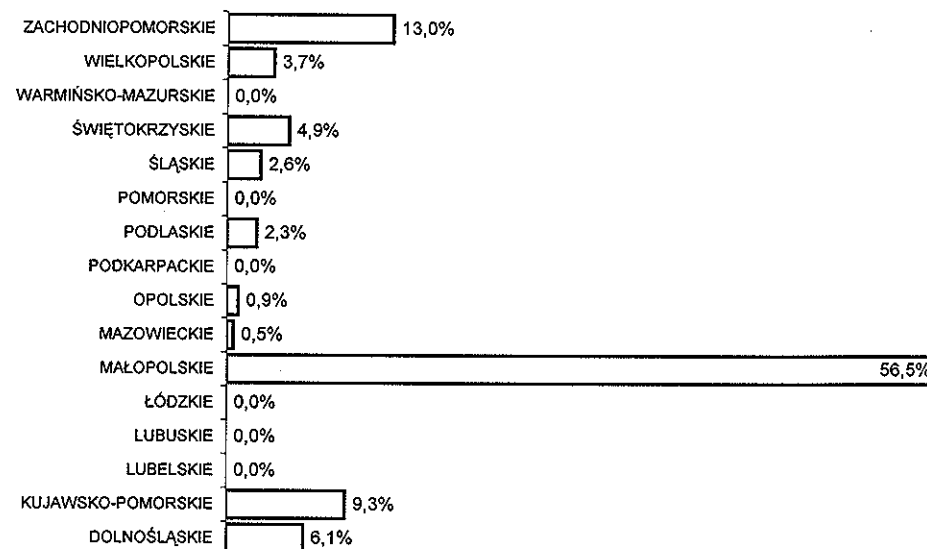
Wykres nr 28. Wysokość wykorzystanych środków w dziedzinie Zdrowie w poszczególnych województwach (w %)

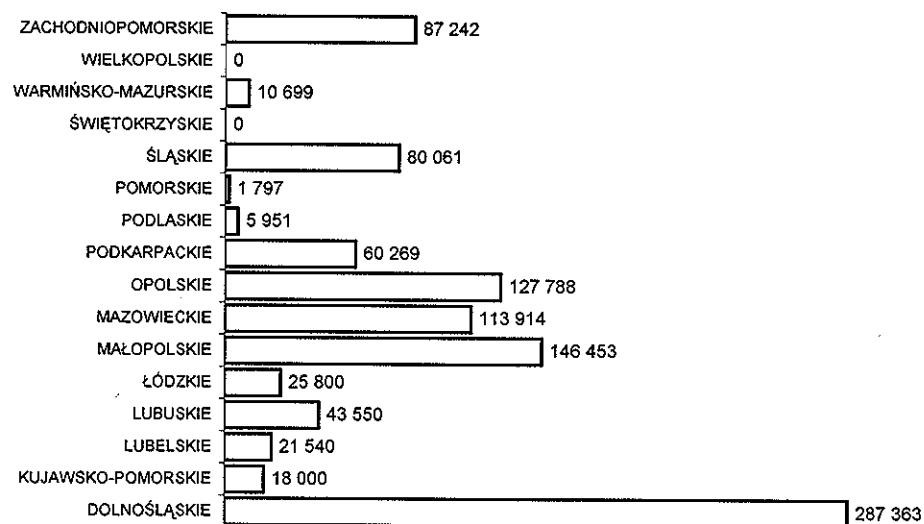
Wykres nr 29. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w dziedzinie Zdrowie w poszczególnych województwach (w zł)

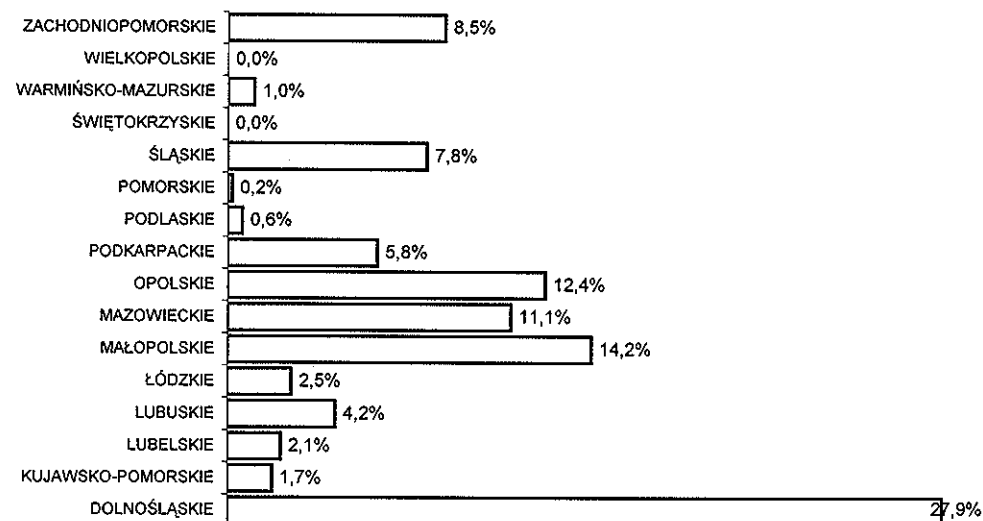
Wykres nr 30. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w dziedzinie Zdrowie w poszczególnych województwach (w %)

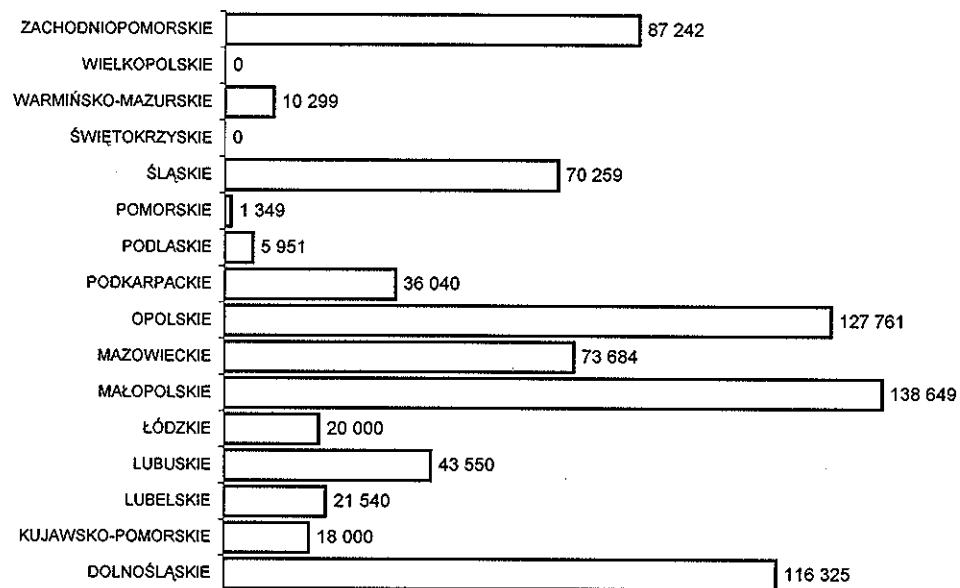
Wykres nr 31. Wysokość całości wykorzystanych środków w dziedzinie Kultura i zachowanie romskiej tożsamości etnicznej w poszczególnych województwach (w zł)

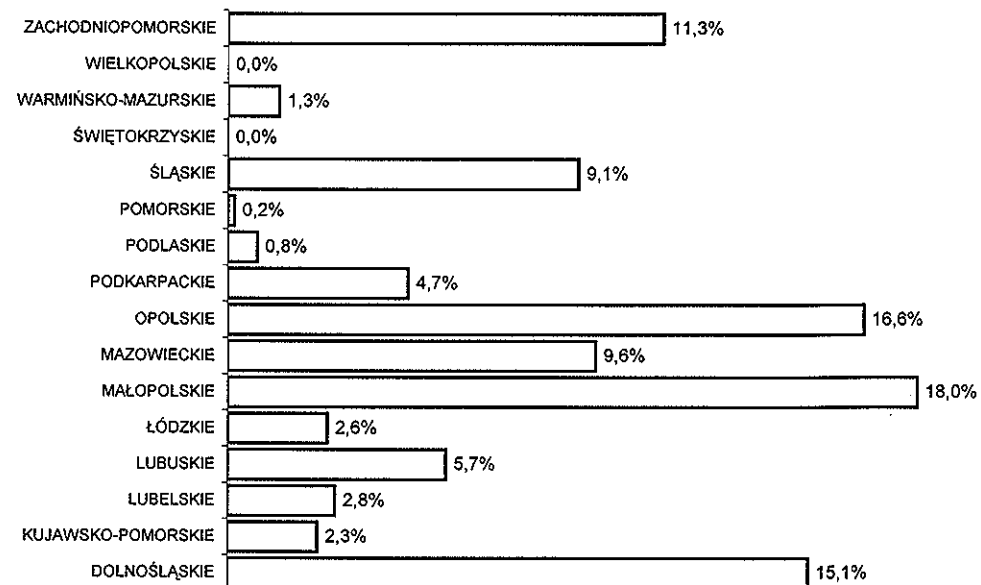
Wykres nr 32. Wysokość całości wykorzystanych środków w dziedzinie Kultura i zachowanie romskiej tożsamości etnicznej w poszczególnych województwach (w %)

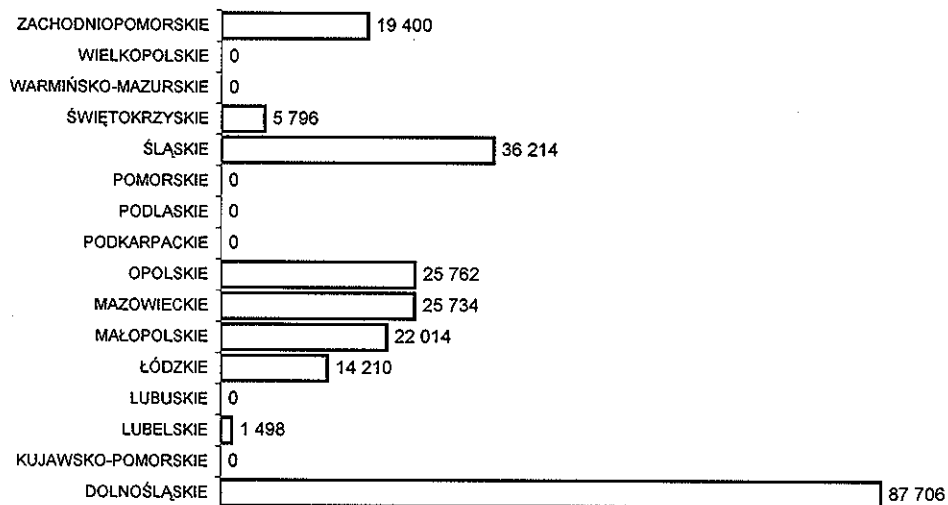
Wykres nr 33. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w dziedzinie Kultura i zachowanie romskiej tożsamości w poszczególnych województwach (w zł)

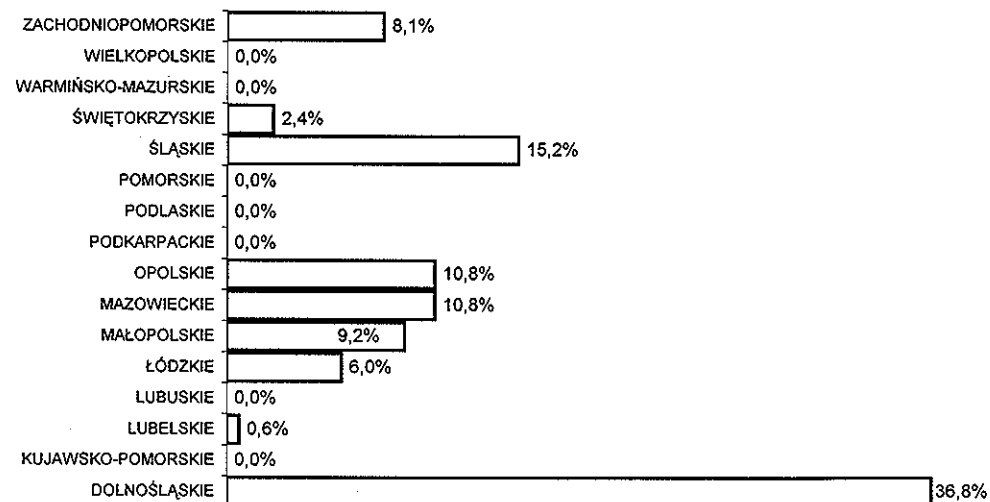
Wykres nr 34. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w dziedzinie Kultura i zachowanie romskiej tożsamości w poszczególnych województwach (w %)

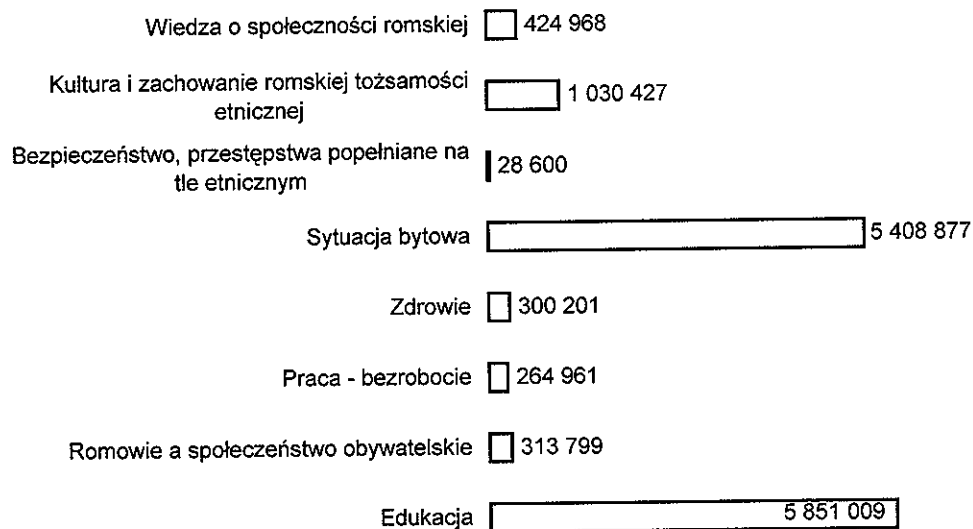
Wykres nr 35. Wysokość wykorzystanych środków w dziedzinie Romowie a społeczeństwo obywatelskie w poszczególnych województwach (w zł)

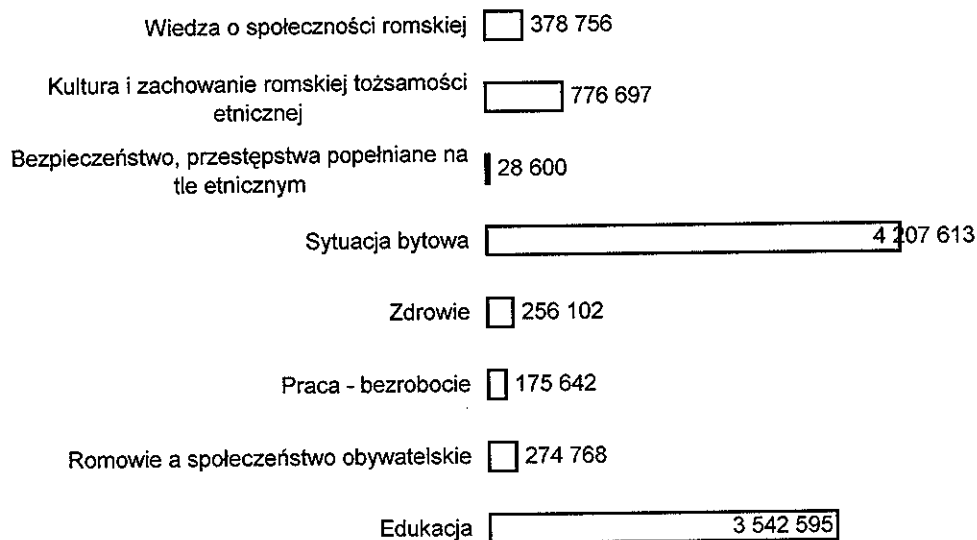
Wykres nr 36. Wysokość wykorzystanych środków w dziedzinie Romowie a społeczeństwo obywatelskie w poszczególnych województwach (w %)

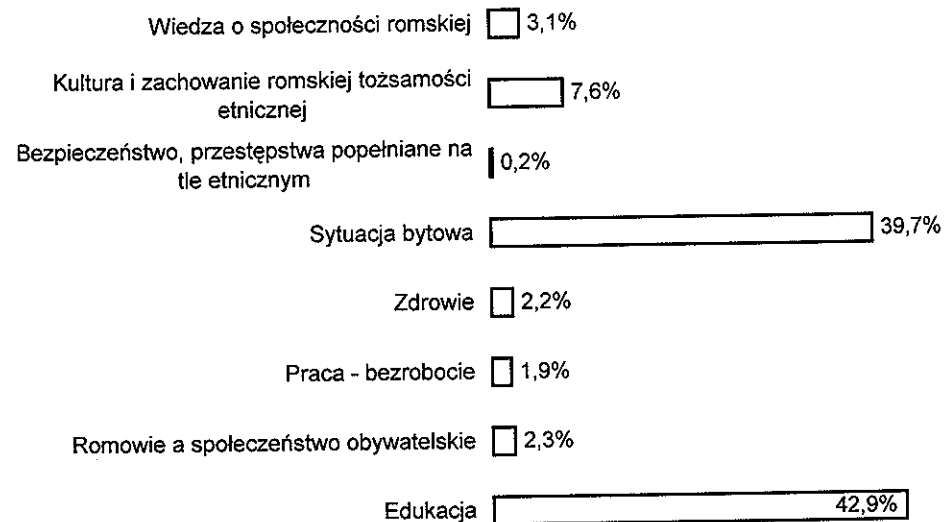
Wykres nr 37. Wysokość całości wykorzystanych środków w podziale na poszczególne dziedziny (w zł)

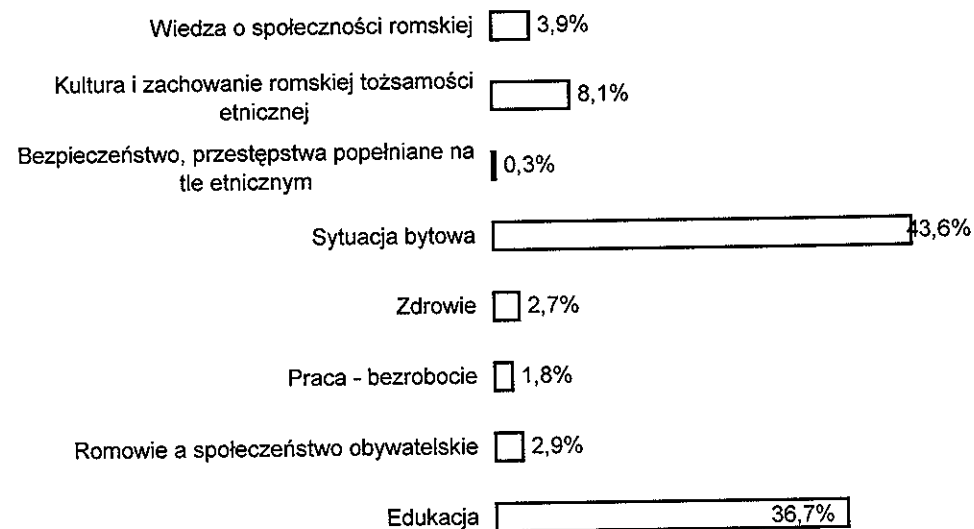
Wykres nr 39. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w podziale na poszczególne dziedziny (w zł)

Wykres nr 38. Wysokość całości wykorzystanych środków w podziale na poszczególne dziedziny (w %)

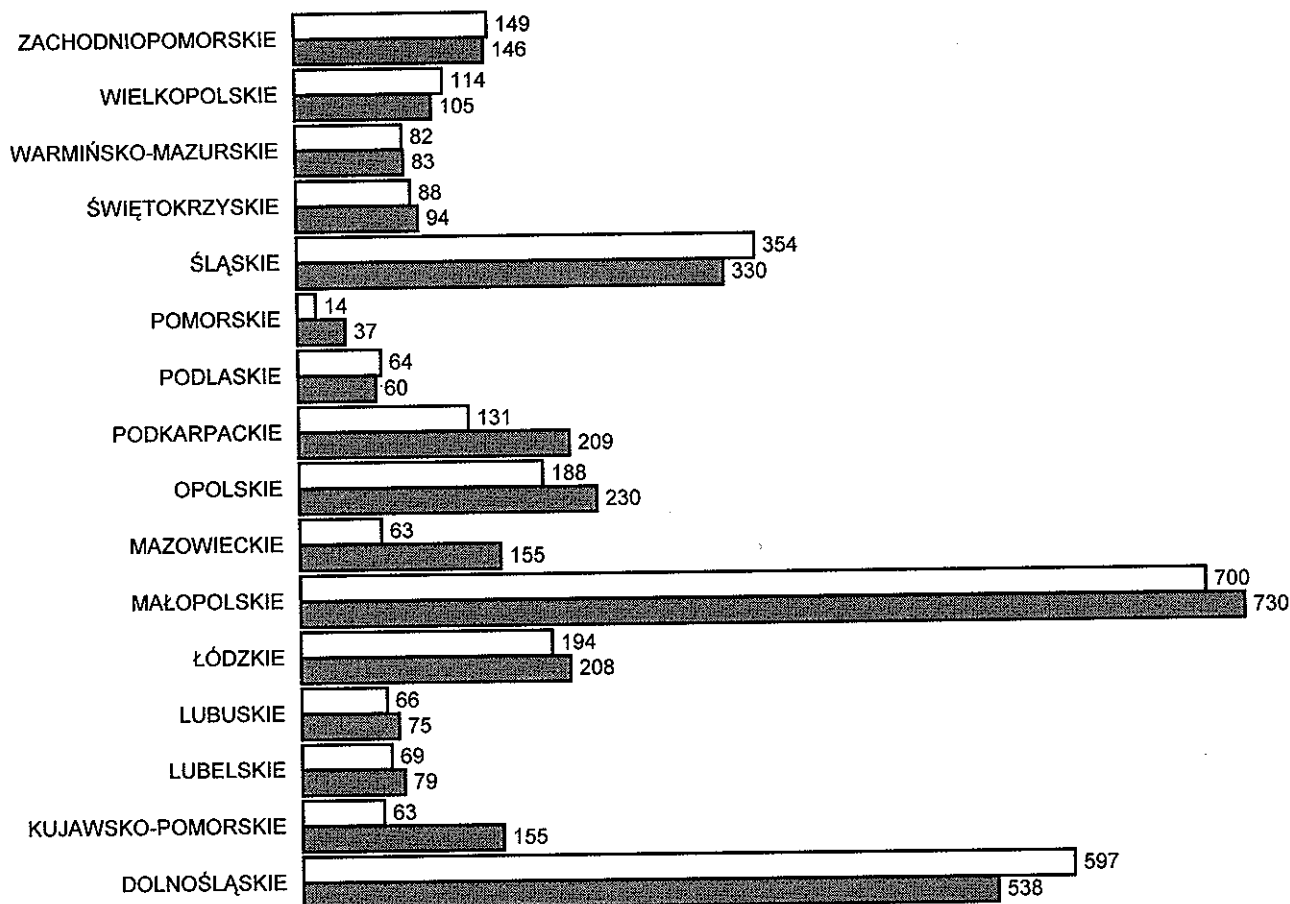

Wykres nr 40. Wysokość wykorzystanych środków z rezerwy celowej w podziale na poszczególne dziedziny (w %)

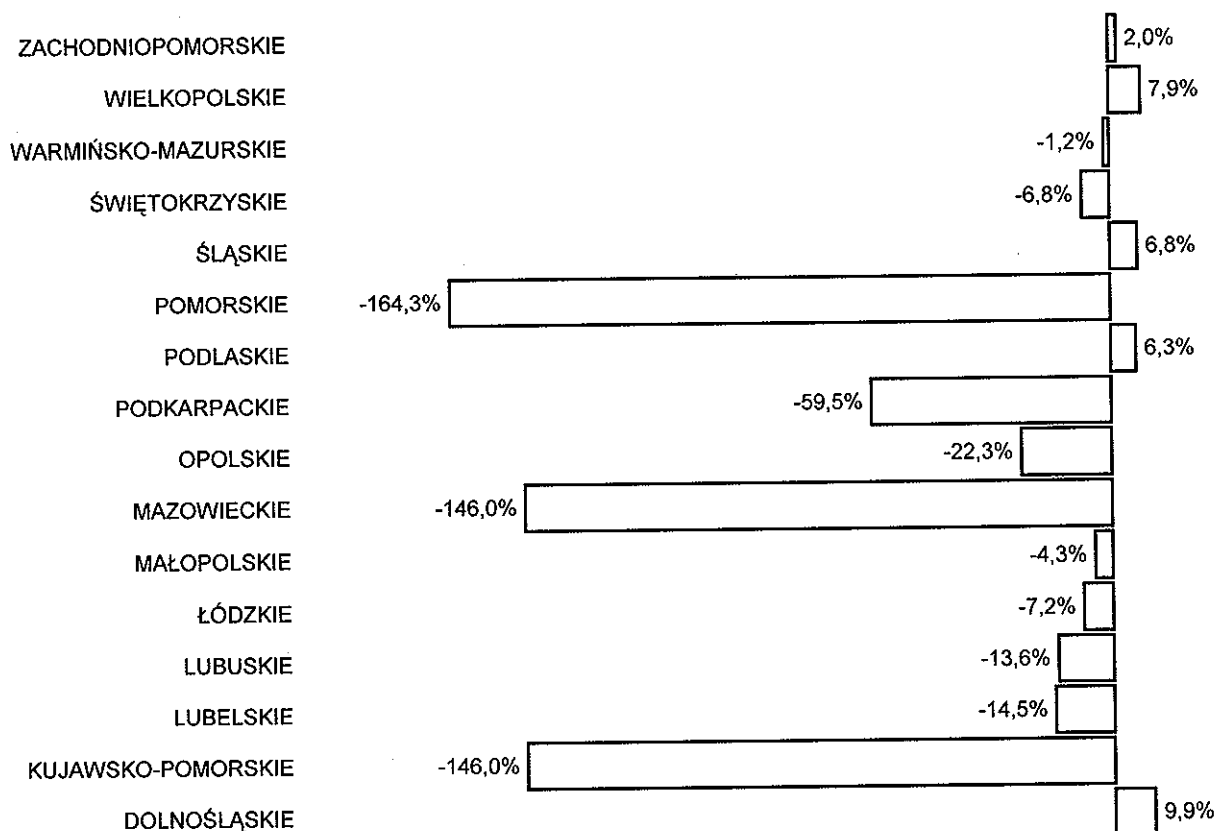

□ 2007/2008
■ 2006/2007

Wykres nr 41. Liczba dzieci romskich objętych obowiązkiem szkolnym w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

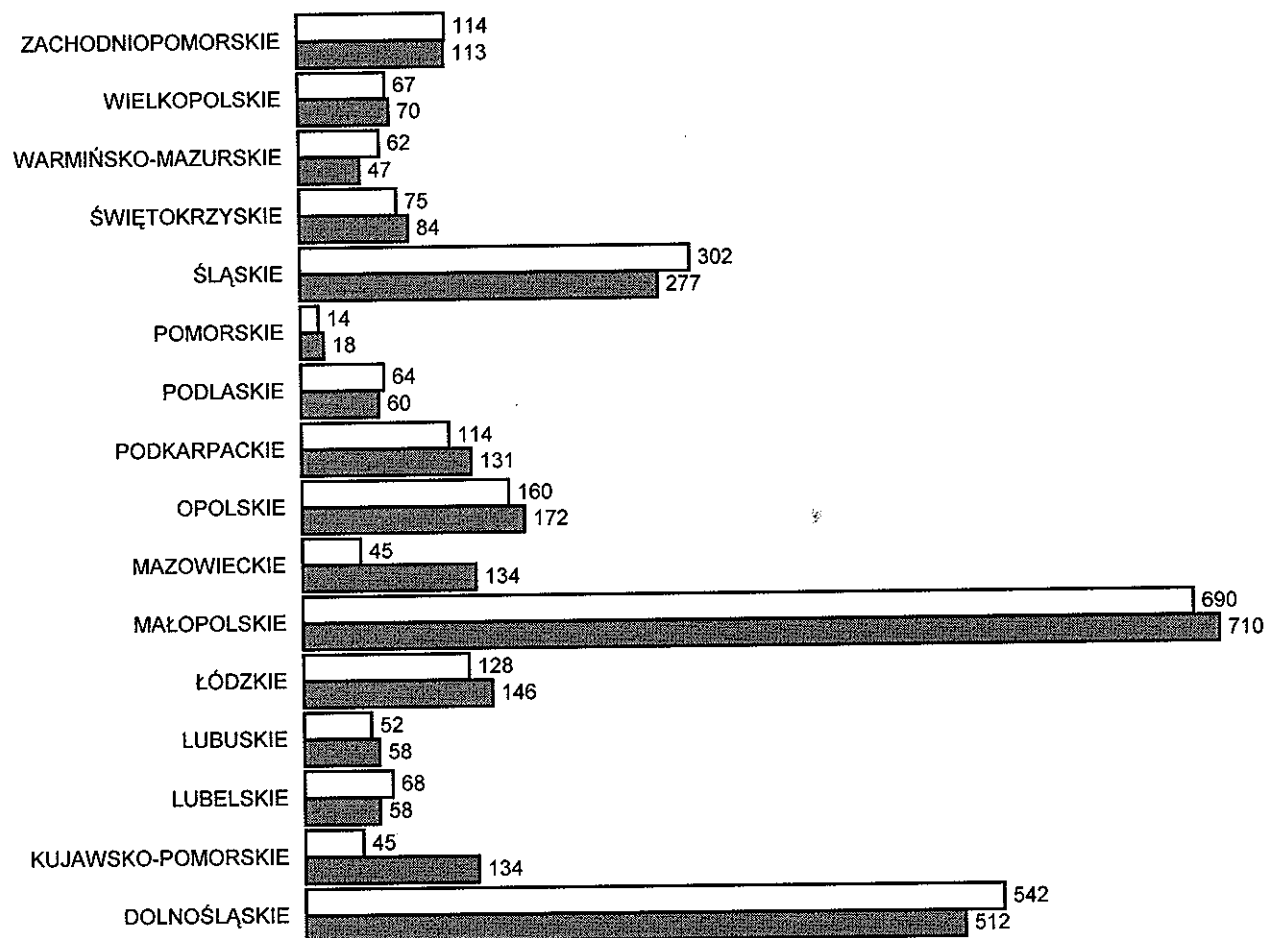

Wykres nr 42. Zmiany liczby dzieci romskich objętych obowiązkiem szkolnym w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

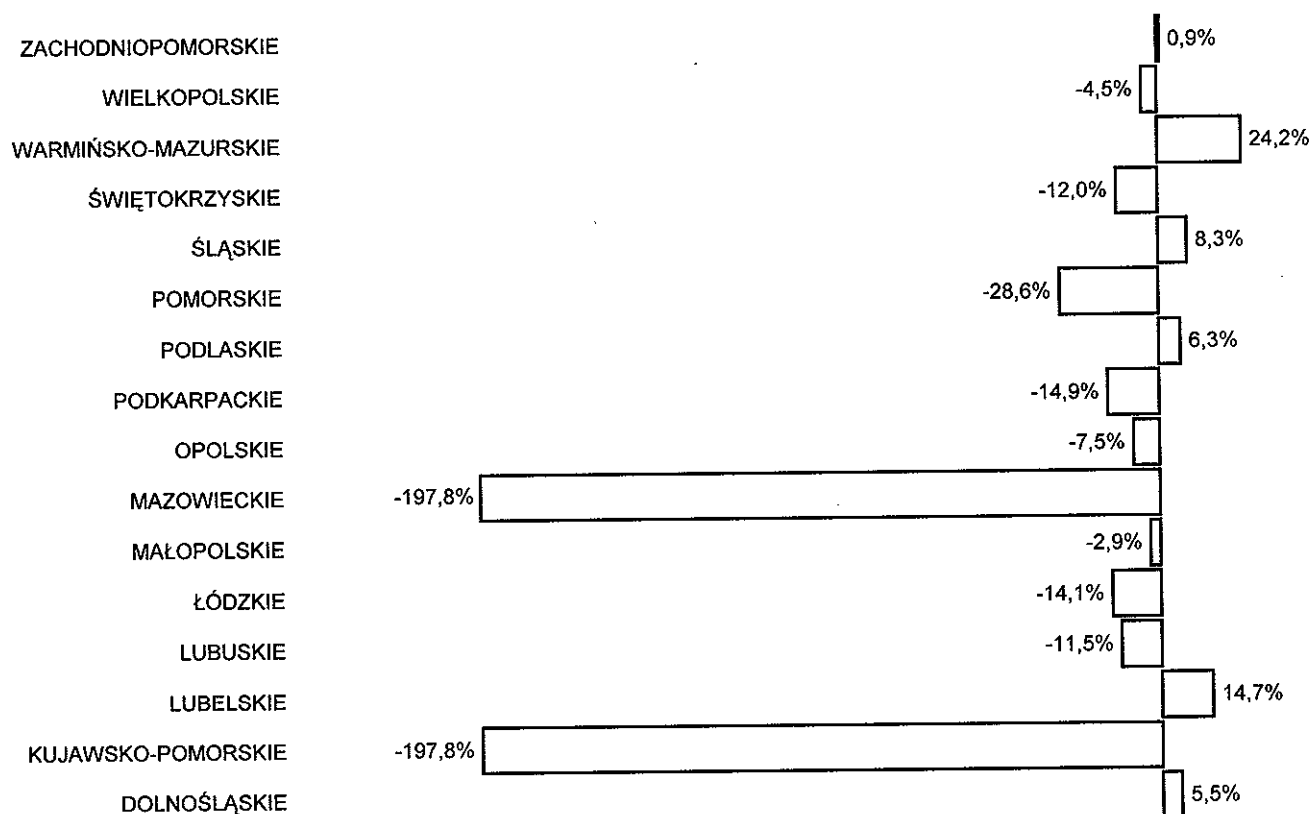

□ 2007/2008
■ 2006/2007

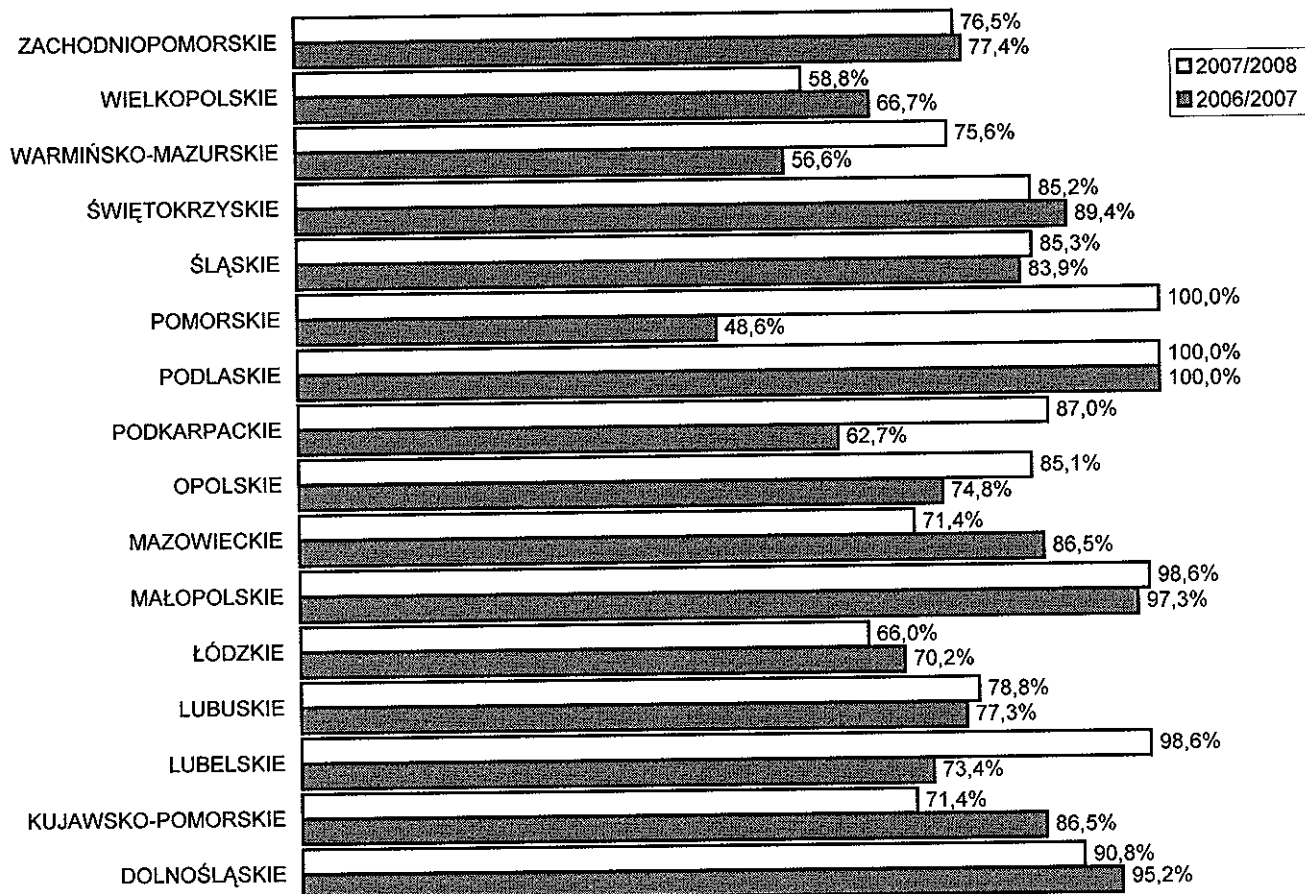
Wykres nr 43. Liczba dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

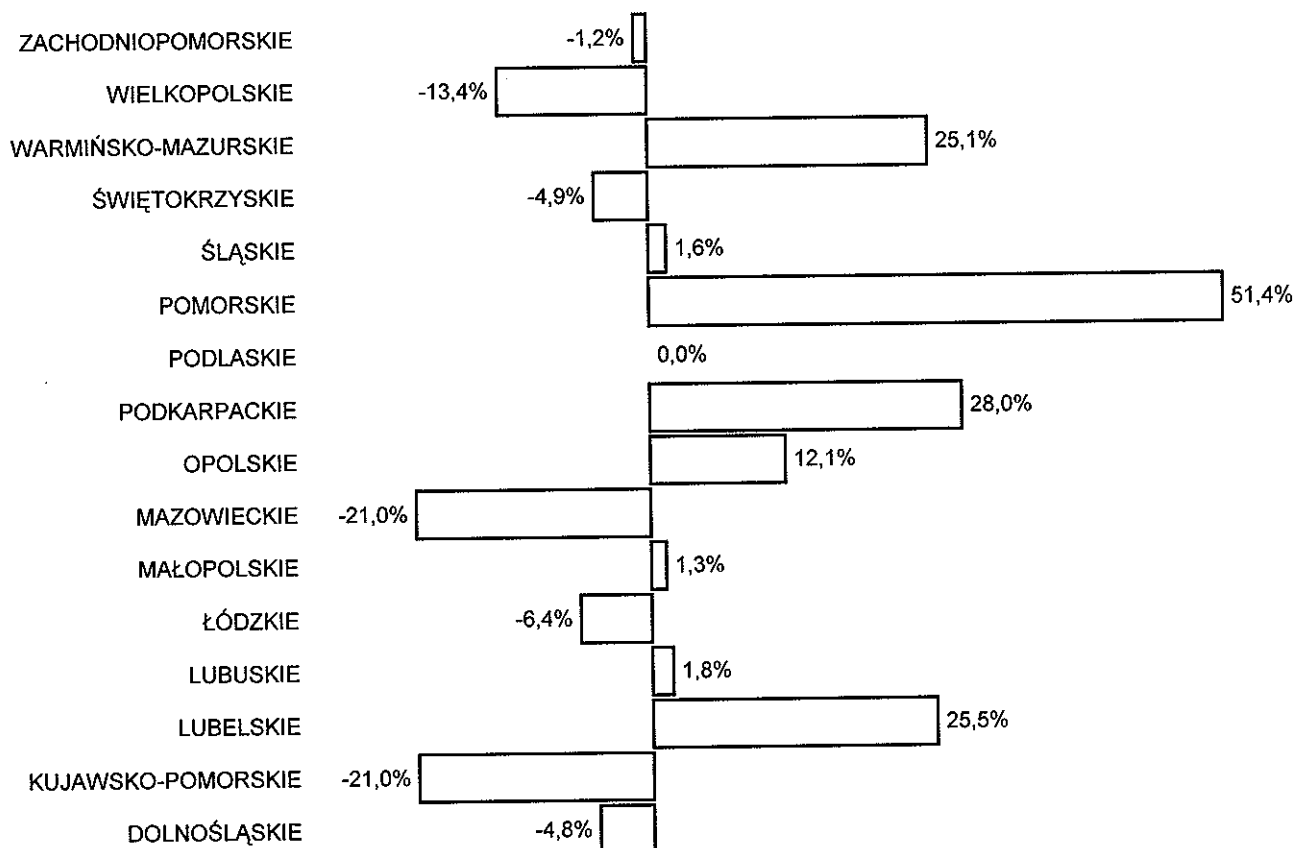
Wykres nr 44. Zmiany liczby dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

Wykres nr 45. Wskaźnik - liczba dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny do liczby dzieci romskich objętych obowiązkiem szkolnym w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

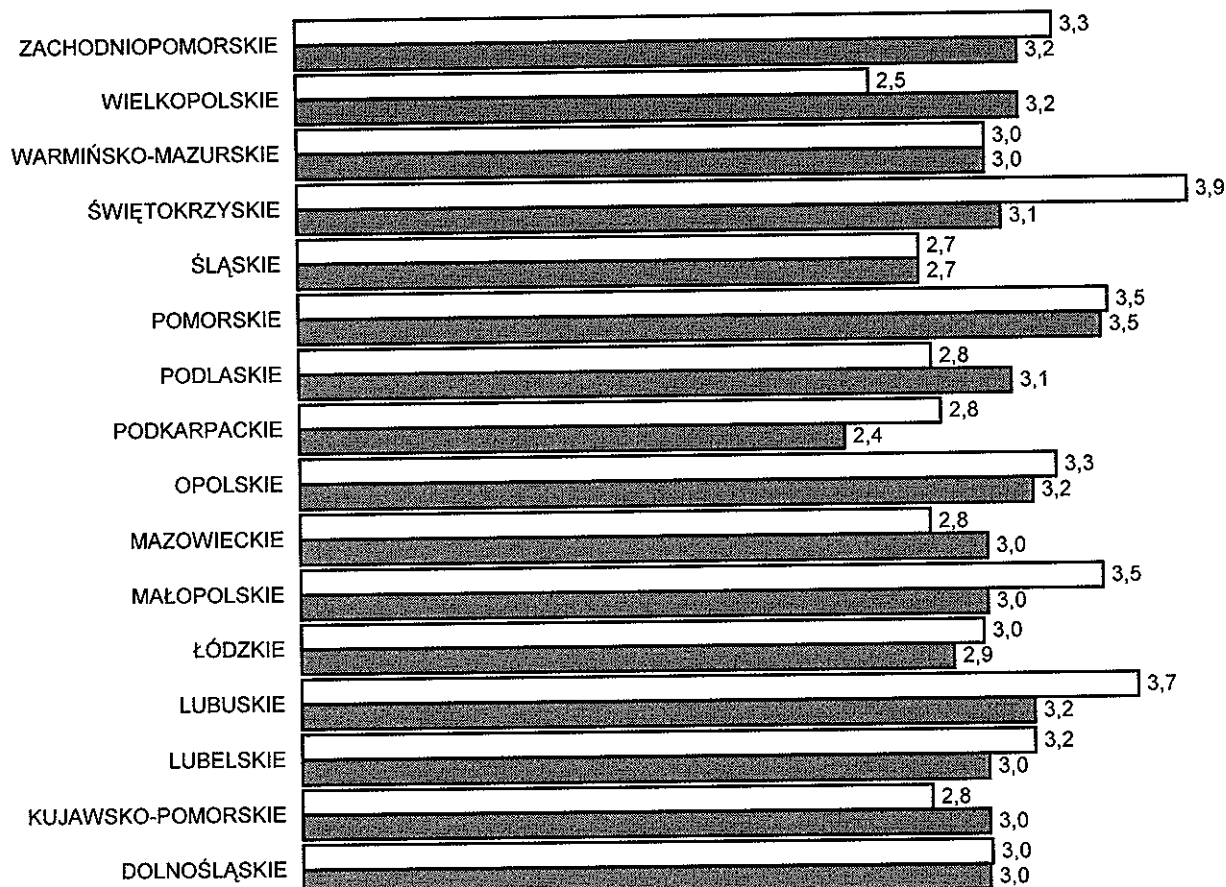

Wykres nr 46. Zmiany wskaźnika (liczba dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny do liczby dzieci romskich objętych obowiązkiem szkolnym) w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

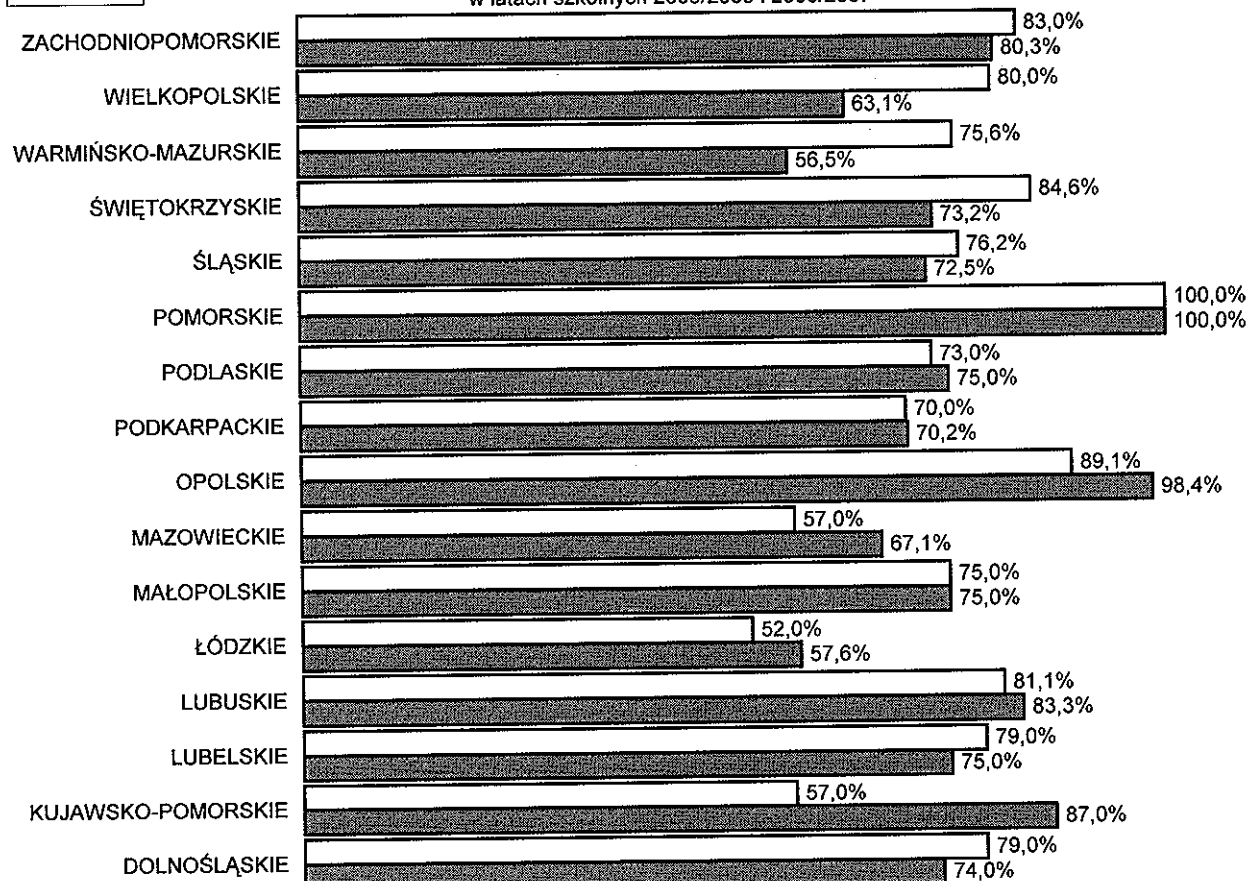
□ 2007/2008
 ■ 2006/2007

Wykres nr 47. Średnia ocen uczniów romskich
 w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

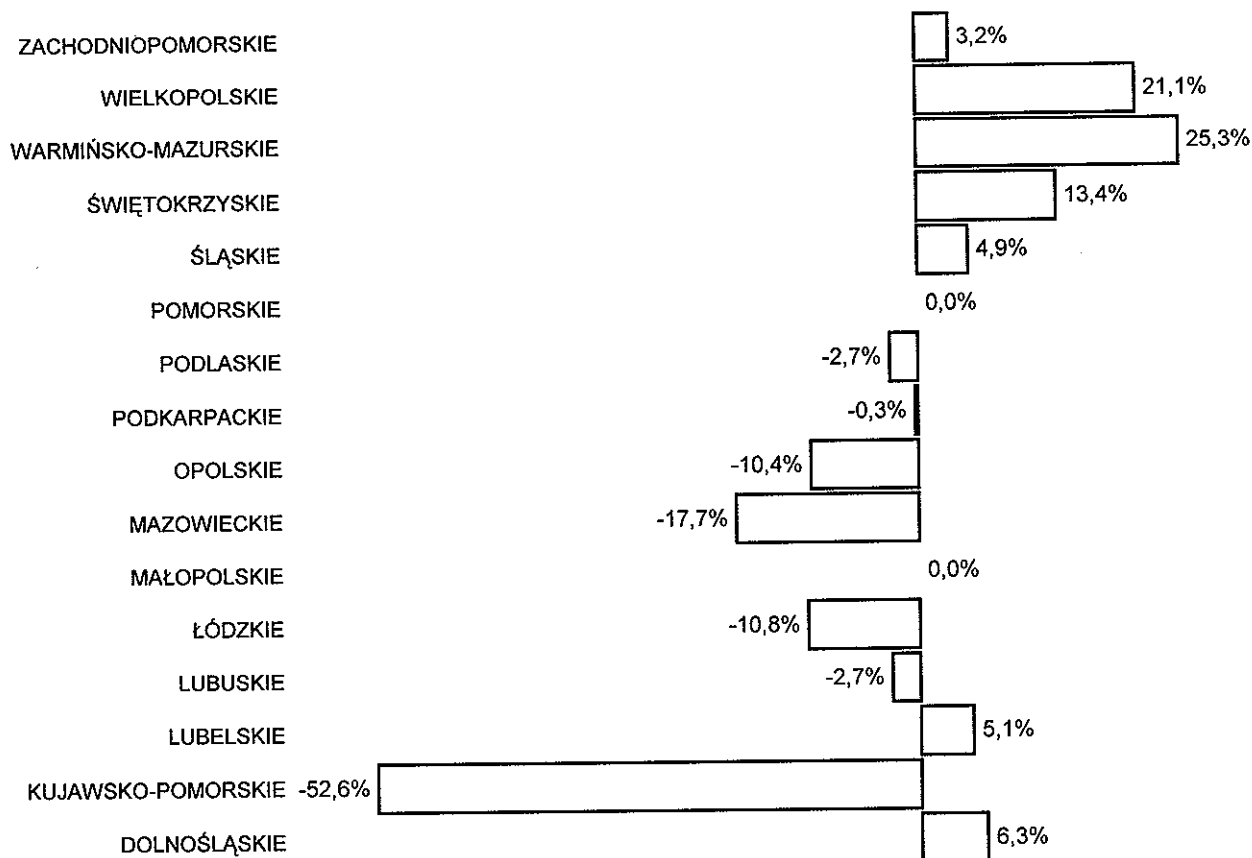

□ 2007/2008
 ■ 2006/2007

Wykres nr 48. Frekwencja wśród dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny
 w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

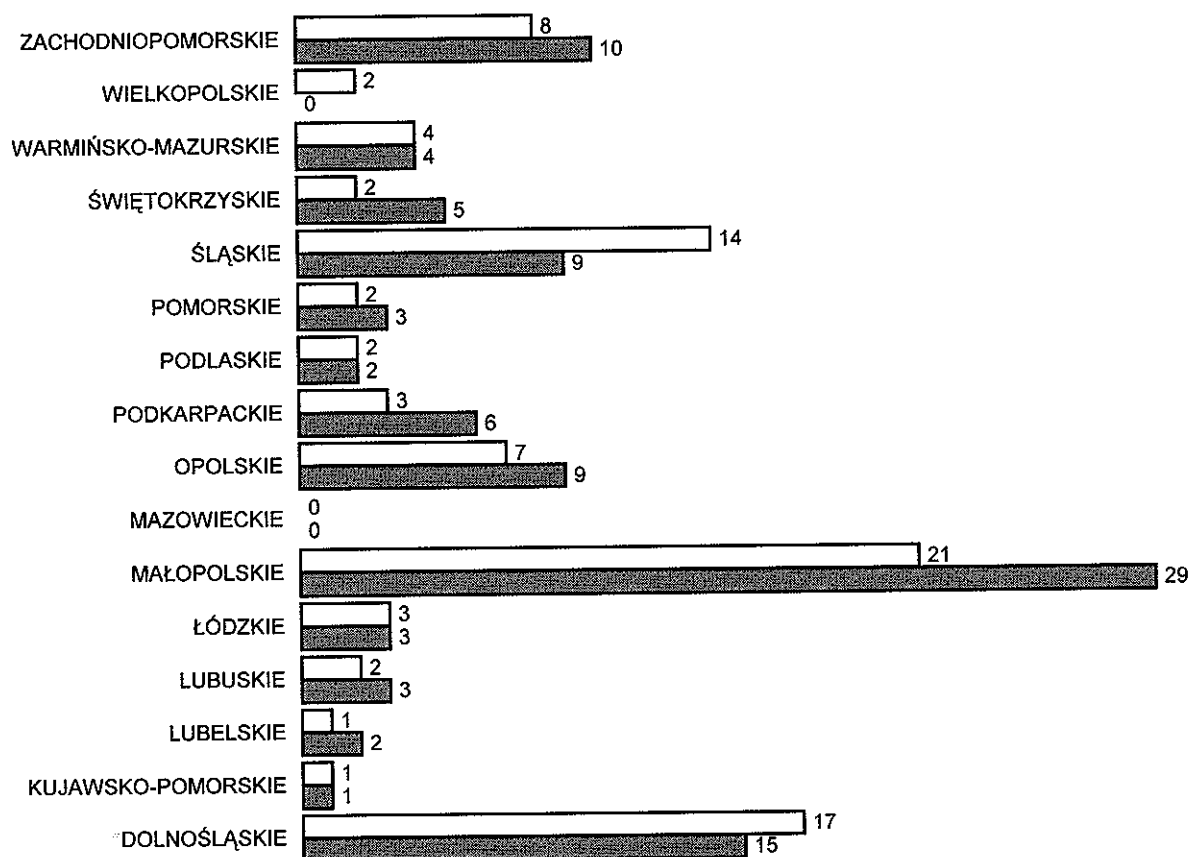

Wykres nr 49. Zmiany frekwencji wśród dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

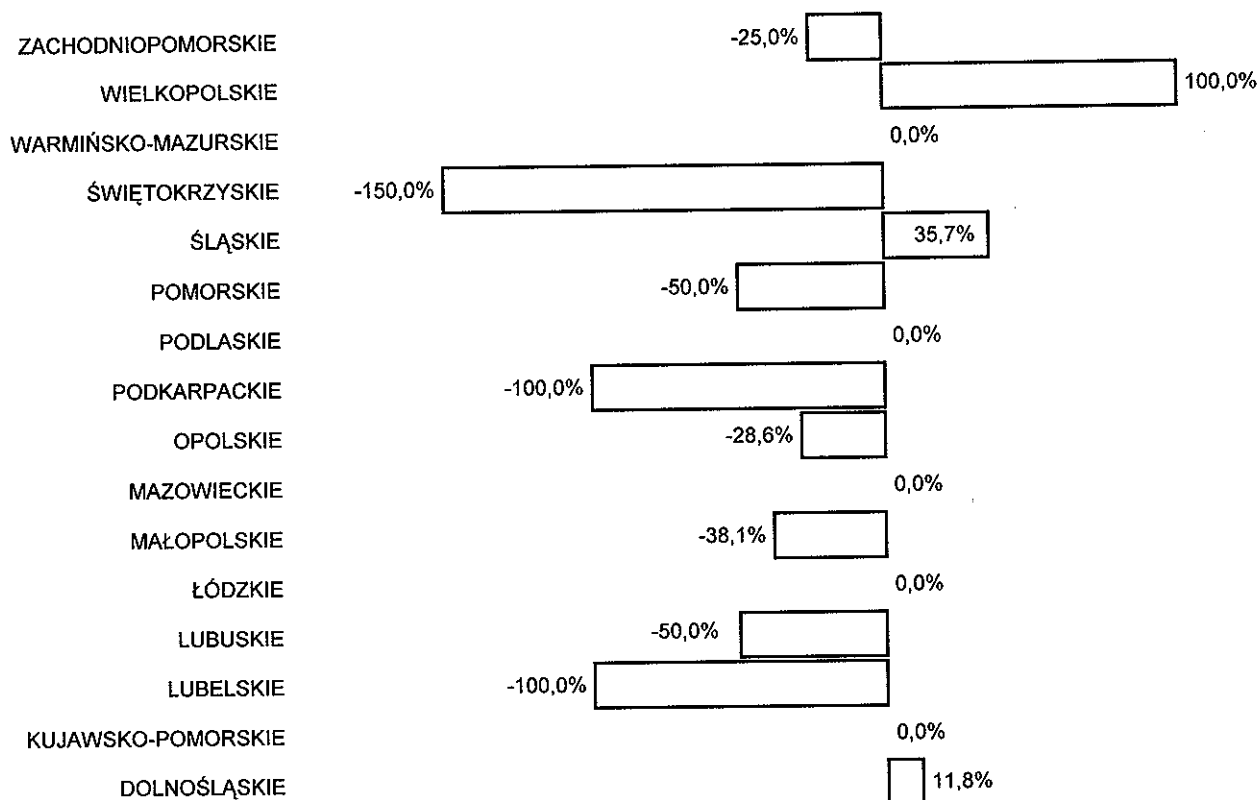

□ 2007/2008
■ 2006/2007

Wykres nr 50. Liczba zatrudnionych asystentów edukacji romskiej w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

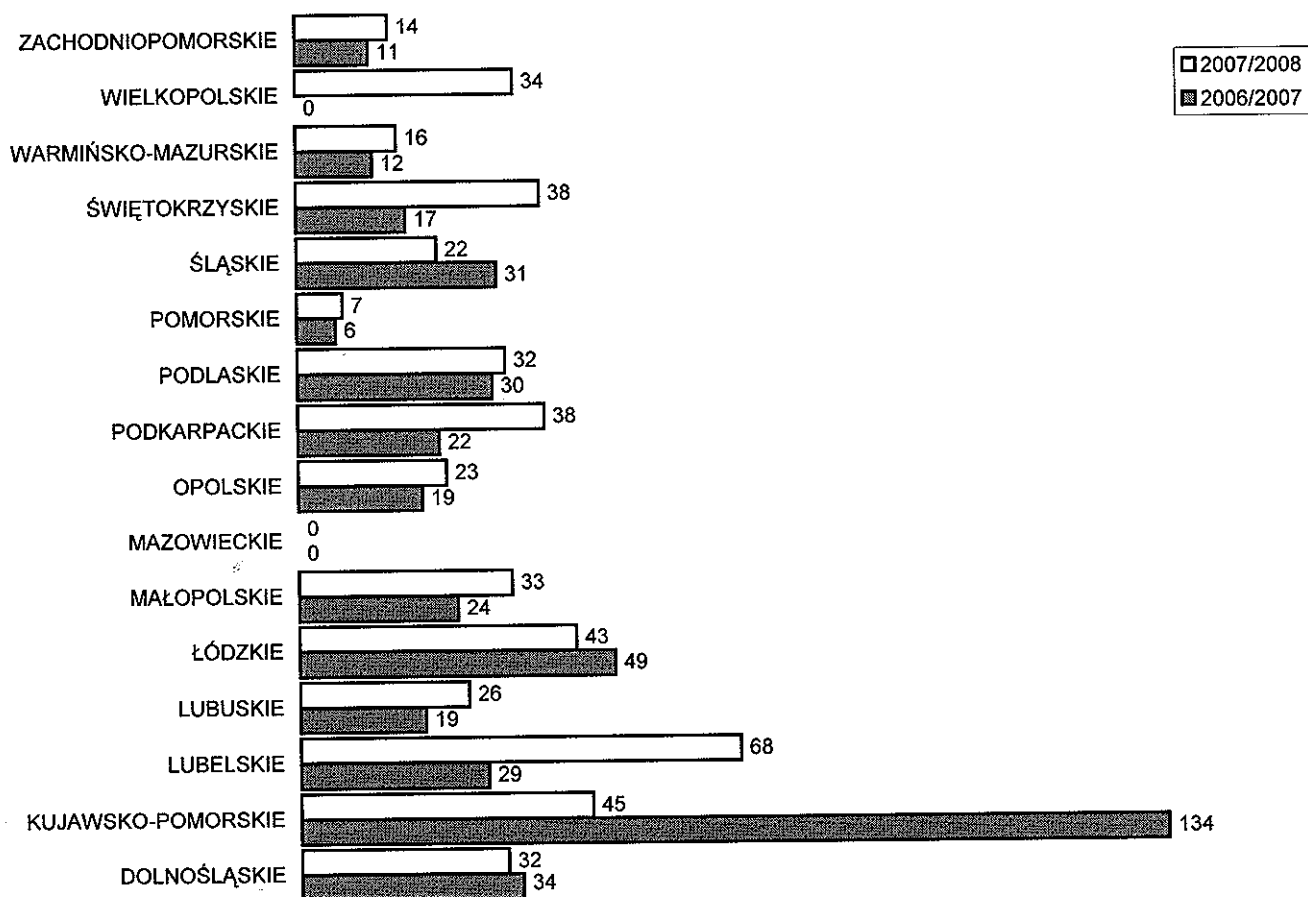

Wykres nr 51. Zmiany liczby zatrudnionych asystentów edukacji romskiej w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

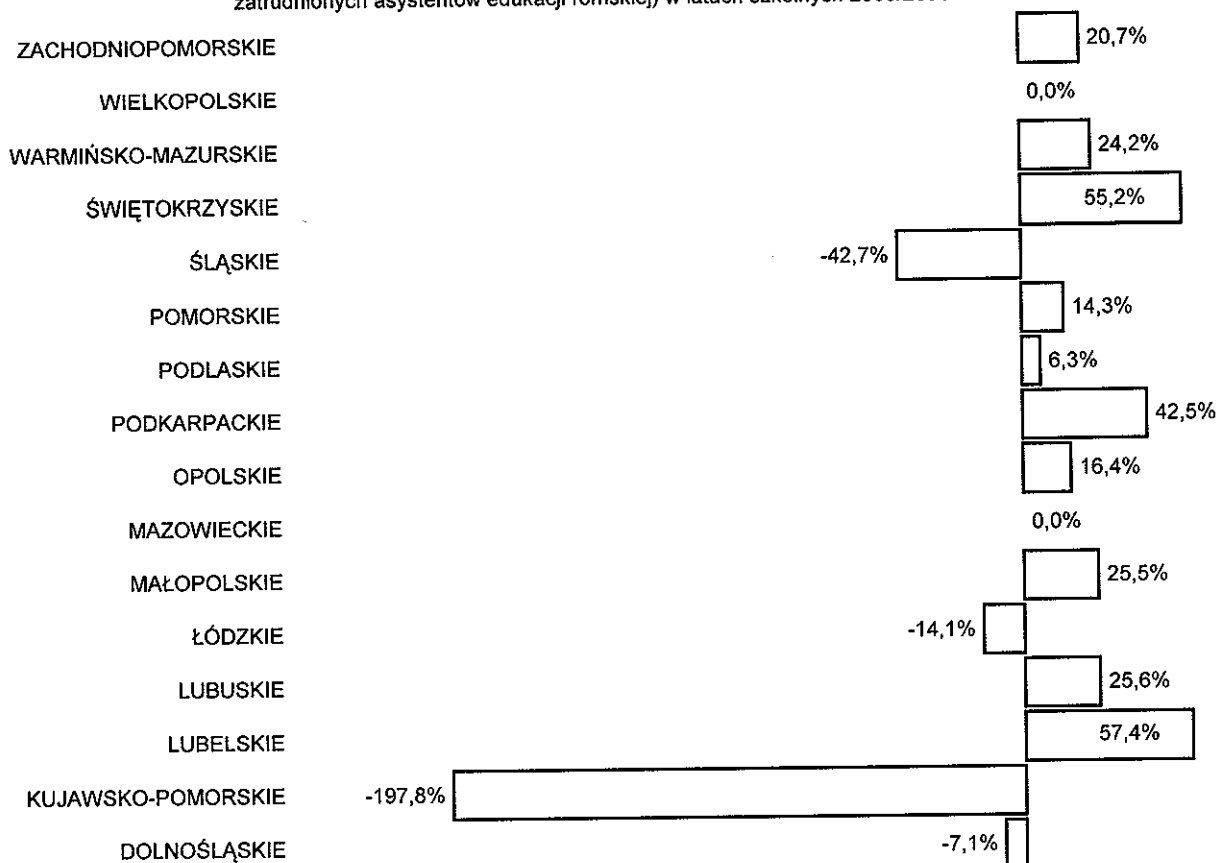
UWAGA: brak wartości liczbowych przy nazwie województwa oznacza, że w tych województwach, w roku szkolnym 2005/2006 lub 2006/2007 nie byli zatrudnieni asystenci edukacji romskiej.

Wykres nr 52. Wskaźnik - liczba dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny do liczby zatrudnionych asystentów edukacji romskiej w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

UWAGA: brak wartości liczbowych przy nazwie województwa oznacza, że w tych województwach, w roku szkolnym 2005/2006 lub 2006/2007 nie byli zatrudnieni asystenci edukacji romskiej.

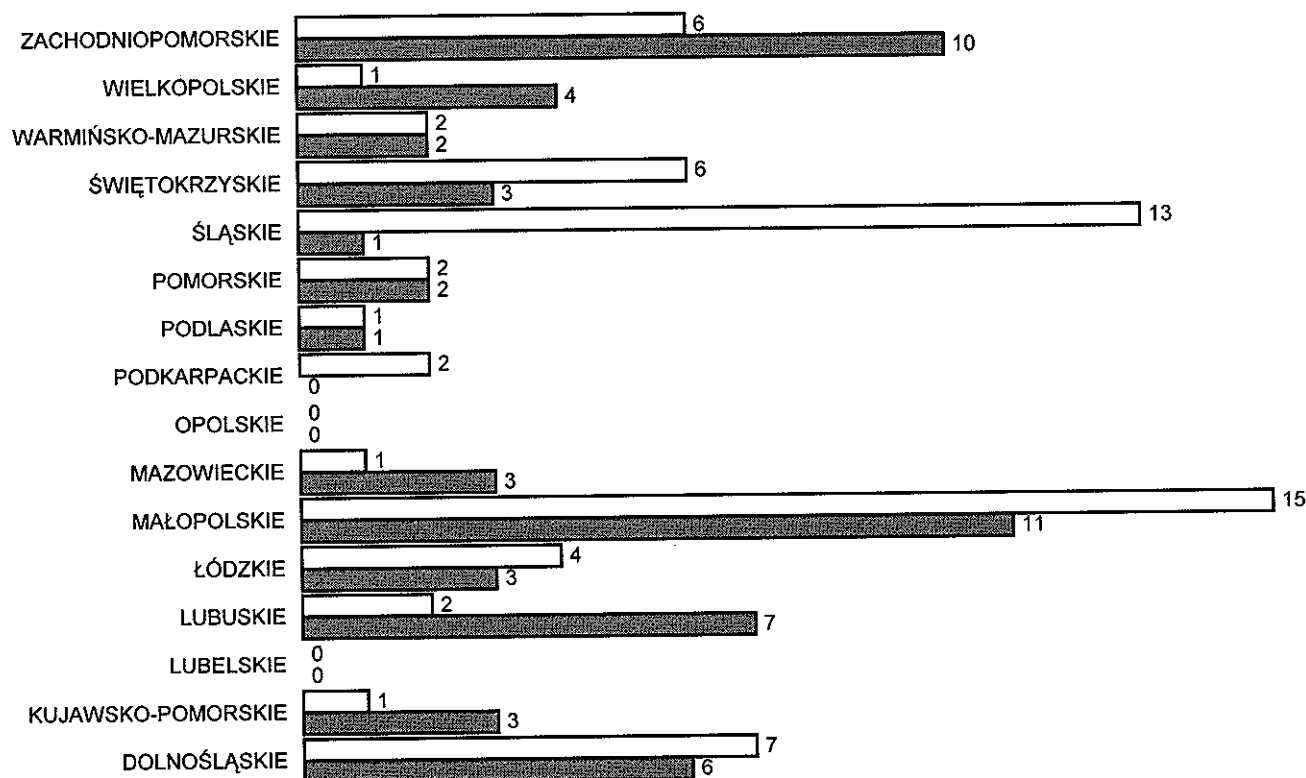
Wykres nr 53. Zmiany wskaźnika (liczba dzieci romskich realizujących obowiązki szkolny do liczby zatrudnionych asystentów edukacji romskiej) w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

UWAGA: brak wartości liczbowych przy nazwie województwa oznacza, że w tych województwach, w roku szkolnym 2005/2006 lub 2006/2007 nie byli zatrudnieni asystenci edukacji romskiej.

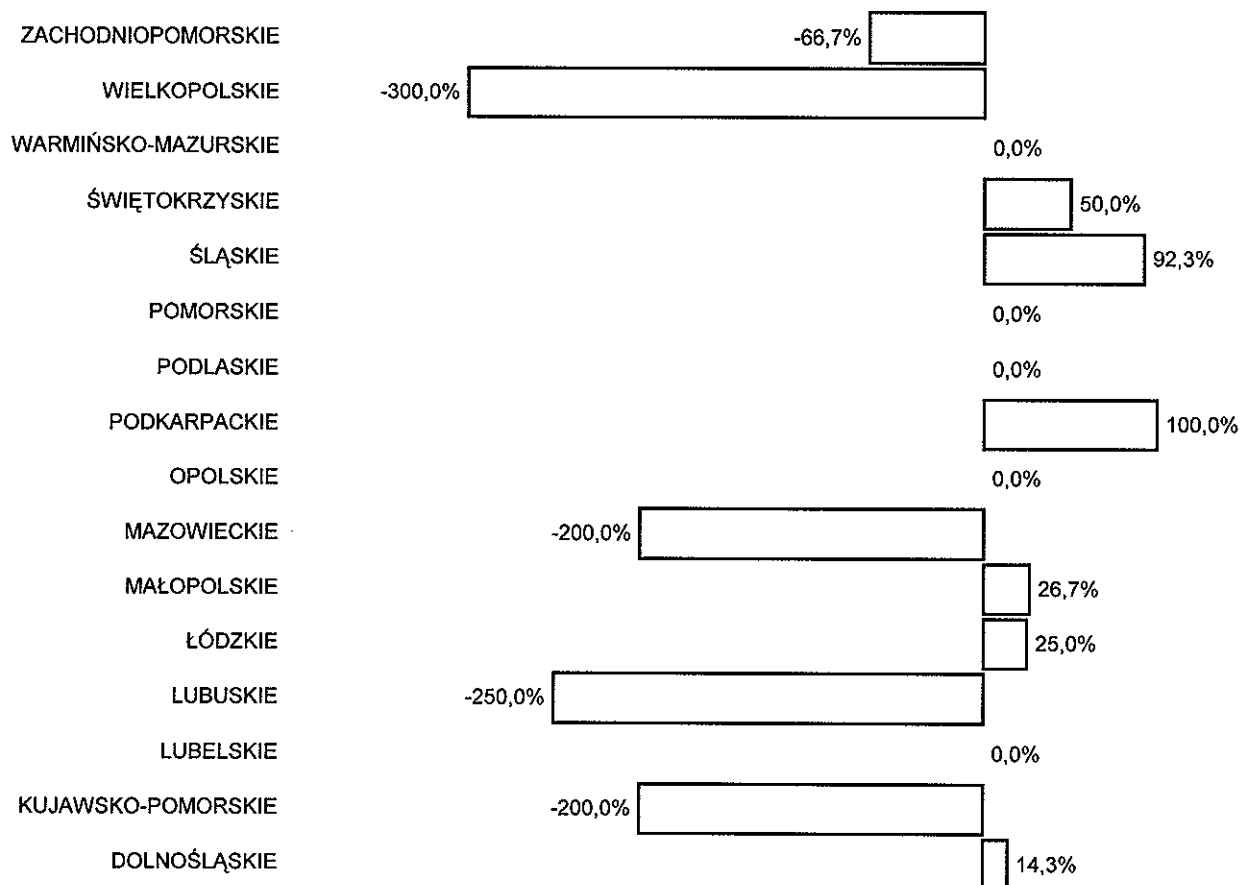
□ 2007/2008
■ 2006/2007

Wykres nr 54. Liczba zatrudnionych nauczycieli wspomagających w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

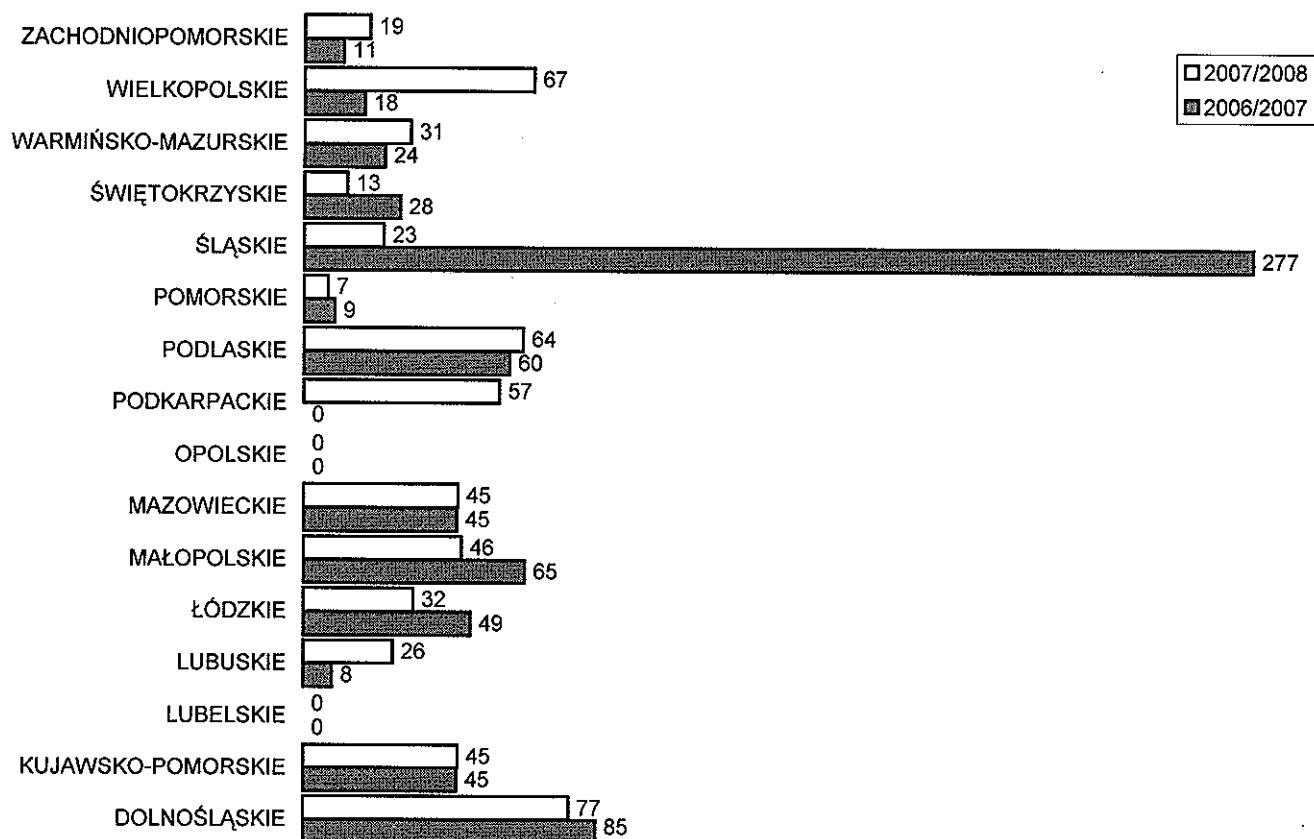
UWAGA: brak wartości liczbowych przy nazwie województwa oznacza, że w tych województwach, w roku szkolnym 2005/2006 lub 2006/2007 nie byli zatrudnieni nauczyciele wspomagający.

Wykres nr 55. Zmiany liczby zatrudnionych nauczycieli wspomagających w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

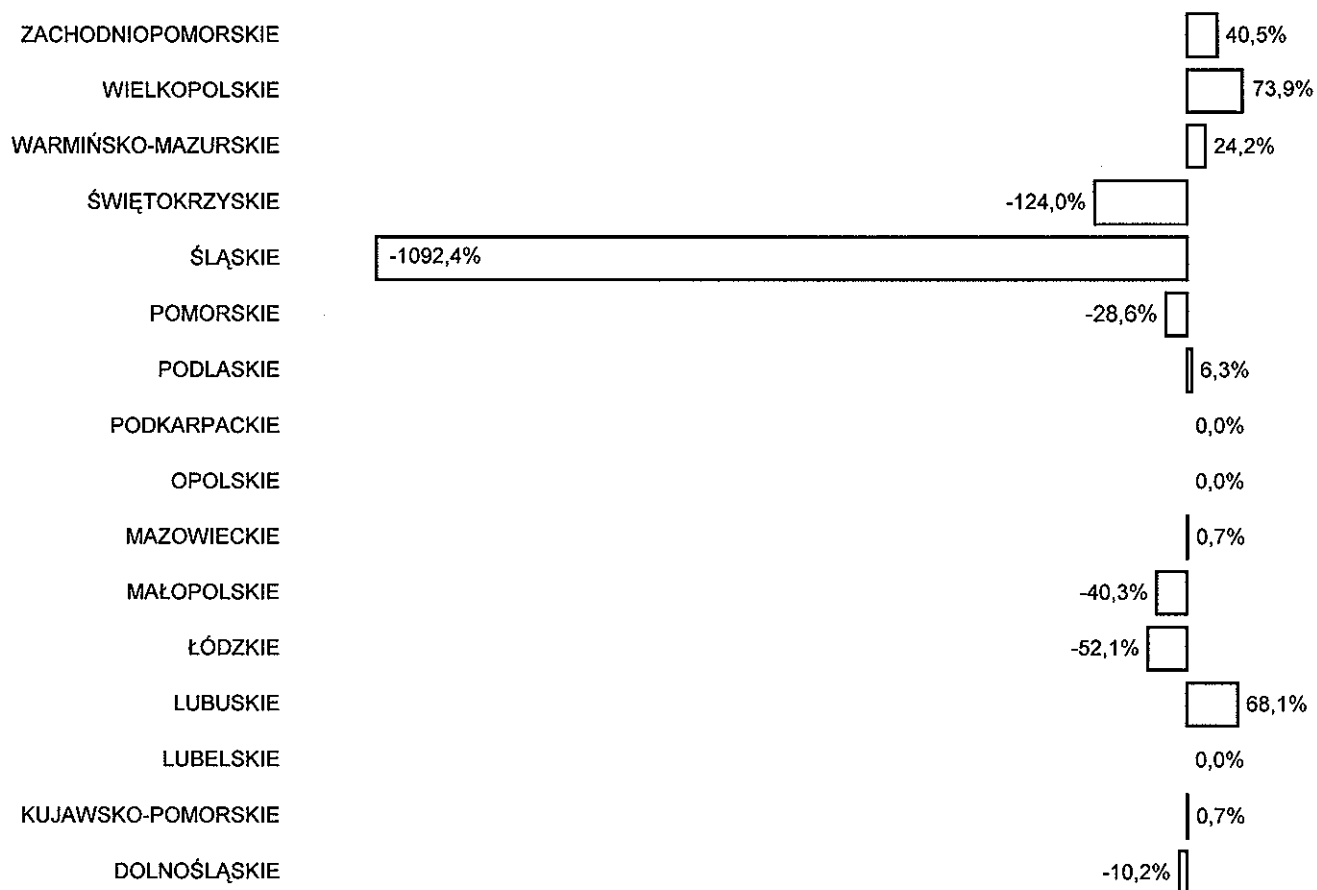
UWAGA: brak wartości liczbowych przy nazwie województwa oznacza, że w tych województwach, w roku szkolnym 2005/2006 lub 2006/2007 nie byli zatrudnieni nauczyciele wspomagający.

Wykres nr 56. Wskaźnik - liczba dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny do liczby zatrudnionych nauczycieli wspomagających latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

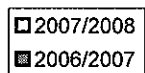

UWAGA: brak wartości liczbowych przy nazwie województwa oznacza, że w tych województwach, w roku szkolnym 2005/2006 lub 2006/2007 nie byli zatrudnieni nauczyciele wspomagający.

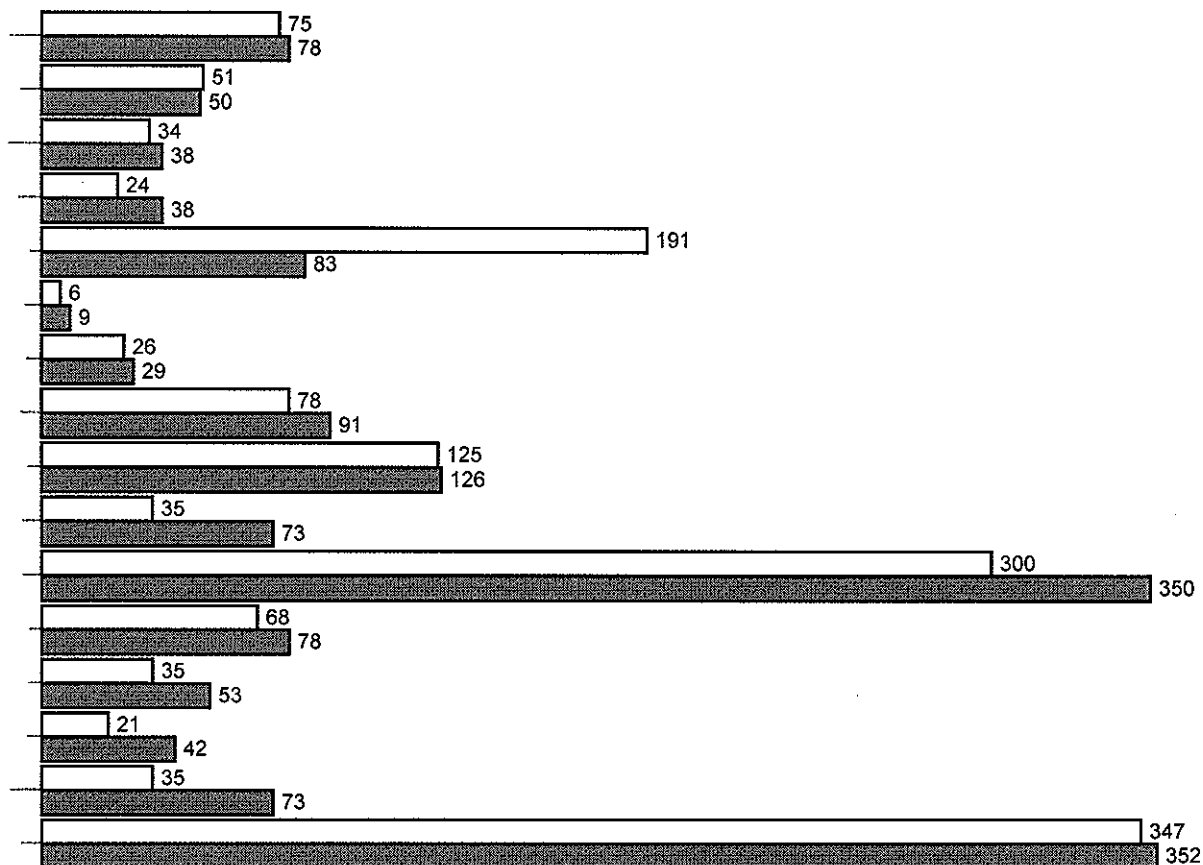
Wykres nr 57. Zmiany wskaźnika (liczba dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny do liczby zatrudnionych nauczycieli wspomagających) w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

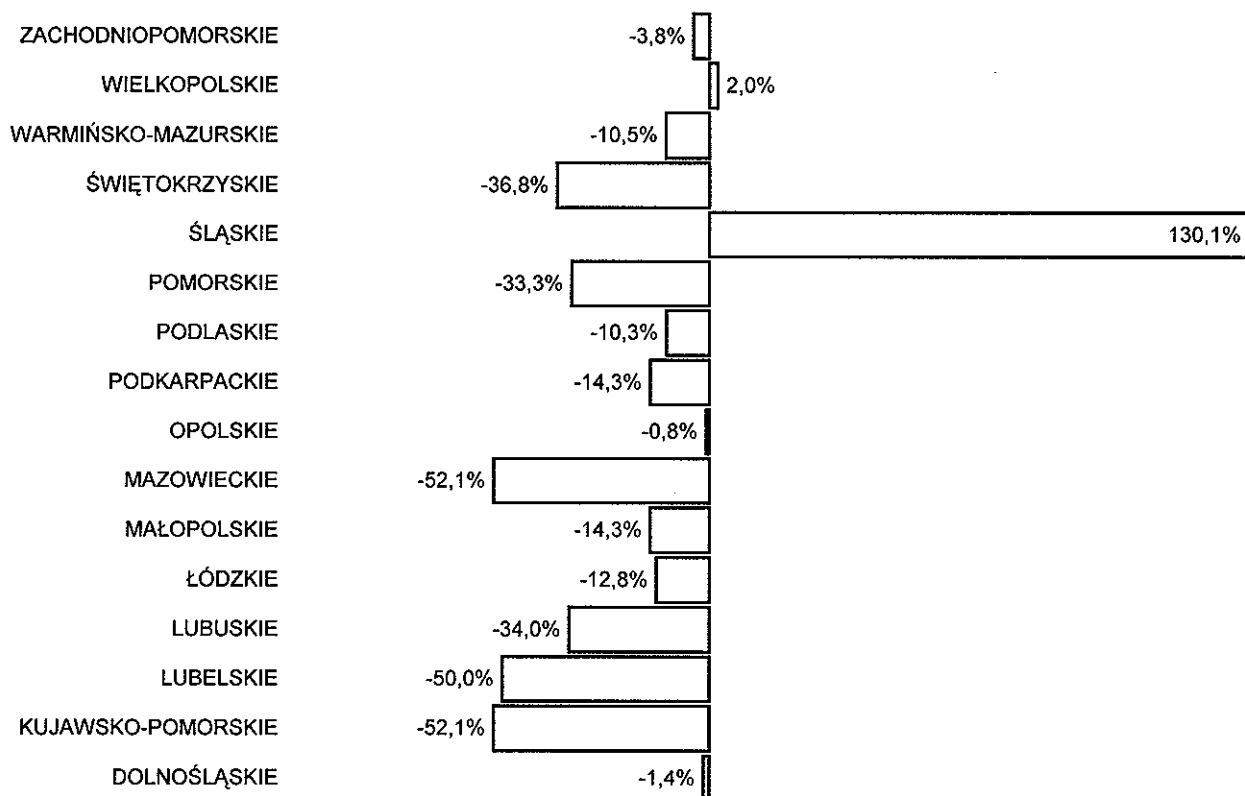
UWAGA: brak wartości liczbowych przy nazwie województwa oznacza, że w tych województwach, w roku szkolnym 2005/2006 lub 2006/2007 nie byli zatrudnieni nauczyciele wspomagający.

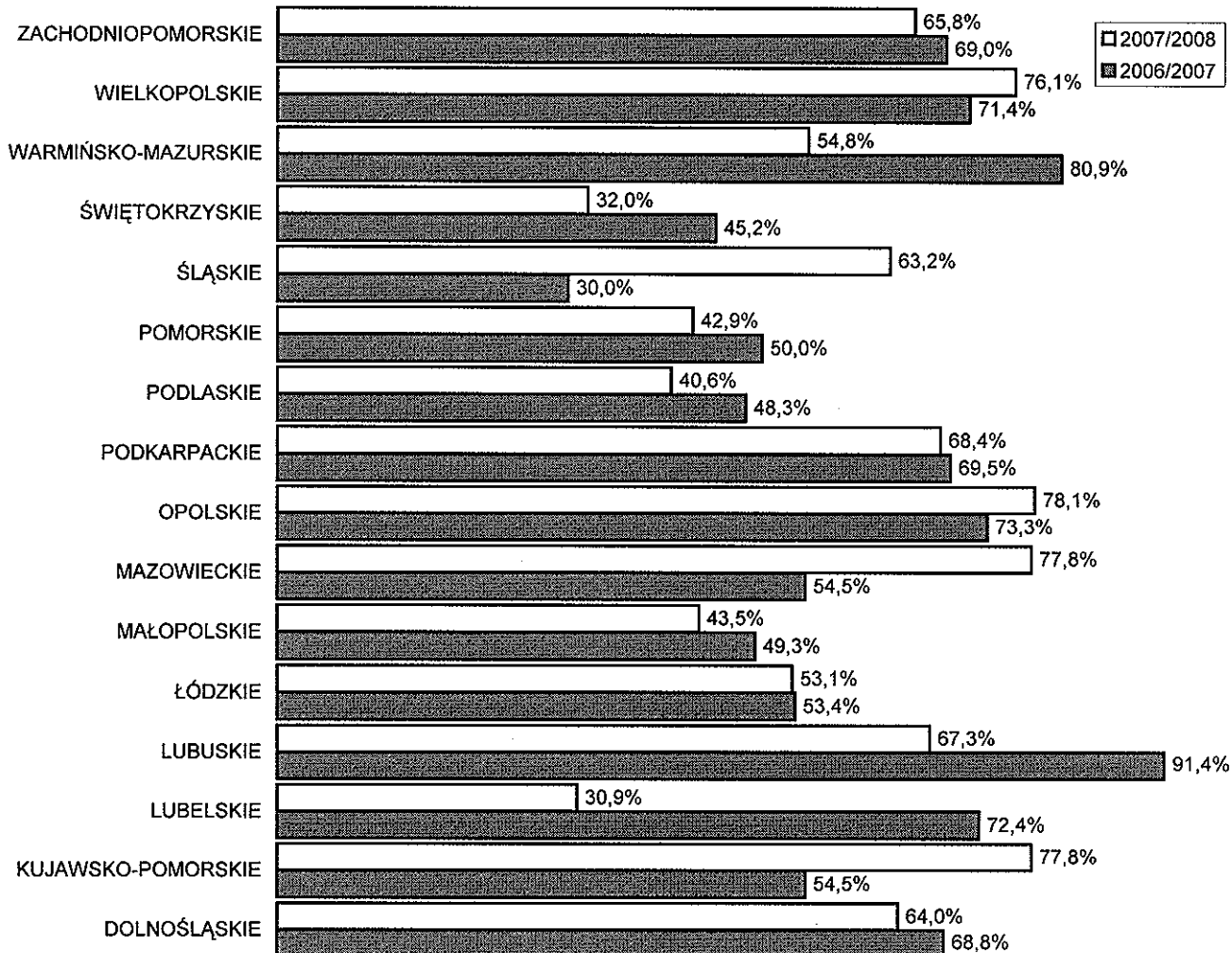
Wykres nr 58. Liczba uczniów romskich uczestniczących w zajęciach wyrównawczych w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

Wykres nr 59. Zmiany liczby uczniów romskich uczestniczących w zajęciach wyrównawczych w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

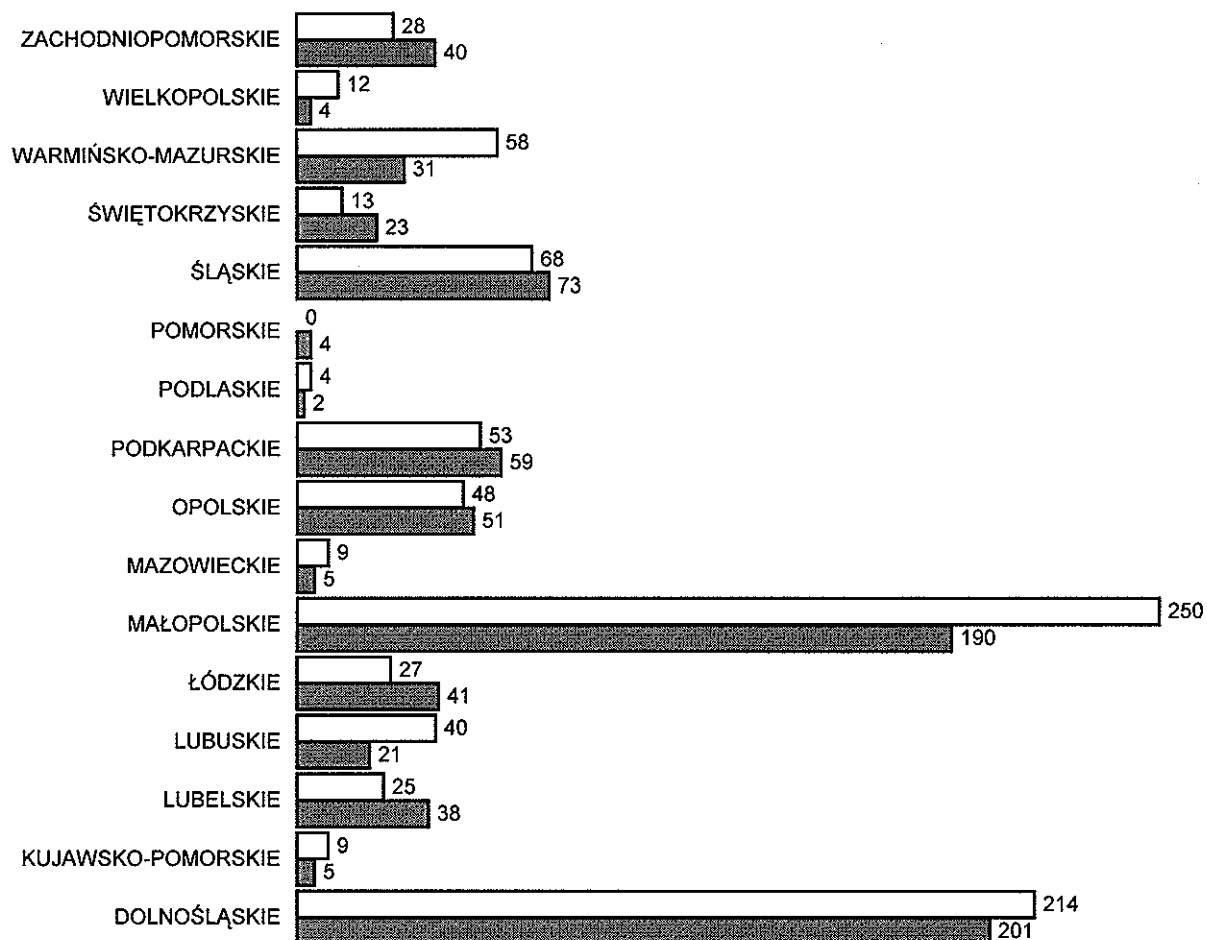

Wykres nr 60. Wskaźnik - liczba uczniów romskich uczestniczących w zajęciach wyrównawczych do liczby dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

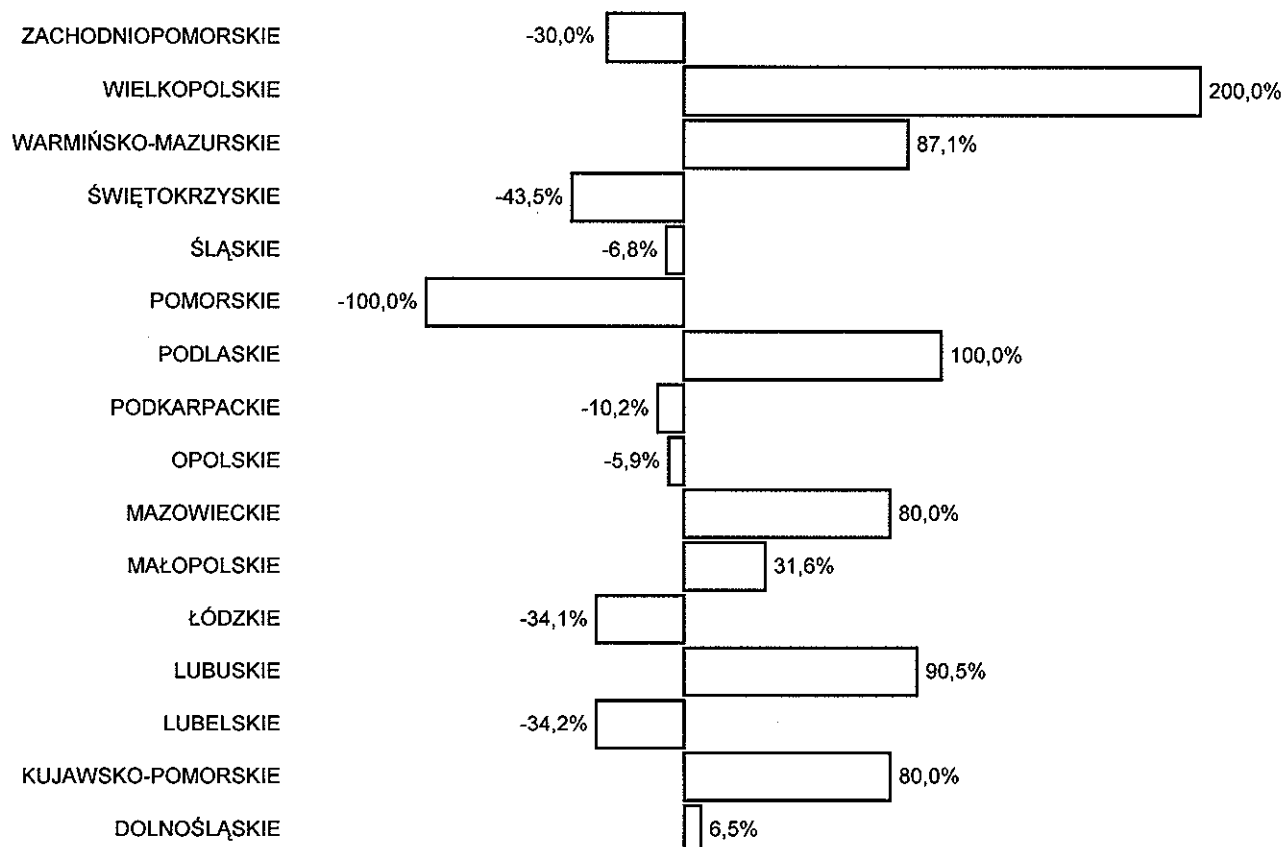

□ 2007/2008
 ■ 2006/2007

Wykres nr 61. Liczba uczniów romskich uczestniczących w zorganizowanym wycieczniku w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

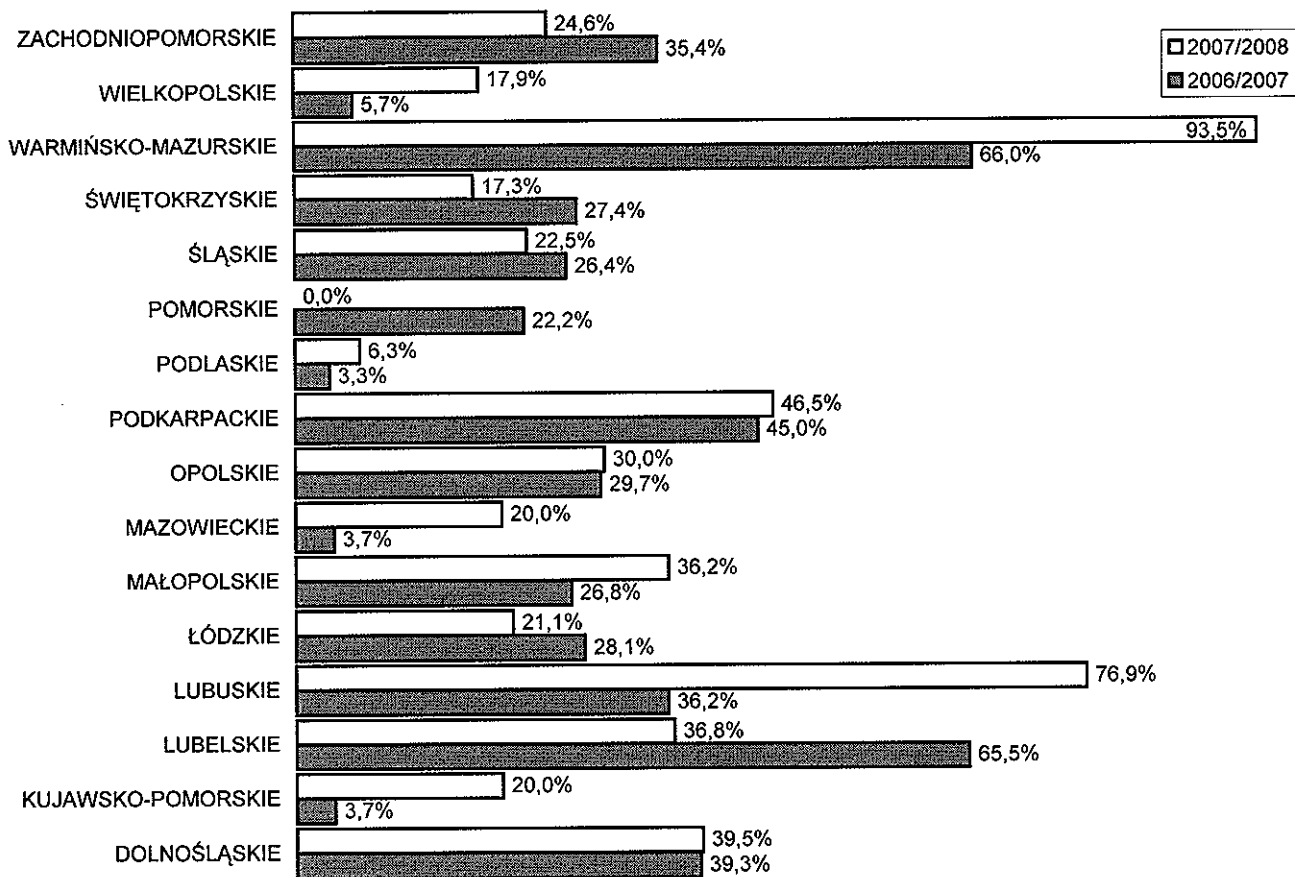

Wykres nr 62. Zmiany liczby uczniów romskich uczestniczących w zorganizowanym wycieczniku w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

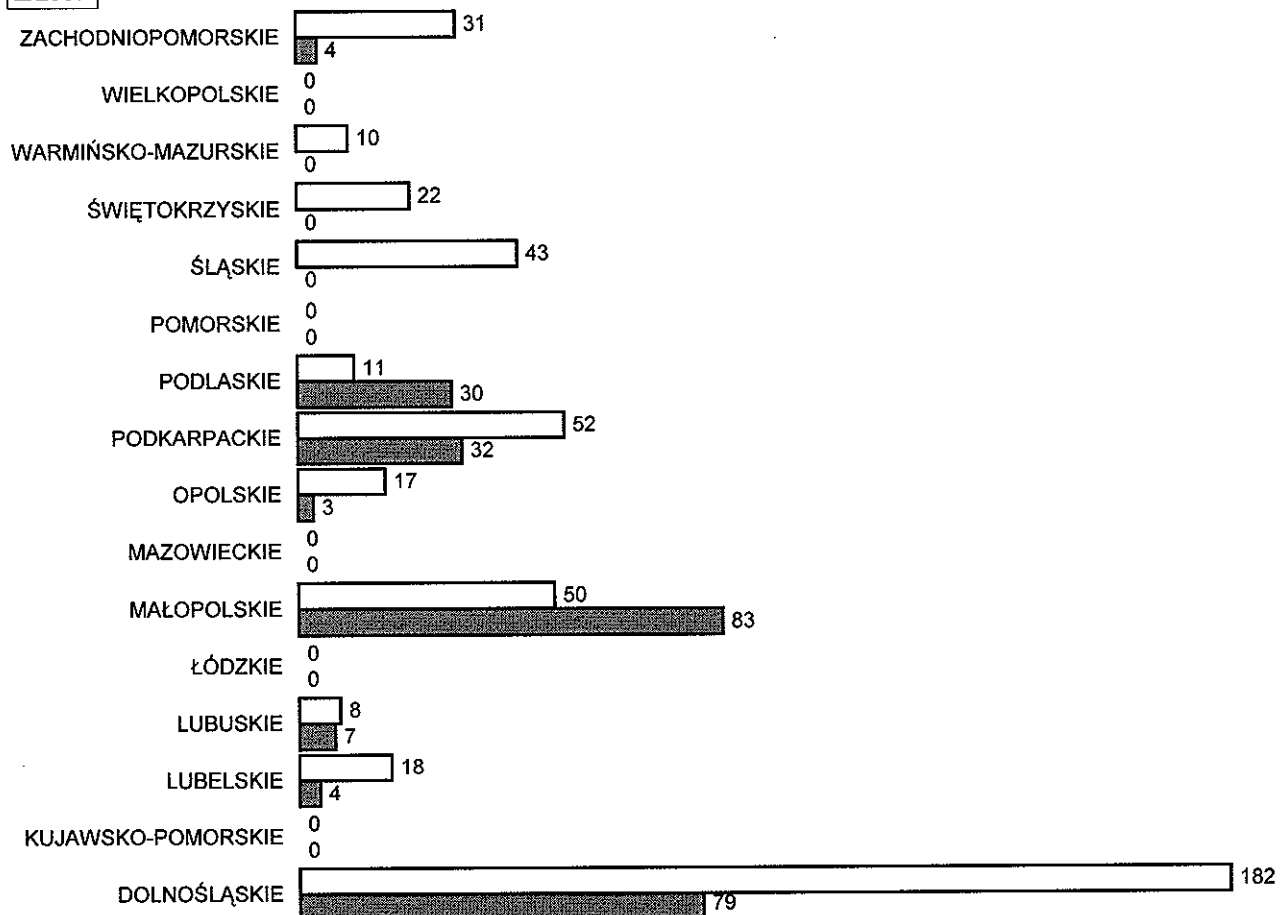
Wykres nr 63. Wskaźnik - liczba uczniów romskich uczestniczących w zorganizowanym wycieczniku do liczby

Wykres nr 63. Wskaźnik - liczba uczniów romskich uczestniczących w zorganizowanym wycieczku do liczby dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007

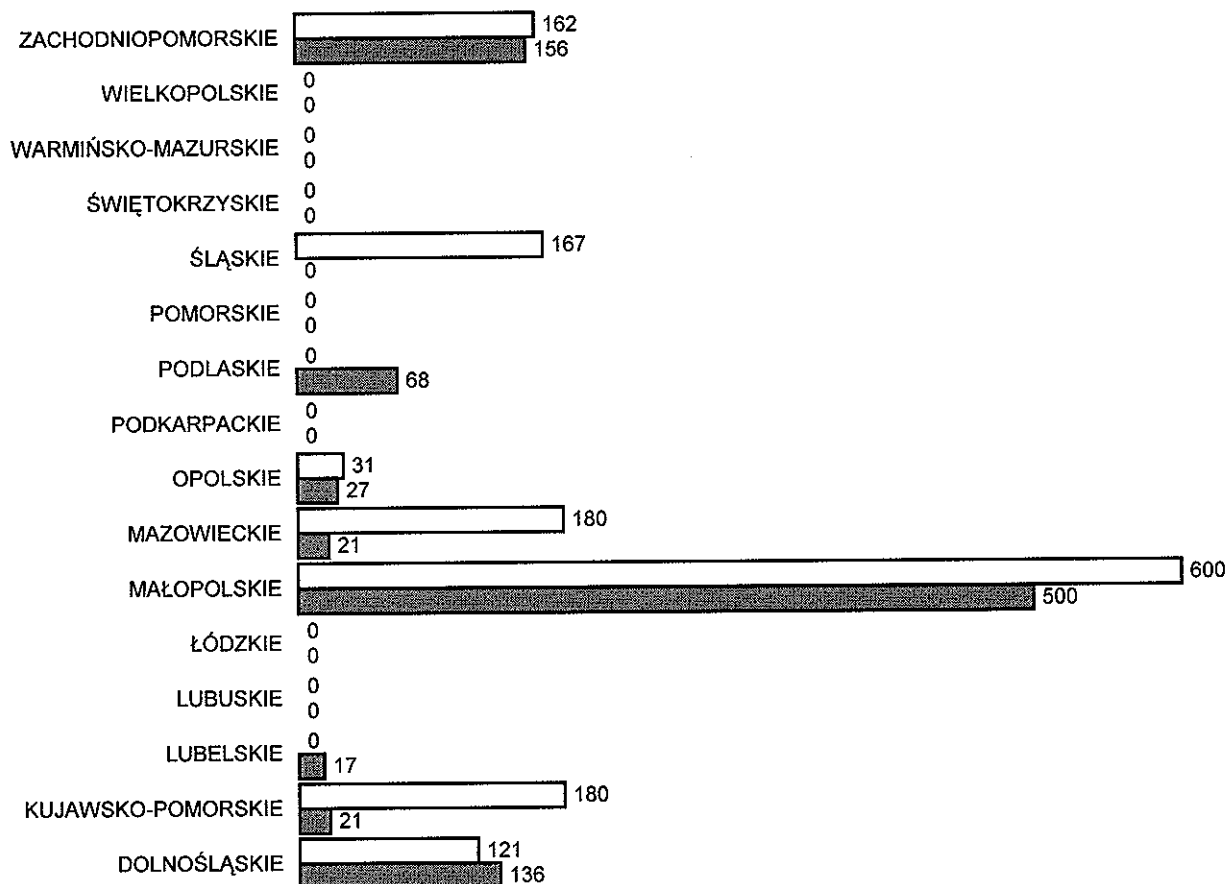
□ 2008
■ 2007

Wykres nr 64. Liczba wyremontowanych mieszkań w latach 2006 i 2007

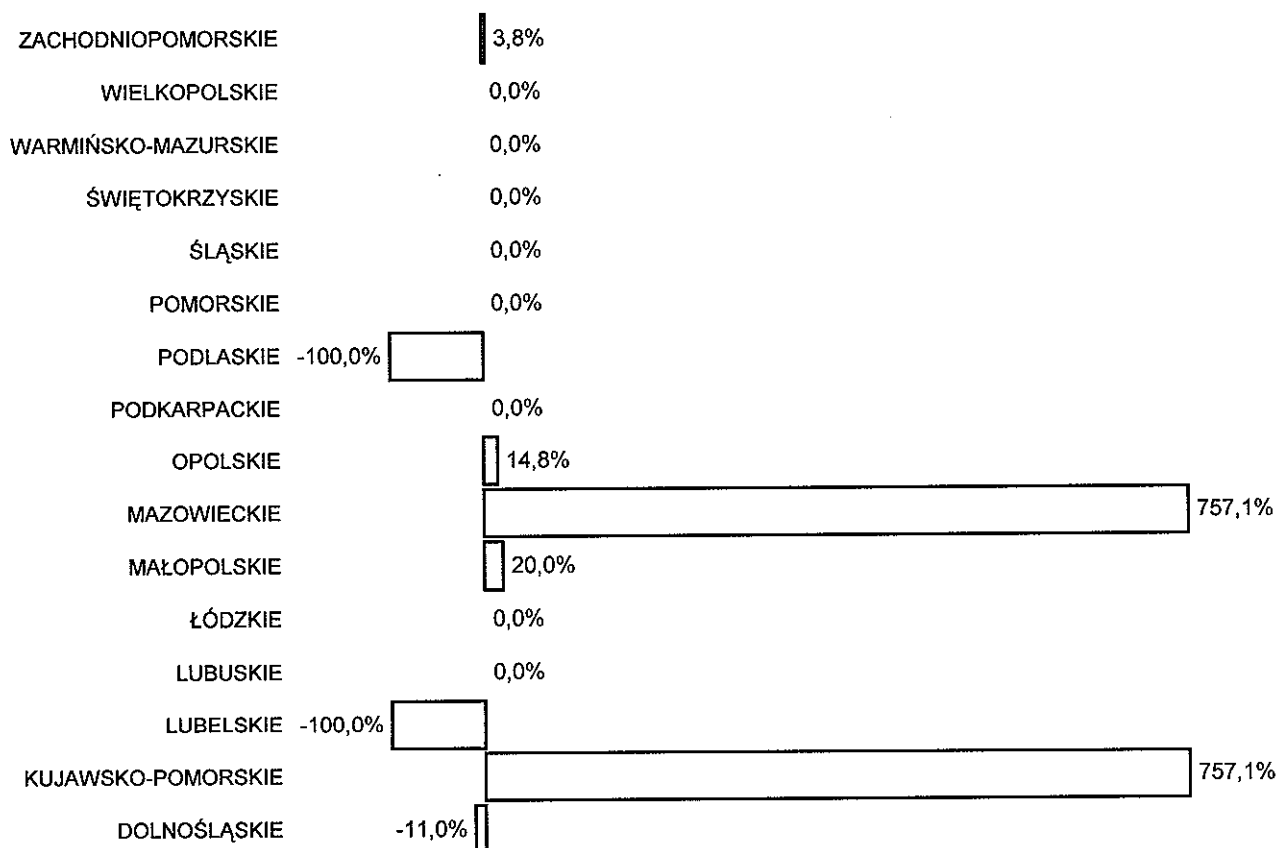

Wykres nr 65. Liczba osób objętych badaniami profilaktycznymi lub szczepieniami ochronnymi w latach 2006 i 2007

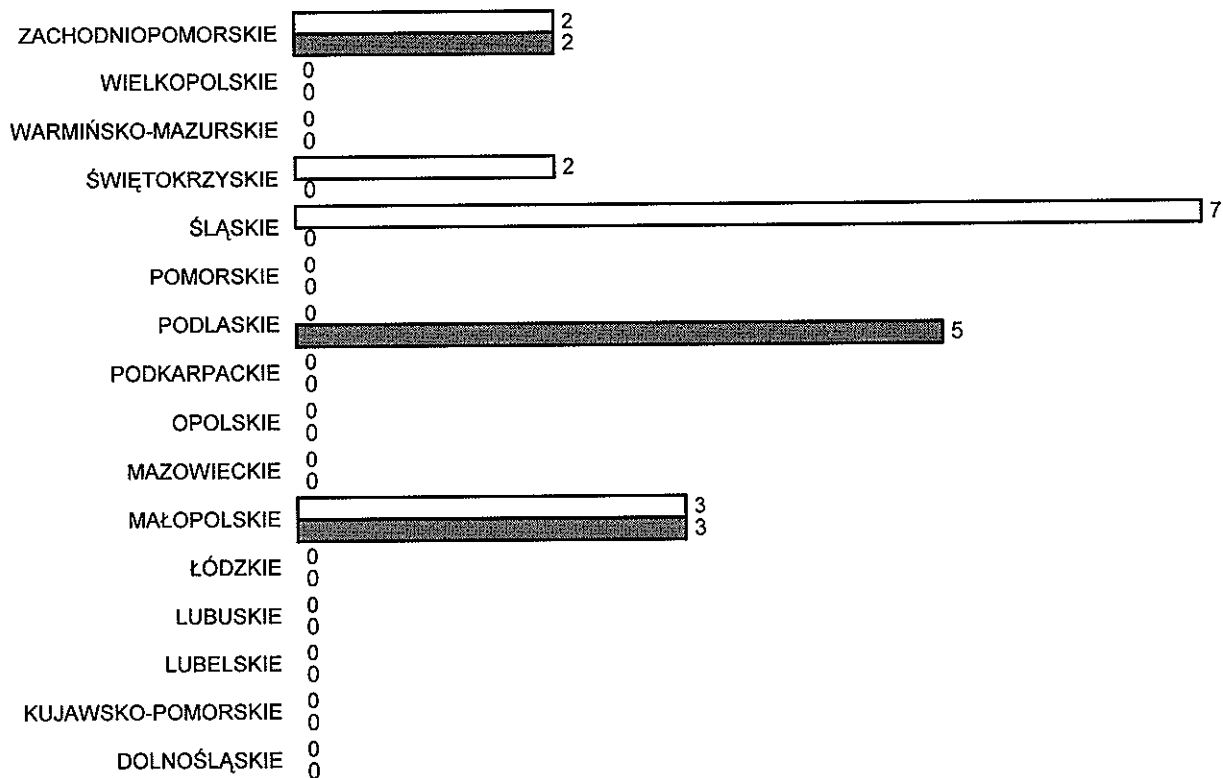

Wykres nr 66. Zmiany liczby osób objętych badaniami profilaktycznymi lub szczepieniami ochronnymi w latach 2006 i 2007

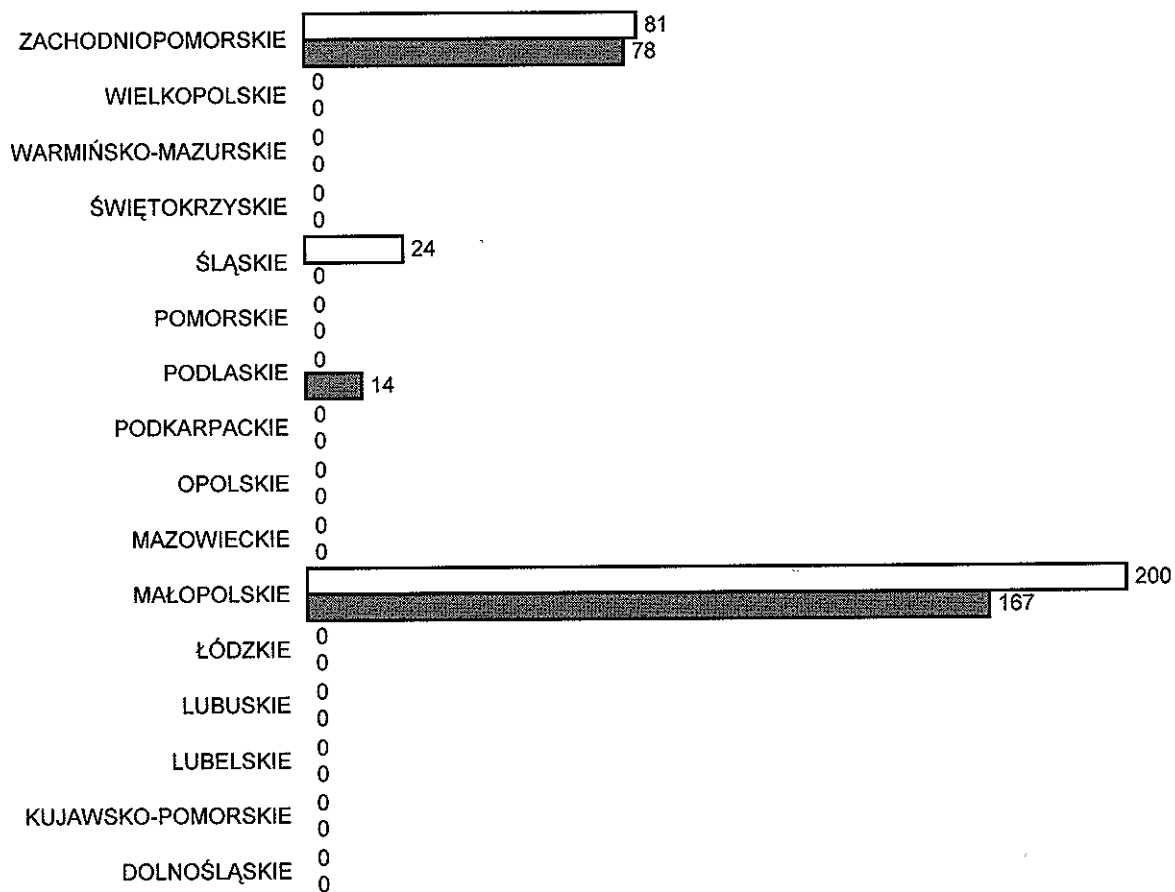
2008
2007

Wykres nr 67. Liczba pielęgniarek środowiskowych zatrudnionych w środowisku romskim w latach 2006 i 2007

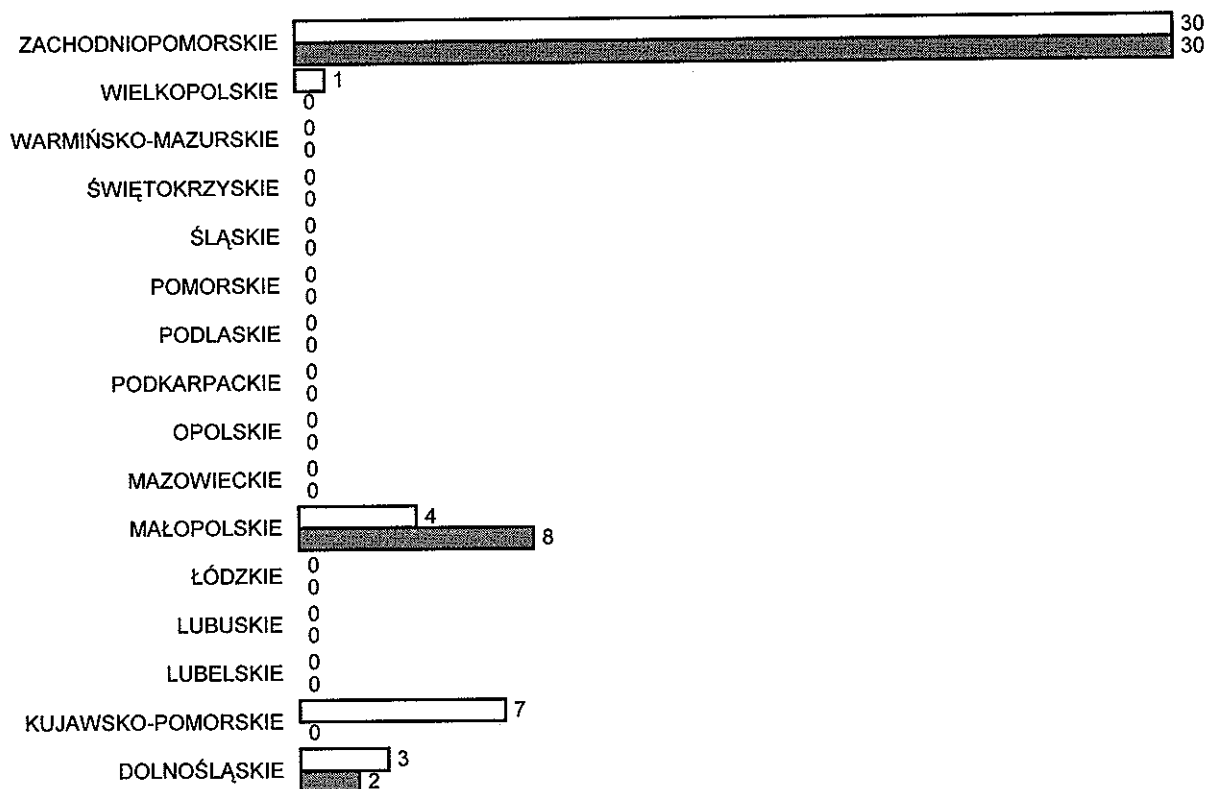
2008
2007

Wykres nr 68. Wskaźnik - liczba Romów objętych badaniami profilaktycznymi lub szczepieniami ochronnymi do liczby zatrudnionych pielęgniarek środowiskowych w latach 2006 i 2007

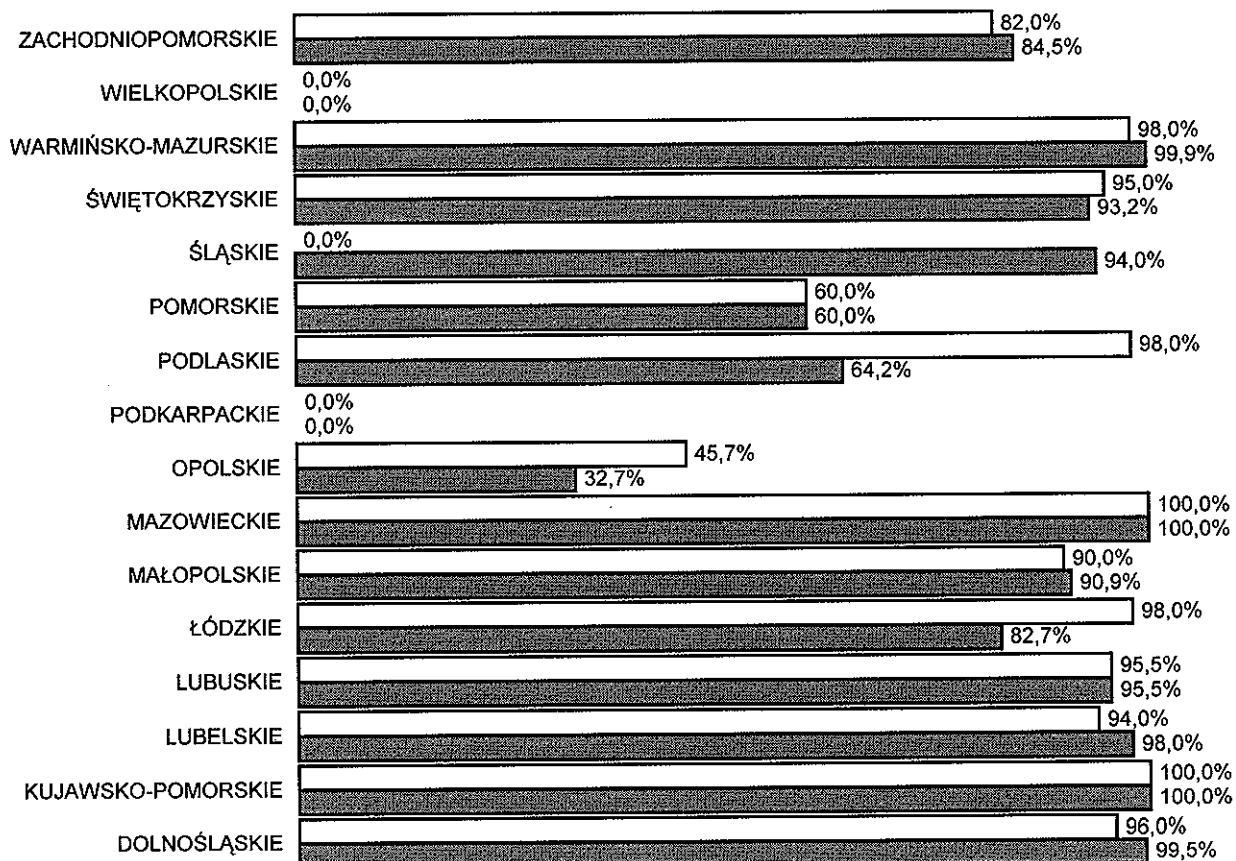
□ 2008
■ 2007

Wykres nr 69. Liczba "białych dni" zorganizowanych w środowisku romskim w latach 2006 i 2007

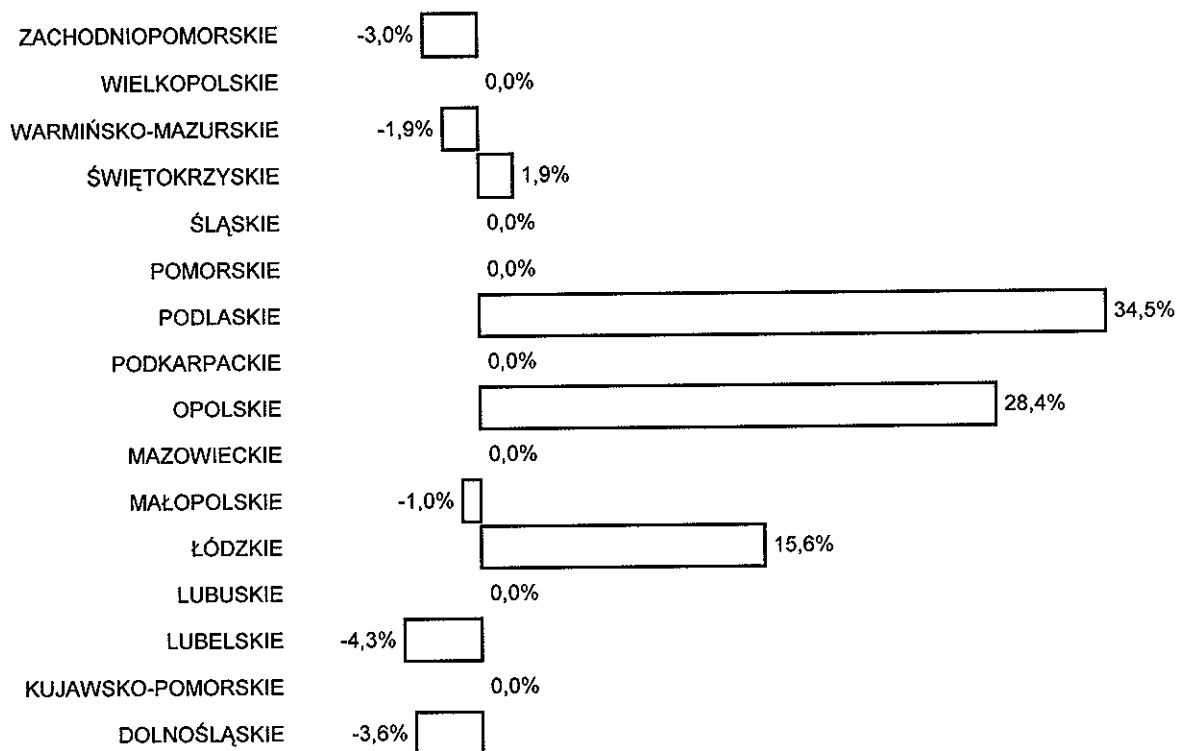
□ 2008
■ 2007

Wykres nr 70. Stopa bezrobocia wśród Romów w latach 2006 i 2007

UWAGA: brak wartości liczbowych przy nazwie województwa oznacza brak danych

Wykres nr 71. Zmiany stopy bezrobocia wśród Romów w latach 2006 i 2007

UWAGA: brak wartości liczbowych przy nazwie województwa oznacza brak danych

Wykres nr 72. Liczba Romów objętych szkoleniami podnoszącymi i zmieniającymi kwalifikacje zawodowe w latach 2006 i 2007

